

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ ОСВІТИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ОСВІТНЄ ЗАКОНОДАВСТВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2014

УДК 342.951:37(075.8)
ББК 67.9 (4Укр) 301.12я73
Д 36

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11 – 8267 від 15.05.2013 р.)*

Рецензенти:

Олефір В. І. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрП України, проректор з наукової роботи «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»;

Хомич Л. О. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

Лажанжа М. І. – доктор наук з державного управління, доцент, заступник начальника Управління державної служби Головного управління державної служби України в Полтавській області.

Автори: д. юр. н., проф. Лаврик Г. В.; к. іст. н., доц. Терела Г. В.; к. іст. н., доц. Харченко Т. О.; к. пед. н., доц. Машкіна С. В.; ст. викл. Кульчій О. О.; ст. викл. Ляхівненко С. М.

Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство. [текст]
Д 36 : навч. посіб. / Г. В. Лаврик, Г. В. Терела, Т. О. Харченко [та ін.]; за ред. Г. В. Лаврик.– К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 208 с.

ISBN 978-617-673-256-3

У навчальному посібнику згідно з чинним законодавством на підставі системного аналізу стисло і доступно викладені основні положення правових засад національної системи освіти. Зміст посібника містить чотирнадцять тем, в яких досліджуються як суто освітні (так звані преципійні), так і супроводжуючі (коміторні) правовідносини в галузі освіти. До кожної з тем курсу запропоновані методичні рекомендації, питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань, перелік нормативно-правових актів, використаної та рекомендованої для поглибленого вивчення курсу літератури, глосарій.

Посібник розрахований на викладання навчальної дисципліни «Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство» для студентів вищих навчальних закладів. Книга буде корисною також усім, кого цікавить стан реалізації забезпечення права людини на освіту.

УДК 342.951:37(075.8)
ББК 67.9 (4Укр) 301.12я73

ISBN 978-617-673-256-3

© Лаврик Г. В., Терела Г. В., Харченко Т. О.,
Машкіна С. В., Кульчій О. О., Ляхівненко С. М., 2014.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2014.

ВСТУП

Зовнішньополітичний курс України на євроінтеграцію передбачає відповідні зміни в усіх сферах суспільного і державного життя, у тому числі в освіті. Наміри України приєднатися до Болонського процесу, що дасть змогу уніфікувати вищу юридичну освіту України до системи вищої правової освіти країн — учасниць ЄС, позначилися на розширенні навчально-методичної бази викладання та на опануванні певного обсягу необхідних знань щодо державних стандартів освіти і національного освітнього законодавства. Навчальна дисципліна «Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство» викладається з урахуванням кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі — КМСОНП) — це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Заліковий кредит — це одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів.

Модуль — це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу.

Змістовий модуль — це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

Входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору неможливе без впровадження такого багатопільового механізму, як Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS).

Європейська кредитно-трансферна система (ECTS — European Credit Transfer System) розроблена Європейською комісією, базується на кредитах і створена для сприяння мобільності, накопичення і трансферу кредитів та міжнародного визнання термінів навчання, прийнятих за кордоном.

Кредитно-модульній системі як невід'ємному атрибуту Болонської декларації надаються дві основні функції. Перша — сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого. Друга — акумулююча, чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності. Сума кредитів визначає, на що здатний студент, який навчається за тією чи іншою програмою. Впровадження кредитно-модульної системи є важливим фактором для стимулювання ефективної роботи викладача і студента, збільшення часу їх безпосереднього індивідуального спілкування в процесі навчання.

Модулі конструюються як системи навчальних елементів, об'єднаних ознакою відповідності визначеному об'єкту професійної діяльності. Останній розглядається як деякий обсяг навчальної інформації, що має самостійну логічну структуру і зміст, дає змогу оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента.

В результаті студент послідовно засвоює теоретичний матеріал, поданий на лекціях, питання кожної із тем, винесених на семінарські заняття і самостійне опрацювання, долучається до виконання індивідуальних завдань, участі у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт, дослідження тих питань, що не отримали однозначного висвітлення в сучасній юридичній літературі.

Вивчення «Державних стандартів освіти і національного освітнього законодавства» здійснюється в рамках одного змістового модуля, що дозволяє систематизувати теоретичний матеріал згідно зі структурою програми цієї навчальної дисципліни, затвердженої Вченою радою Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Засвоєння змісту цього модуля, що відповідає 2 кредитам (72 год.), допомагає формуванню знань, умінь і навичок, поліпшенню якості правової підготовки фахівців на рівні сучасних вимог.

Основною метою вивчення курсу «Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство» є формування системи знань про правове регулювання системи освіти в Україні, про втілення в освітянських нормах та практиці їх реалізації права людини на освіту.

Оцінювання (визначення рейтингу) навчальної діяльності студента з навчальної дисципліни «Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство» здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Накопичені бали складають підсумкову оцінку студента. За результатами підсумкової кількості набраних балів студент може отримати підсумкову оцінку автоматично або ж спробувати покращити свій результат за допомогою підсумкового модульного контролю.

Автори висловлюють подяку ректору ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» — проф. О. О. Нестулі, першому проректору проф. В. Є. Rogozі, директору навчального центру доц. Н. В. Герман — за надання можливості апробації представленого навчального посібника; студентам і слухачам магістерського рівня, котрі навчаються у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за спеціальністю 8.18010021 (8.0000050) «Педагогіка вищої школи» — за розуміння та втілення запропонованих ідей та усім, хто сприяв створенню цього посібника і сподіваються, що він стане прикладним інструментом удосконалення підготовки фахівців в Україні.

Тема 1

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Глосарій основних термінів та понять (далі Глосарій): державна політика у галузі освіти (політика держави у сфері освіти, державна освітня політика); освіта; вища освіта; державні стандарти освіти; державний стандарт вищої освіти; державний стандарт загальної середньої освіти; освітній рівень вищої освіти; освітньо-кваліфікаційний рівень; освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти; ліцензування навчальних закладів; акредитація напрямів (спеціальностей) навчальних закладів; Державний реєстр вищих навчальних закладів.

З проголошенням Україною незалежності, визнанням освіти пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства, закріпленням на конституційному рівні права кожного на вільний розвиток своєї особистості, на освіту формування і здійснення державної політики в галузі освіти, функціонування системи освіти в цілому становить неабиякий інтерес для вітчизняної освітньо-педагогічної науки і державотворчої практики. Так сталося, що Українська держава успадкувала досить розвинену радянську освітню інфраструктуру. Відповідно до Закону УСРР «Про освіту» від 23 травня 1991 року вона мала 1242 професійних, 735 середніх спеціальних та 156 вищих навчальних закладів, аспірантуру та докторантуру з 300 наукових спеціальностей, 518 навчальних закладів та підрозділів підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів. За чисельними показниками мережа вищих навчальних закладів України відповідала рівневі більшості розвинених країн світу [207, с. 33].

З-поміж найважливіших типів і видів державної політики як багатовекторної системи, що відтворює динамічну єдність і взаємодію пріоритетних сфер розвитку суспільства, **державна політика в галузі освіти (політика держави в сфері освіти)** постає як невід’ємна складова утвердження і забезпечення державою прав і свобод людини та їх гарантій. Із прийняттям законодавчих актів про освіту, Основного Закону — Конституції України, затвердженням стратегічних документів розвитку освіти, насамперед Національної доктрини розвитку освіти, вона спрямовується безпосередньо на забезпечення прав людини і грома-

дянина на вільний розвиток своєї особистості, на освіту (ст. ст. 3, 23, 53 Конституції України) [21]. У цьому контексті вкрай важливим є створення умов для всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, фахівцями (Закон України «Про освіту») [125].

Ведучи мову про сутність і зміст державної політики в галузі освіти на сучасному етапі, слід визначити стратегію й основні напрями розвитку дошкільної освіти, загальної середньої освіти, позашкільної освіти, професійно-технічної освіти, вищої освіти, та освіти в цілому. Головною метою прийнятої Першим З'їздом педагогічних працівників України Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) стало визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI століття, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [3].

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в першій чверті XXI ст., метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [28]. Досягнення зазначеної мети державної політики щодо розвитку освіти поєднується із впровадженням встановлених Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» основних засад внутрішньої політики в гуманітарній сфері. Серед останніх перебуває створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей; удосконалення системи освіти, забезпечення якісної дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних пра-

цівників, підтримка обдарованої молоді; підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної «економіки знань»; реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України [83].

Державна політика в галузі освіти ґрунтується на основних **принципах освіти** в Україні, якими відповідно до ст. ст. 4, 6 Закону України «Про освіту» є: *пріоритетність освіти як сфери життєдіяльності суспільства, доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.*

Від імені держави політику в галузі освіти в Україні визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, в тому числі, шляхом встановлення і забезпечення державних стандартів освіти.

Студентам слід врахувати, що відповідно до частини першої ст. 15 Закону України «Про освіту» **державні стандарти освіти** містять *вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні*. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян *незалежно від форм одержання освіти*.

Державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та Perezатвердженню не рідше, як один раз на десять років [125].

Додержання вимог *Державного стандарту загальної середньої освіти* як зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл *на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти* та гарантії держави у її досягненні є обов'язковим для загальноосвітніх навчальних закладів, а також професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації *незалежно від підпорядкування, типів і форм власності* [82]. Постановою

Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року затверджений *Державний стандарт початкової загальної освіти*, який впроваджується з 1 вересня 2012 року [8]. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року затверджений *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти*, який впроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 року, а в частині повної загальної середньої освіти — з 1 вересня 2018 року [7].

Державний стандарт професійно-технічної освіти містить сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників, а саме: освітньо-кваліфікаційні характеристики випускника; типові навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників; типові навчальні програми з навчальних предметів, передбачених навчальними планами, та з професійно-практичної підготовки; перелік основних обов'язкових засобів навчання; систему контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів та критерії їх кваліфікаційної атестації [130]. З метою подальшого розвитку професійно-технічної освіти, підвищення її ролі та місця в суспільстві розробляються і впроваджуються сучасні державні стандарти професійно-технічної освіти з конкретних професій.

Відповідно до частини першої ст. 11 Закону України «Про вищу освіту» система *стандартів вищої освіти* складається із *державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів вищої освіти та стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів* і є основою для таких державних регулюючих механізмів як ліцензування та акредитація вищих навчальних закладів, а також є критерієм оцінки їх діяльності незалежно від форми власності.

Відзначається, що *ліцензування навчальних закладів* — це державне визнання спроможності навчального закладу здійснювати освітню діяльність за заявленими обсягами підготовки відповідно до державних вимог щодо кадрового, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення. Цій процедурі підлягає діяльність з надання освітніх послуг, що потребують ліцензування.

Послуги з первинної професійної підготовки, перепідготовки, професійно-технічного навчання, підвищення кваліфікації робітників підлягають ліцензуванню за умови, що відповідні професії включено до Класифікатора професій ДК 003:2010.

Ліцензування діяльності підприємств, установ та організацій з професійно-технічного навчання на виробництві проводиться за класами класифікаційних угруповань з урахуванням специфіки навчання у разі, коли передбачається видача документа про освіту державного зразка.

Таблиця 1.1

Види діяльності з надання освітніх послуг, що потребують ліцензування

Види діяльності з надання освітніх послуг	Ліцензіат освітніх послуг	Орган ліцензування
1) у сфері дошкільної освіти: <ul style="list-style-type: none"> • догляд за дітьми дошкільного віку; • виховання і навчання дітей дошкільного віку; • корекція психологічного і фізичного розвитку дітей дошкільного віку 	навчальні заклади та інші юридичні особи (далі — навчальні заклади) або фізичні особи–підприємці	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим; органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій
2) у сфері загальної середньої освіти — забезпечення здобуття: <ul style="list-style-type: none"> • початкової загальної освіти; • базової загальної середньої освіти; • повної загальної середньої освіти 	навчальні заклади приватної форми власності і фізичні особи–підприємці; навчальні заклади приватної форми власності; навчальні заклади приватної форми власності	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим; органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій
3) у сфері позашкільної освіти — освітня діяльність за художньо-естетичним, туристично-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним, оздоровчим та гуманітарним напрямками	навчальні заклади або фізичні особи–підприємці	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим; органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій
4) у сфері професійно-технічної освіти: <ul style="list-style-type: none"> • первинна професійна підготовка; • перепідготовка робітників, підвищення їх кваліфікації; 	навчальні заклади або фізичні особи–підприємці -//-	Міністерство освіти і науки України (МОН України)

Продовження табл. 1.1

Види діяльності з надання освітніх послуг	Ліцензіат освітніх послуг	Орган ліцензування
<ul style="list-style-type: none"> • професійно-технічне навчання; • підготовка (зокрема первинна професійна), перепідготовка та підвищення кваліфікації іноземних громадян; 	<p style="text-align: center;">--/--</p> <p>(крім послуг з підвищення кваліфікації) атестованим професійно-технічним навчальним закладам з акредитованих напрямів (спеціальностей)</p>	
<p>5) у сфері вищої освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів за напрямками (спеціальностями), у тому числі молодших спеціалістів у вищих професійних училищах та центрах професійно-технічної освіти; • військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу; • перепідготовка за спеціальностями; • розширення профілю (підвищення кваліфікації), спеціалізація; • підготовка іноземних громадян до вступу у вищі навчальні заклади; • підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації іноземних громадян; • підготовка до вступу у вищі навчальні заклади громадян України. 	<p>навчальні заклади або фізичні особи-підприємці</p> <p style="text-align: center;">--/--</p> <p style="text-align: center;">--/--</p> <p style="text-align: center;">--/--</p> <p>(крім послуг з підвищення кваліфікації) атестованим вищим навчальним закладам з акредитованих напрямів (спеціальностей)</p> <p>навчальні заклади або фізичні особи-підприємці</p>	Міністерство освіти і науки України (МОН України)

Діяльність у сфері вищої освіти з підготовки та перепідготовки фахівців у навчальних закладах ліцензується у разі, коли заявлені напрями (спеціальності) включені до затверджених Кабінетом Міністрів України переліків напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Ліцензування послуг з післядипломного навчання у сфері професійно-технічної та вищої освіти (за винятком послуг з перепідготовки) проводиться у разі, коли передбачається видача документа про освіту державного зразка [118].

Термін ліцензії повинен відповідати терміну навчання за даним освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Акредитація напрямів (спеціальностей) навчальних закладів — це підтвердження здатності вищих навчальних закладів здійснювати підготовку фахівців на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності), або іншими словами — державне встановлення переліку освітніх програм професійної підготовки, з яких навчальний заклад може видавати документи про освіту державного зразка. Термін дії сертифіката про акредитацію має бути 5 років, для національних вищих навчальних закладів — 10 років.

Необхідною умовою *акредитації навчального закладу в цілому* повинен бути певний відсоток акредитованих за відповідним рівнем спеціальностей (до 70 %). При цьому повинні враховуватись спеціальності, акредитовані не раніше ніж три роки тому. Для вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації вимоги повинні бути різні. При акредитації вищого навчального закладу в цілому за IV рівнем мають враховуватись: загальна кількість студентів; наукова робота студентів: участь у конкурсах та олімпіадах, отримані призові місця, кількість публікацій у наукових виданнях та ін.; наукова робота професорсько-викладацького складу; міжнародні зв'язки навчального закладу; внесок у систему освіти: кількість власних видань з грифом Міністерства освіти і науки України; участь у роботі науково-методичних комісій, розробці стандартів МОН України та ін.; рівень інформаційного забезпечення навчального процесу (доступ студентів до Інтернету).

Усі ці дані повинні бути представлені в результатах самоаналізу навчального закладу, а також перевірені експертами комісії. Акредитація спеціальностей національних навчальних закладів має проводитись за результатами самоаналізу навчального закладу.

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про вищу освіту», постанови Кабінету Міністрів України «Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг» від 8 серпня 2007 року, з урахуванням специфіки надання освітніх послуг у різних сферах освітньої діяльності та з метою удосконалення процедури ліцензування МОНмолодьспорт видало наказ «Про затвердження примірних зразків документів, що додаються до заяв, для проведення ліцензування освітніх послуг у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та

вищої освіти» від 21 вересня 2012 року [79], внесло зміни до Ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 24 грудня 2003 року, виклавши їх у новій редакції [22].

Державний контроль за дотриманням Ліцензійних умов надання освітніх послуг здійснюють МОН України, органи управління освітою АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Державна інспекція навчальних закладів у межах своїх повноважень шляхом проведення *планових і позапланових перевірок*. Планові перевірки дотримання суб'єктами господарювання, що отримали ліцензію на надання освітніх послуг, Ліцензійних умов надання освітніх послуг проводяться органами контролю не частіше одного разу на рік згідно з річним планом перевірок, який затверджується наказом органу контролю. Позапланові перевірки здійснюються органами контролю на підставі надходження до них у письмовій формі заяви (повідомлення) про порушення навчальними закладами Ліцензійних умов або з метою перевірки виконання розпоряджень про усунення порушень Ліцензійних умов [90]. Наказом Міністерства освіти і науки України 24 грудня 2003 року затверджено Типове положення про регіональну експертну раду з питань ліцензування та атестації навчальних закладів. Це Типове положення визначає загальні завдання, основні організаційні та правові засади й умови діяльності *регіональної експертної ради з питань ліцензування та атестації навчальних закладів*. Вона є постійним діючим органом, який забезпечує дотримання вимог до ліцензування юридичних осіб — навчальних закладів та фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, які надають освітні послуги відповідно до законодавства України у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної, а також професійно-технічної освіти (за умови делегування МОН України місцевим органам управління освітою своїх повноважень з формування експертних комісій для проведення ліцензійної експертизи послуг у сфері професійно-технічної освіти) та атестації навчальних закладів.

Атестація навчальних закладів у нормативних актах, які детально регламентують основні завдання і принципи її проведення, визнається основною формою державного контролю за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форм власності, що проводиться з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері освіти [64].

При вивченні третього питання теми слід віддати перевагу офіційному визнанню відповідності навчальних видань, засобів навчання, навчального обладнання вимогам державних стандартів освіти, навчаль-

ним програмам, іншим нормативним документам освіти Міністерством освіти і науки України через процедуру надання відповідного грифа. Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України затверджений наказом цього міністерства від 17 червня 2008 року.

Міністерство освіти і науки України встановлює два види грифів: «Затверджено Міністерством освіти і науки України»; «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Підручникам і навчальним посібникам з різних напрямів підготовки фахівців, які застосовуються у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації та вищих професійних училищах, надаються грифи «Затверджено Міністерством освіти і науки України» (виключно підручникам) або «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (навчальним посібникам) без проходження апробації та моніторингових досліджень.

Свідоцтво Міністерства освіти і науки України «Використання в закладах освіти України дозволяється» надається таким засобам навчання і навчальному обладнанню як навчальні моделі, прилади і пристосування, обладнання загального призначення, допоміжні друквані засоби навчання та обов'язкова ділова документація закладів освіти.

Порядок скасування наданого грифа здійснюється наказом Міністерства освіти і науки України на підставі висновків відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України [65].

Важливим адміністративно-правовим засобом державного впливу у сфері освіти є присвоєння вченого звання професора і доцента.

Порядок присвоєння вченого звання професора і доцента затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 року [106].

Вчене звання професора і доцента присвоюється МОН України. Для розгляду атестаційних справ наукових і науково-педагогічних працівників у МОН України утворюється Атестаційна колегія, головою якої є Міністр освіти і науки України.

Таким чином, встановлення державних освітніх стандартів, які відповідно до пункту першого ст. 15 Закону України «Про освіту» є основою об'єктивної оцінки рівня освіти і кваліфікації громадян незалежно від форм одержання освіти [125] дозволяє забезпечувати високий рівень освіти з урахуванням сучасних наукових досягнень і прогресивних методик викладання навчальних дисциплін, а відтак проводити єдину державну політику у галузі освіти.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Як відбувався процес формування і здійснення державної політики в галузі освіти в Україні за часів її незалежності?
- 1.2. Якими є сутність і значення державної політики в галузі освіти в Україні?
- 1.3. Які принципи державної політики в галузі освіти в Україні?
- 1.4. Яка мета державної політики в галузі освіти в Україні?
- 1.5. Яку мету переслідує встановлення і забезпечення державних стандартів у галузі освіти в Україні?
- 1.6. Як здійснюється ліцензування діяльності з надання освітніх послуг?
- 1.7. Як здійснюється акредитація напрямів (спеціальностей) навчальних закладів, навчальних закладів у цілому?
- 1.8. Як здійснюється атестація навчальних закладів?
- 1.9. Як здійснюється атестація педагогічних працівників?
- 1.10. Які особливості ведення Державного реєстру вищих навчальних закладів?

2. Виконати завдання:

2.1. Знайти в основній використаній та рекомендованій літературі для поглибленого вивчення курсу декілька визначень понять «державна політика у галузі освіти», «політика держави у сфері освіти», «освітня політика держави» виписати їх до таблиці 1.2 за зразком:

Таблиця 1.2

Автор, джерело	Сутність поняття
Інформаційно-аналітичні матеріали до початку нового 2011-2012 навчального року (дошкільна, позашкільна, загальна середня освіта): Розвиток української системи освіти (дошкільна, позашкільна, загальна середня освіта) за часи незалежності (1991-2011 рр.). — К., 2011 [Електронний ресурс].	Державна політика у галузі освіти — це діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування із законодавчого, фінансового, організаційного забезпечення функціонування й розвитку галузі освіти.

2.2. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, здійснити періодизацію державної політики в галузі освіти України з 1991 року до сьогодні.

2.3. Користуючись Державною національною програмою «Освіта: Україна ХХІ століття», схваленою постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 1993 року, Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою Указом Президента України від 17 квітня 2002 року та іншими джерелами, підготувати повідомлення на тему «Система концептуальних ідей і поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в Україні у першій чверті ХХІ століття».

2.4. Користуючись Законом України «Про освіту», доповнити таблицю 1.3 «Система стандартів вищої освіти»:

Таблиця 1.3

Система стандартів вищої освіти

Державний стандарт вищої освіти	Галузеві стандарти вищої освіти	Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів
Державний стандарт вищої освіти містить складові: <ul style="list-style-type: none"> • перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; • перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; • вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; • вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти 		

3. Розв'язати тести:

3.1. Визначення: «... — це основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства» відповідає поняттю:

- а) освітні рівні;
- б) базова освіта;
- в) наука;

г) освіта.

3.2. Від імені держави політику в галузі освіти в Україні визначає:

- а) Верховна Рада України;
- б) Верховна Рада України відповідно до Конституції України;
- в) Президент України;
- г) Міністерство освіти і науки України.

3.3. До основних принципів освіти в Україні не належить:

а) доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

б) рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту;

в) гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

г) законність та дисципліна в державному управлінні.

3.4. Державні стандарти освіти підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше як:

а) один раз на 3 роки;

б) один раз на 5 років;

в) один раз на 10 років;

г) один раз на 15 років.

3.5. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається:

а) засновником навчального закладу;

б) Міністерством освіти і науки України, Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, міністерствами і відомствами, яким підпорядковані навчальні заклади;

в) місцевими органами управління освітою;

г) всі варіанти правильні.

3.6. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, шляхом:

а) ліцензування;

б) інспектування;

в) атестації та акредитації навчальних закладів;

г) всі варіанти правильні.

3.7. Система освіти в Україні складається із:

а) навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ;

б) науково-виробничих підприємств;

в) державних і місцевих органів управління освітою, самоврядування в галузі освіти;

г) всі варіанти правильні.

3.8. Структура освіти включає:

а) дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту;

б) вищу освіту, післядипломну освіту;

в) аспірантуру, докторантуру, самоосвіту;

г) всі варіанти правильні.

3.9. В Україні встановлюються такі освітні рівні:

а) початкова загальна освіта, професійно-технічна освіта;

б) базова середня освіта, повна загальна середня освіта;

в) базова вища освіта, повна вища освіта;

г) всі варіанти правильні

3.10. До освітньо-кваліфікаційних рівнів не належить:

а) кваліфікований робітник;

б) аспірант;

в) бакалавр;

г) спеціаліст, магістр.

Література:

3; 8; 21; 22; 28; 64; 65; 79; 82; 83; 90; 106; 118; 125; 130; 207.

Тема 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Глосарій: законодавство про освіту (освітнє законодавство); систематизація національного освітнього законодавства; інкорпорація; консолідація; кодифікація; нормативно-правовий акт; закон; підзаконний нормативно-правовий акт.

Зростання ролі і значення законодавчих, інших нормативно-правових актів про освіту стає одним із факторів, які мають забезпечити їхній розвиток, специфічні завдання і функції. Відповідно до Закону України «Про освіту» завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

На сучасному етапі **законодавство про освіту (освітнє законодавство)** сприймається як сукупність нормативно-правових актів (їх окремих положень), які регулюють суспільні відносини у сфері освіти [154, с. 36], або законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють правові, соціально-економічні, організаційні, фінансові, освітні та виховні засади розвитку та функціонування усіх ланок системи освіти в Україні: дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти [162], і пов'язується зі становленням комплексної галузі освітнього (освітнянського) законодавства. Наказом Міністерства юстиції України затверджений Класифікатор галузей законодавства України, який під шифром 220 передбачає галузь, предметом регулювання якої є освіта [86].

Нагальною вимогою часу є *систематизація національного освітнього законодавства*, тобто діяльність з упорядкування чинних нормативно-правових актів про освіту у єдину узгоджену систему шляхом здійснення їх обліку, консолідації, інкорпорації і кодифікації.

Студентам при вивченні питання щодо систематизації національного освітнього законодавства слід виходити із загальнотеоретичних положень про те, що завдання обліку нормативно-правових актів у галузі освіти полягає в збиранні, «інвентаризації» нормативно-правових актів, постійній підтримці їх у стані т. з. «чинного нормативно-правового акту», який би враховував усі зміни, що вносяться у нього, і доповнення.

Воно має бути покладено на Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, інші державні органи.

Застосування елементів консолідації щодо актів освітнього законодавства України потребує зведення до єдиного цілого численних правових норм про освіту, розкиданих по низці нормативних правових актів. Перш за все, це стосується актів, що надають різного роду пільги учасникам освітніх правовідносин.

Систематизація освітнього законодавства може проводитися також у формі інкорпорації. Остання передбачає лише зовнішню обробку нормативних правових актів без якої-небудь зміни їх змісту. Систематизовані таким чином нормативно-правові акти об'єднуються в різного роду збірники. У цих збірниках вони можуть розташовуватися за хронологічним принципом (тобто за часом видання акту) або за предметом правового регулювання (наприклад, акти можуть групуватися залежно від рівня освітньої системи, до якої вони відносяться, або від сфери регульованих відносин — економіка освіти, управління освітою тощо). Як приклад можна навести збірники, що видаються Центром учбової літератури [161].

Найбільш складною формою систематизації законодавства є кодифікація, при якій відбувається внутрішня переробка нормативного матеріалу і створюється новий нормативно-правовий акт. Кодифікація виступає як засіб (спосіб) вдосконалення і впорядкування законодавства і проводиться з тією метою, щоб: а) об'єднати і систематизувати апробовані протягом досить тривалого часу діючі встановлення, б) уточнити (переробити) їх зміст і в) викласти з дотриманням вимог законодавчої стилістики і техніки. Тим самим забезпечується максимально можлива повнота регульованих даним кодифікуючим актом суспільних відносин. Кодифікація дозволяє усунути протиріччя і неузгодженість діючих норм права, надати їм довершеної форми.

Принципово вигідна особливість кодифікації полягає в тому, що вона забезпечує виконання в правовій системі двох найважливіших завдань: 1) упорядковує законодавство і 2) якісно вдосконалює його.

Кодифікація в цьому сенсі є вже не тільки вищою формою систематизації, але і вищою формою правотворчості. Кодифікація завжди переслідує встановлення нових норм, які відповідають найбільшою мірою потребам суспільної практики, усувають прогалини і дефекти в правовому регулюванні, і їм властива якість оптимальних регуляторів в даних умовах.

Незважаючи на позитивні аспекти розробки і ухвалення Кодексу України про освіту, існує низка перешкод для швидкої розробки і

ухвалення вказаного законодавчого акту [180]. Тим не менше, реформа системи освіти, яка провадиться в Україні, курс на входження нашої країни в єдиний європейський простір вищої освіти, а також суттєві зміни, які вносяться в інші, «суміжні» галузі законодавства, зумовлюють концептуальне оновлення системи освітнього законодавства, одним із засобів якого є його кодифікація.

Слід пам'ятати, що головним джерелом формування національного освітнього законодавства є Конституція України. Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту. Відповідно до положень цієї ж статті держава забезпечує, зокрема, доступність вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання. За Рішенням Конституційного Суду України від 4 березня 2004 р. № 5-рп/2004 доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту і держава має створити можливості для реалізації цього права. Визнання права кожної людини на освіту є також вимогою Загальної декларації прав людини (ст. 26), Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (ст. 13) [135].

Стаття 92 Конституції України передбачає, що «засади... освіти» регулюються виключно законами України. Таким чином, Конституція України не виключає, що низка питань регулювання освітньої діяльності, які не є засадничими, можуть регулюватися постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України, інших органів виконавчої влади.

Разом з тим, слід погодитися, що своєрідною «конституцією освіти» є Закон України «Про освіту», прийнятий в новій редакції 23 березня 1996 року, яким встановлюється доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; врегульовано питання надання державних стипендій та пільг учням і студентам; соціального захисту вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів закладів, де вони навчаються; сприяння здобуттю освіти в домашніх умовах тощо. Громадяни мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі, а громадянам, які належать до національних меншин, держава гарантує право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Вказані положення Конституції України і Закону України «Про освіту» розглядаються як конституційні засади розвитку освітнього законодавства.

Серед найважливіших законодавчих актів про освіту можна назвати закони України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року [80], «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року [82], «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 року [127], «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року [130], «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року [75].

Законом України «Про дошкільну освіту» проголошується, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Принципами дошкільної освіти є доступність для кожного громадянина освітніх послуг, що надаються системою дошкільної освіти; рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини; єдність розвитку, виховання, навчання й оздоровлення дітей; єдність виховних впливів сім'ї і дошкільного навчального закладу; наступність і перспективність між дошкільною та початковою загальною освітою; світський характер дошкільної освіти; особисто-орієнтований підхід до розвитку особистості дитини; демократизація та гуманізація педагогічного процесу; відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку.

У Законі проголошується право громадян України на здобуття дошкільної освіти. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають дошкільну освіту в порядку, встановленому для громадян України.

На законодавчому рівні визначається роль сім'ї у дошкільній освіті, а саме те, що сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також за збереження їх життя, здоров'я, людської гідності.

Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти покладається на їхніх батьків, а дітьми, позбавленими батьківського піклування, на осіб, які їх замінюють, та на навчальні заклади, де вони утримуються.

Дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють: у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу педагогічну освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері

дошкільної освіти, фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року затверджена Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, метою якої є розроблення та впровадження механізму розвитку дошкільної освіти, забезпечення конституційних прав і державних гарантій щодо доступності та безоплатності здобуття дошкільної освіти у державних та комунальних дошкільних навчальних закладах [6].

Законодавством України про загальну середню освіту визначаються правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формує цінності правового демократичного суспільства в Україні.

Відповідно до законодавства загальна середня освіта є цілеспрямованим процесом оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Загальна середня освіта покликана забезпечувати всебічний розвиток особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Усім громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах. Також громадяни України мають право на здобуття повної загальної середньої освіти у приватних навчальних закладах.

Відповідальність за здобуття повної загальної середньої освіти дітьми покладається на їх батьків, а дітьми, позбавленими батьківського піклування, на осіб, які їх замінюють, або навчальні заклади, де вони виховуються.

Законодавство України про позашкільну освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», Закону України «Про позашкільну освіту», міжнародних договорів України,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів. Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти. Вона спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Законом України «Про позашкільну освіту» проголошується, що вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів.

Позашкільна освіта здобувається громадянами у позааурочний та позанавчальний час у позашкільних навчальних закладах та інших навчальних закладах як у центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності та здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських організацій, товариств і фондів.

Важливу роль у розвитку системи позашкільної освіти відіграє Державна цільова програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України 27 серпня 2010 року [5].

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України. Вона є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

Професійно-технічна освіта відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту» здобувається громадянами України в державних і комунальних професійно-технічних навчальних закладах безоплатно, за рахунок держави, а у державних та комунальних акредитованих вищих професійно-технічних навчальних училищах та центрах професійної освіти — у межах державного замовлення безоплатно, на конкурсній основі.

Громадяни, які мають базову загальну середню освіту, можуть одночасно із набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту у професійно-технічному навчальному закладі або в іншому навчальному закладі.

Громадяни, які за станом здоров'я, сімейними обставинами, а також з інших поважних причин не можуть одночасно з набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту або не мають базової загаль-

ної середньої освіти, а також ті, які потребують соціальної допомоги і реабілітації, можуть здобувати робітничу кваліфікацію з професій, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Законом України «Про вищу освіту» встановлюються правові, організаційні, фінансові та інші основи функціонування системи вищої освіти, закріплюються умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави в кваліфікованих фахівцях. Він здійснює системне регулювання відносин, пов'язаних зі здобуттям вищої професійної освіти, а також відносин щодо навчання в аспірантурі, докторантурі, використання інших форм післявузівської освіти і отримання учених ступенів і звань. Основний зміст вказаного закону складають нормативно-правові положення, що закріплюють систему вищої і післявузівської освіти (державні і галузеві освітні стандарти і освітні програми, типи вищих навчальних закладів і рівні їх акредитації, умови ліцензування і акредитації, органи управління вищим навчальним закладом і його структурними підрозділами тощо); правовий статус вищих навчальних закладів і суб'єктів навчальної і наукової діяльності в системі вищої і післявузівської освіти; порядок управління системою вищої освіти; економічні (у тому числі і відносини власності) і міжнародні відносини вищих навчальних закладів.

Крім законів у галузі освіти діють Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, накази і розпорядження Міністра освіти і науки України, інструкції, рекомендації, циркулярні листи та інші нормативні акти. На виконання Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30 вересня 2010 року напрацювання і здійснення відповідних заходів з 2011 року, оголошеного цим Указом Роком освіти та інформаційного суспільства, пов'язується з необхідністю забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору зі збереженням національних досягнень і традицій [114].

Студентам слід звернути увагу на те, що акти Міністерства освіти і науки України, прийняті у межах його повноважень є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані навчальні заклади. **Як відомо, контроль** за якістю загальної середньої освіти здійснюється у процесі державної підсумкової атестації та оцінювання знань учнів. З 2006 р. учні беруть участь у процедурах зовнішнього незалежного оцінювання знань, результати якого враховуються при вступі до вищого навчального закладу. Тож Міністерством освіти і науки України щороку затверджуються нормативно-правові документи щодо порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

Поділяючи оцінку ролі законодавства в розвитку системи освіти, яку подано в Національній доктрині розвитку освіти України [28], актах, вважаємо, що нормативно-правове забезпечення функціонування освітньої галузі потребує подальшого вдосконалення шляхом внесення відповідних доповнень і змін до діючих законів, ухвалення нових законодавчих актів та інших правових документів.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Як відбувався процес формування освітнього законодавства України за часів її незалежності?
- 1.2. Якими є сутність і завдання освітнього законодавства України?
- 1.3. В чому полягає зміст права на освіту?
- 1.4. У яких актах знаходимо нормативно-правове закріплення права на освіту?
- 1.5. Якими є основні положення законодавства України про дошкільну освіту?
- 1.6. Якими є основні положення законодавства України про загальну середню освіту?
- 1.7. Якими є основні положення законодавства України про професійно-технічну освіту?
- 1.8. Якими є основні положення законодавства України про вищу освіту?
- 1.9. Які нормативно-правові акти України регулюють діяльність вищих навчальних закладів?
- 1.10. Які документи стосуються зовнішнього незалежного зовнішнього оцінювання знань учнів?

2. Виконати завдання:

2.1. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, письмово простежити етапи розвитку освітнього законодавства України з 1991 року до сьогодні.

2.2. Користуючись положеннями Конституції України, законами про освіту, дошкільну освіту, позашкільну освіту, загальну середню освіту,

професійно-технічну освіту, вищу освіту, заповнити таблицю 2.1 «Закріплення права на освіту в Конституції України та національному освітньому законодавстві» за зразком:

Таблиця 2.1

**Закріплення права на освіту в Конституції України
та національному освітньому законодавстві**

Конституція України, законодавчий акт про освіту	Зміст права на освіту
1. Конституція України	Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства (ст.53).

2.3. Користуючись законодавчими актами про освіту, скласти таблицю 2.2 «Основні завдання законодавства України про дошкільну, позашкільну, загальну середню, професійно-технічну, вищу освіту».

Таблиця 1.2

**Основні завдання законодавства України про дошкільну,
позашкільну, загальну середню, професійно-технічну, вищу освіту**

Законодавчий акт про освіту	Основні завдання
1. Закон України «Про освіту»	

2.4. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, письмово обґрунтувати необхідність розширення і поглиблення нормативно-правового забезпечення освітньої діяльності.

3. Розв'язати тести:

3.1. Право громадян України на освіту забезпечується:

а) розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти;

б) відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;

в) різними формами навчання — очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем;

г) всі варіанти правильні.

3.2. Безоплатність вищої освіти означає, що громадянин України має право здобути її відповідно до стандартів вищої освіти:

а) без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги в державних і комунальних навчальних закладах;

б) за рахунок коштів бюджетів державних і комунальних закладів у повному обсязі;

в) без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі;

г) без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі в межах обсягу підготовки фахівців для загальноосвітніх потреб (державного замовлення).

3.3. До основних завдань законодавства України про дошкільну освіту не належить:

а) забезпечення права дитини на доступність і безоплатність здобуття дошкільної освіти;

б) забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи дошкільної освіти;

в) визначення змісту дошкільної освіти;

г) визначення органів управління системою загальної середньої освіти та їх повноважень.

3.4. До основних завдань законодавства України про загальну середню освіту не належить:

а) забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;

б) забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти;

в) забезпечення нормативно правової бази щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти;

г) створення умов для благодійної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою розвитку позашкільної освіти.

3.5. До завдань Закону України «Про позашкільну освіту» не належить:

а) забезпечення прав громадян на здобуття позашкільної освіти;
б) визначення основних засад державної політики щодо позашкільної освіти;

в) задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках;

г) створення нормативно-правової бази для подальшого розвитку позашкільної освіти

3.6. До завдань Закону України «Про професійно-технічну освіту» не належить:

а) задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках;

б) сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення;

в) забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування.

г) створення умов для благодійної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою розвитку позашкільної освіти.

3.7. Визначте, який із зазначених нормативно-правових актів становить собою базу законодавства України про вищу освіту:

а) Конституція України;

б) Закон України «Про освіту»;

в) Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

г) Закон України «Про вищу освіту».

3.8. Визначте, які із зазначених нормативно-правових актів складають законодавство України про вищу освіту:

а) Закон України «Про освіту»;

б) Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

в) Закон України «Про вищу освіту» та інші нормативно-правові акти, прийняті, відповідно до нього;

г) всі вищевикладені.

3.9. В Україні встановлюються такі види документів, які засвідчують здобуття особою вищої освіти та кваліфікації за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями:

а) диплом молодшого спеціаліста;

б) диплом бакалавра;

в) диплом спеціаліста, диплом магістра;

г) всі вищевикладені.

3.10. Визначення: «... — це сукупність законів та інших нормативних актів (їх, частин і статей), які регулюють суспільні відносини у сфері освітньої діяльності» відповідає поняттю:

- а) галузь освітнього законодавства;
- б) галузь кооперативного законодавства;
- в) галузь податкового законодавства;
- г) галузь бюджетного законодавства.

Література:

28; 75; 80; 82; 86; 114; 127; 135; 154; 161; 162; 180.

Тема 3

УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Глосарій: Управління в галузі освіти; Міністерство освіти і науки України (МОН України); Державна акредитаційна комісія України (ДАК України); вищий навчальний заклад державної форми власності; вищий навчальний заклад комунальної форми власності; вищий навчальний заклад приватної форми власності.

Сталий розвиток України та її входження у світовий освітній простір можливі за умови створення демократичної стратегічної моделі системи управління в галузі освіти.

Насамперед слід відзначити, що **управління в галузі освіти** розглядається як виконавчо-розпорядча діяльність відповідних органів виконавчої влади та інших уповноважених на те суб'єктів щодо здійснення комплексу управлінських функцій, пов'язаних з регулюванням суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової та загально-культурної підготовки громадян України. Відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року, управління освітою має бути спрямованим на організацію та забезпечення оптимальних умов функціонування галузі освіти, створення системного механізму її саморегуляції на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях та у навчально-виховних закладах і наукових установах освіти. Визначальним у реформуванні управління освітою має стати забезпечення тісного співробітництва органів державного управління освітою всіх рівнів, навчально-виховних закладів, наукових установ, громадського самоврядування та їх відповідальності у межах повноважень; створення цілісної системи управління освітою в Україні, якій були б властиві гнучкість, демократизм, динамізм, мобільність, здатність до самоорганізації.

Управління освітою має забезпечити додержання законодавства в галузі освіти; створення рівних умов для громадян у здобутті освіти; дотримання державних вимог щодо змісту, рівня й обсягу освіти; стимулювання творчого пошуку педагогів і науковців; автономність у діяльності навчальних закладів та наукових установ; можливість індивідуального загальнокультурного та професійного становлення суб'єктів

навчання; забезпечення ефективного функціонування системи освіти в умовах формування ринкових відносин, ринку інтелектуальних ресурсів і освітніх послуг [3].

Відповідно до затвердженої Указом Президента України 17 квітня 2002 року Національної доктрини розвитку освіти нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною, забезпечувати державне управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою [28].

Порівняльний аналіз положень Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») щодо основних шляхів реформування управління освітою і положень Національної доктрини розвитку освіти щодо модернізації управління освітою дозволяє встановити пріоритетні напрями управління в галузі освіти в Україні.

Доцільно звернути увагу на те, що для управління освітою в Україні створена система державних органів управління і органів громадського самоврядування [125]. У ст. 17 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що Кабінет Міністрів України через систему органів виконавчої влади забезпечує проведення державної політики у сфері освіти; забезпечує розроблення і виконання відповідних загальнодержавних та інших програм; у межах своїх повноважень видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти; здійснює контроль за додержанням законодавства у сфері вищої освіти органами виконавчої влади, їх посадовими особами. Крім того, управління у галузі вищої освіти у межах їх компетенції здійснюється *центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти*; центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади; органами влади Автономної Республіки Крим; органами місцевого самоврядування; власниками вищих навчальних закладів; органами громадського самоврядування [75].

Міністерство освіти і науки України (МОН України) входить до системи органів виконавчої влади [124] і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

Таблиця 3.1

Порівняння положень щодо основних шляхів реформування управління освітою і модернізації управління освітою, визначених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») та Національній доктрині розвитку освіти

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)	Національна доктрина розвитку освіти
Автономізація функціонування регіональних і місцевих органів управління освітою.	Оптимізація державних управлінських структур, децентралізація управління.
Рациональне поєднання діяльності центральних, регіональних та місцевих органів управління освітою з впровадженням подвійного підпорядкування.	Поєднання державного і громадського контролю. Прозорість розроблення, експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів. Створення систем моніторингу управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях.
Створення єдиної інформаційно-комп'ютерної системи управління освітою.	Впровадження новітніх інформативно-управлінських і комп'ютерних технологій.
Визначення повноважень в системі управління освітою центральних і місцевих органів, органів громадського самоврядування.	Перерозподіл функцій та повноважень між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами.
Створення системи державно-громадської оцінки діяльності навчально-виховних закладів, якості загальноосвітньої та фахової підготовки спеціалістів через систему акредитації та атестації тощо.	Удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів.
Розвиток і вдосконалення всіх напрямів діяльності навчально-виховних закладів і наукових установ, стимулювання через економічні і правові важелі їх самовдосконалення, конкурентоздатності, саморозвитку, автономності в управлінні.	Перехід до програмно-цільового управління. Організація експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій.
Наукове обґрунтування нової системи управління освітою.	Підвищення компетентності управлінців усіх рівнів.
Відпрацювання інноваційних моделей управління галуззю, проведення експериментів на регіональному та місцевому рівнях.	Більш широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, жінок, а також виховання лідерів у сфері освіти.

МОН України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, та Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, дорученнями Президента України, а також Положенням про Міністерство освіти і науки України.

Відповідно до покладених завдань МОН України здійснює такі функції:

1) розробляє та подає в установленому порядку на розгляд Президентів України, Кабінету Міністрів України проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України;

2) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України, Кабінету Міністрів України;

3) погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, готує в межах повноважень висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

4) готує в межах повноважень зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентів України;

5) здійснює нормативно-правове регулювання у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності;

6) забезпечує інтеграцію вітчизняних освіти і науки, інших сфер, віднесених до компетенції МОН України, із неухильним дотриманням принципів збереження і захисту національних інтересів та інші.

МОН України у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організовує і контролює їх виконання. Накази МОН України, видані у межах його повноважень, є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого

самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами [48].

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковуються навчальні заклади, разом з МОН України беруть участь у здійсненні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, у проведенні державного інспектування та акредитації закладів освіти, здійснюють контрольні функції із дотримання вимог щодо якості освіти, забезпечують зв'язок із закладами освіти та державними органами інших країн з питань, що належать до їх компетенції, організовують впровадження у практику досягнень науки і передового досвіду.

Орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері освіти здійснює повноваження керівництва освітою, крім повноважень, віднесених до компетенції центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері освіти, центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти в межах їх компетенції, а саме:

- встановлюють, не нижче визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування навчальних закладів, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання;

- забезпечують розвиток мережі навчальних закладів та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування;

- здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

- організовують облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у навчальних закладах;

- вирішують у встановленому порядку питання, пов'язані з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги;

- створюють належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів;

- забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників;

- організовують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів;
- визначають потреби, обсяги і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону;
- вирішують у встановленому порядку питання, пов'язані з наданням особам, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, можливості здобувати загальну середню освіту.

Місцеві органи виконавчої влади створюють відповідні органи управління освітою, а саме: Головне управління освіти і науки Київської й Севастопольської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласних державних адміністрацій, відділи освіти районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій. Їх діяльність спрямовується на управління навчальними закладами, що є у комунальній власності. Вони організовують навчально-методичне забезпечення навчальних закладів, вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовку та атестацію; координують дії педагогічних, виробничих колективів, сім'ї, громадськості з питань навчання і виховання дітей; визначають потреби, розробляють пропозиції щодо державного контракту, формування регіонального замовлення на педагогічні кадри, укладання договорів та їх підготовку. Вони уповноважені здійснювати контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти та атестації навчальних закладів, що перебувають у комунальній власності.

Місцеві органи управління освітою у здійсненні своїх повноважень підпорядковані місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та відповідним державним органам управління освітою.

Навчальні заклади створюються органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами організаціями незалежно від форм власності, громадянами відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб у них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів. Навчальні заклади засновані на загальнодержавній або комунальній власності мають статус державного навчального закладу. Навчальний заклад повинен мати власну назву, в якій обов'язково вказується його тип (дитячий садок, школа, гімназія, лицей, колегіум, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет чи інше) та організаційно-правова форма [125].

За рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб населення можуть створюватися навчальні-виховні комплекси «дошкільний навчальний

заклад — загальноосвітній навчальний заклад», загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» або об'єднання з іншими навчальними закладами, а також загальноосвітні навчальні заклади та групи продовженого дня [125].

Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад» від 12 березня 2003 року [38], «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 27 серпня 2010 року [43], «Про затвердження Положення про професійно-технічний навчальний заклад» від 5 серпня 1998 року [60], «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад» від 5 вересня 1996 року [35] та іншими нормативно-правовими актами визначаються організаційно-правові засади діяльності навчальних закладів різних типів і форм власності.

Під час розгляду питання про державний контроль у галузі освіти, студентам слід врахувати, що контроль за виконанням вимог законодавства України освітніми закладами у галузі освітньо-виховної роботи здійснюють вищі органи відносно підпорядкованих їм навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України, а також спеціальні контролюючі органи відомчої спрямованості, такі як Державна інспекція навчальних закладів, (вони здійснюють відомчий контроль), а з інших питань — у галузі бюджетної, фінансової дисципліни, додержання природоохоронного законодавства — органи місцевого самоврядування виконавчої влади і спеціальні контролюючі органи — органи міжвідомчого та надвідомчого контролю.

Також управління освітою здійснюють *органи громадського самоврядування*, в тому числі загальні збори (конференція) колективу закладу освіти; районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників, з'їзд працівників освіти АРК; Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.

Органи громадського самоврядування в освіті можуть об'єднувати учасників навчально-виховного процесу, фахівців певного професійного спрямування.

Органи громадського самоврядування в освіті вносять пропозиції щодо формування державної політики в галузі освіти, вирішують у межах своїх повноважень питання навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної й фінансово-господарської діяльності закладів освіти.

Повноваження органів громадського самоврядування в освіті визначаються в межах чинного законодавства Міністерством освіти і науки України за участю представників профспілок, всеукраїнських педагогічних (освітнянських) об'єднань.

Самоврядування закладів освіти передбачає їхні *права* на самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної й фінансово-господарської діяльності; участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод підприємств, установ, організацій, громадян; визначення змісту компонента освіти, що надається закладом освіти понад визначений державою обсяг; прийняття на роботу педагогічних, науково-педагогічних, інженерно-педагогічних та інших працівників, а також фахівців з інших держав, у тому числі за контрактами; самостійне використання усіх видів асигнувань, затвердження структури і штатного розпису в межах встановленого фонду заробітної плати; здійснення громадського контролю за організацією харчування, охорони здоров'я, охорони праці в закладах освіти.

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї й суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють. Згаданий патронаж здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників. Вони вносять пропозиції щодо формування державної політики в галузі освіти, вирішують у межах своїх повноважень питання навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності закладів освіти [151, с. 273-274].

Отже, управління освітою має здійснюватися на засадах інноваційних стратегій у відповідності з принципами сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та моніторингу; розвитку моделі державно-громадського управління, у якій особистість, суспільство й держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Якими є сутність і значення державного управління в галузі освіти в Україні?
- 1.2. Якими є основні шляхи реформування управління освітою і напрями модернізації управління освітою в Україні?
- 1.3. Якою є система державних органів управління і органів громадського самоврядування в галузі освіти в Україні?

- 1.4. Якою є система управління в галузі вищої освіти в Україні?
- 1.5. Якою є система управління в галузі професійно-технічної освіти в Україні? Якими є склад та повноваження міжгалузевої ради з професійно-технічної освіти?
- 1.6. Якими є структура, основні завдання і функції Міністерства освіти і науки України в галузі освіти?
- 1.7. Як здійснюється управління навчальним закладом?
- 1.8. Якими є повноваження місцевих органів державної виконавчої влади в галузі освіти?
- 1.9. Якими є повноваження місцевих органів місцевого самоврядування в галузі освіти?
- 1.10. Якими є повноваження органів громадського самоврядування в галузі освіти?

2. Виконати завдання:

2.1. Використовуючи матеріал з формування державної освітньої політики, національного освітнього законодавства, письмово простежити етапи розвитку управління в галузі освіти в Україні за часів її незалежності.

2.2. Користуючись законодавчими актами про освіту, скласти таблицю 3.3 «Органи громадського самоврядування в системі управління дошкільною, позашкільною, загальною середньою, професійно-технічною, вищою освітою».

Таблиця 3.3

Органи громадського самоврядування в системі управління дошкільною, позашкільною, загальною середньою, професійно-технічною, вищою освітою

Законодавчий акт про освіту	Органи громадського самоврядування

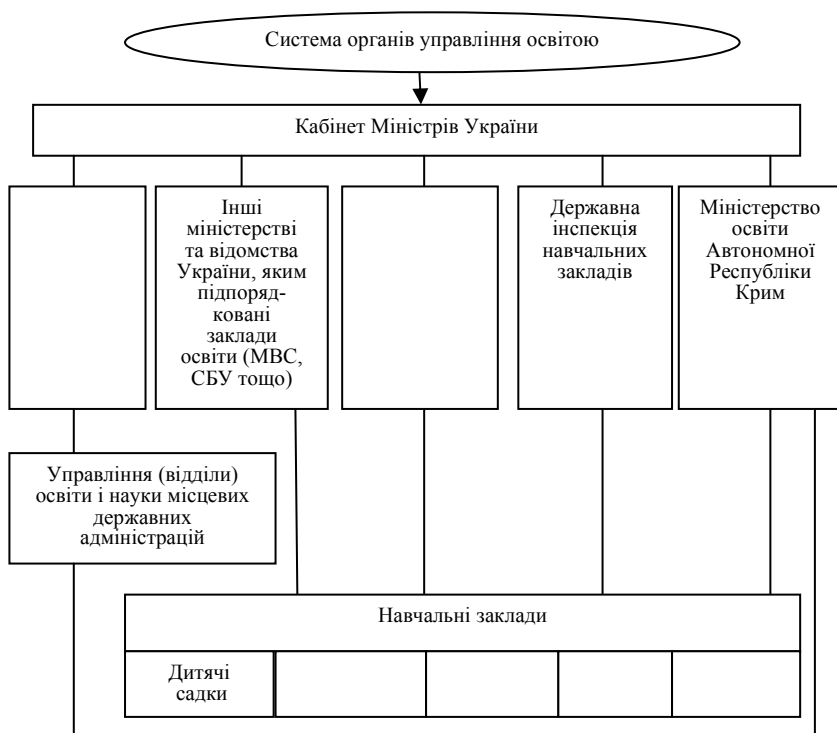
2.3. Користуючись положеннями законів про освіту, дошкільну освіту, позашкільну освіту, загальну середню освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, скласти таблицю 3.2 «Закріплення повноважень спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки у національному освітньому законодавстві»

Таблиця 3.2

Закріплення повноважень спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки у національному освітньому законодавстві

Законодавчий акт про освіту	Повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти і науки

2.4. Доповнити схему системи органів управління освітою.

3. Розв'язати тести:

3.1. Від імені держави політику в галузі освіти в Україні здійснюють:

- а) органи державної виконавчої влади;
- б) органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування;

в) всеукраїнські громадські організації;

г) політичні партії.

3.2. До органів управління освітою в Україні не належить:

а) Міністерство освіти і науки України;

б) Вища атестаційна комісія України;

в) Міністерство освіти і науки, молоді та спорту АРК;

г) Державна інспекція навчальних закладів при Міністерстві освіти і науки України.

3.3. До основних завдань Міністерства освіти і науки України не належить:

а) забезпечення особистої свободи громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;

б) створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти;

в) забезпечення розвитку освітнього, наукового потенціалу України;

г) забезпечення інтеграції вітчизняної освіти і науки у світову систему із збереженням і захистом національних інтересів.

3.4. До повноважень атестаційної колегії МОН України не належить:

а) формування мережі спеціалізованих вчених рад;

б) участь в організації ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів, професій та напрямів (спеціальностей) підготовки фахівців;

в) затвердження рішень спеціалізованих вчених рад про присудження наукового ступеня доктора наук і кандидата наук;

г) присвоєння вчених звань старшого наукового співробітника, доцента і професора науковим і науково-педагогічним працівникам вищих навчальних закладів III — IV рівня акредитації.

3.5. До основних завдань ДАК України не належить:

а) формування нормативних та методичних засад діяльності спеціалізованих вчених рад;

б) розгляд і прийняття рішень з питань ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів відповідно до законодавства;

в) координування роботи з наглядом за виконанням навчальними закладами ліцензійних умов надання освітніх послуг, на яку видано ліцензії;

г) участь в організаційному забезпеченні визнання в Україні іноземних документів про освіту (нострифікація).

3.6. До повноважень місцевої державної адміністрації в галузі освіти не належить:

- а) виконання програм щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти;
- б) здійснення загального керівництва закладами освіти, що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансового забезпечення;
- в) вживання заходів до збереження мережі закладів освіти, та розробка прогнозів її розвитку, врахування їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку;
- г) прийняття на роботу педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників, а також фахівців з інших держав, у тому числі за контрактами.

3.7. До повноважень органів місцевого самоврядування в галузі освіти не належить:

- а) управління закладами освіти, які належать територіальним громадам або передані їм;
- б) забезпечення здобуття неповнолітніми повної загальної середньої освіти;
- в) організація і проведення атестації наукових і науково-педагогічних кадрів;
- г) забезпечення регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому школярів.

3.8. Органами громадського самоврядування в освіті є:

- а) загальні збори (конференція) колективу навчального закладу;
- б) районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників, з'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим;
- в) Всеукраїнський з'їзд працівників освіти;
- г) всі вищевикладені.

3.9. Функції здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів покладені на:

- а) Міністерство освіти і науки України;
- б) Державну інспекцію навчальних закладів, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні навчальні заклади;
- в) Міністерство освіти і науки, молоді та спорту АРК, органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій та органи місцевого самоврядування;
- г) всі вищевикладені.

3.10. Визначення: «... — це виконавчо-розпорядча діяльність відповідних органів виконавчої влади та інших уповноважених на те суб'єктів щодо здійснення комплексу управлінських функцій, пов'язаних з регу-

люванням суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової та загальнокультурної підготовки громадян України» відповідає поняттю:

- а) управління в адміністративно-політичній галузі;
- б) управління в соціально-культурній галузі;
- в) управління в галузі освіти;
- г) соціальне управління.

Література:

3; 28; 35; 38; 43; 48; 60; 75; 124; 125; 151.

Тема 4

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Глосарій: організаційно-правова форма; майно; правовий режим майна; право власності; право оперативного управління; матеріально-технічна база навчального закладу; об'єкти права інтелектуальної власності; підприємницька діяльність; нерухоме майно; майнові відносини; речове право; ліцензійні умови.

Майнові відносини відіграють велике значення у діяльності навчальних закладів. Для надання освітніх послуг ліцензійні умови висувають вимогу наявності певної матеріально-технічної бази, відносини власності опосередковують можливість надання самої освітньої послуги.

Майнові відносини у сфері освіти виникають між освітніми закладами та іншими господарюючими суб'єктами (зокрема іншими закладами освіти) та між такими закладами і фізичними особами (наприклад, учнями, студентами). Залежно від їх суб'єктного складу згадані відносини регулюються нормами цивільного або господарського права відповідно.

У структурі законодавства, яке врегульовує майнові відносини, що складаються за участю навчальних закладів можна виділити дві частини: 1) загальні нормативно-правові акти, що регулюють відносини власності за участю всіх юридичних осіб (наприклад, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та інші); 2) спеціальні нормативні акти, що визначають специфіку регулювання майнових відносин за участю закладів освіти (наприклад, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо).

Ключовим для розгляду даної теми є поняття *«правовий режим майна» навчального закладу*. Під ним зазвичай розуміють встановлені правовими засобами порядок і умови придбання (привласнення) майна, здійснення навчальним закладом повноважень з володіння, користування і розпорядження ним, функцій управління майном, а також його правової охорони. Зміст правового режиму залежить від правових підстав придбання майна, його складу, форми власності та інших речових прав, порядку погашення його вартості, а також підстав і порядку припинення прав на це майно. Встановлення правового режиму, крім того,

пов'язане із регулюванням таких питань як система оподаткування, система здійснення обліку тощо.

Чинниками, що мають найбільший вплив на правовий режим майна навчального закладу є: 1) вид речових прав на означене майно (право власності чи похідні від нього правові титули), 2) вид майна, оскільки окремі речі мають свій специфічний правовий режим (наприклад, земельні ділянки, нерухомість, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності тощо).

Відповідно до ч. 1 ст. 139 Господарського кодексу України (далі — ГК України) майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються у їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [2].

Специфіка майнових відносин за участю освітніх закладів визначається спеціальними нормативними актами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про освіту» *матеріально-технічна база навчальних закладів* та установ, організацій, підприємств системи освіти включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності [125]. Майно навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти належить їм на правах, визначених чинним законодавством.

Слід зауважити, що мають місце відмінності у правовому режимі майна освітніх закладів державної та комунальної форми власності з одного боку та приватної — з іншого.

Відповідно до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про вищу освіту» за вищим навчальним закладом з метою забезпечення діяльності, передбаченої його статутом, і відповідно до закону та його організаційно-правової форми власником (власниками) закріплюються на правах оперативного управління або передаються у власність будівлі, споруди, майнові комплекси, обладнання, а також інше необхідне майно [75].

Майно, що закріплене за вищим навчальним закладом державної або комунальної форми власності, а також доходи від використання цього майна належать вищому навчальному закладу на праві оперативного управління.

Відповідно до ст. 137 ГК України *правом оперативного управління* визначається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом). Влас-

ник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган і має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням [2].

Майно, що знаходиться у державній і комунальній власності і передане в оперативне управління вищим навчальним закладам державної і комунальної форм власності, не підлягає вилученню або передачі будь-яким підприємствам, установам, організаціям, крім випадків, передбачених законодавством.

Слід, водночас, зважати, що державному ВНЗ надано право здійснювати діяльність, що дає дохід, прибуток від якої і придбане за її рахунок майно надходять в його самостійне розпорядження і обліковуються на окремому балансі. Крім цього державному ВНЗ належить *право власності* на грошові кошти, майно й інші об'єкти власності, передані йому фізичними і юридичними особами у формі дарунку, пожертвування або за заповітом, на продукти інтелектуальної і творчої праці, що є результатами діяльності ВНЗ, а також на придбане на доходи від власної діяльності майно [180, с. 136-137].

Водночас, пункт 1.8 Порядку надання платних освітніх послуг державними та комунальними навчальними закладами, затвердженого спільним Наказом МОН України, Мінекономіки України, та Мінфіну України від 23 липня 2010 року № 736/902/758 передбачає, що матеріальні цінності, майно навчального закладу, придбане або створене за рахунок коштів, отриманих від платних освітніх послуг, належить навчальному закладу на правах, визначених чинним законодавством, та використовується ним для виконання своїх функціональних повноважень [66]. Вбачається, що для державних закладів такими правами є, все ж таки, оперативне управління.

З метою забезпечення діяльності вищого навчального закладу державної форми власності його засновник може передавати у користування та оперативне управління закладу об'єкти права власності (споруди, будівлі, майнові комплекси, обладнання, а також інше необхідне майно споживчого, соціально-культурного та іншого призначення), що належать засновникові на правах власності.

Однак П. В. Нестеренко зазначає, що відсутність у цивільному законодавстві України чіткого закріплення речових прав, на яких державний ВНЗ володіє майном, отриманим як від засновника, так і від провадження дозволеної законом підприємницької діяльності, нівелює можливість захисту майнових прав та інтересів вказаного суб'єкта,

оскільки держава як засновник може вилучити у випадках, передбачених законодавством, майно, яке належить ВНЗ на праві оперативного управління [173, с. 17].

Слід зауважити, що ліцензійними умовами до навчальних закладів висуваються певні вимоги щодо рівня *матеріально-технічного забезпечення навчального процесу*. Зокрема, ВНЗ, заклади профтехосвіти, загальноосвітні навчальні заклади, заклади позашкільної освіти та ін. повинні бути повністю забезпечені приміщеннями (кабінетами, лабораторіями, класами, оснащеними засобами навчання, дидактичними матеріалами тощо) [22-26]. Для ВНЗ також встановлюється вимога забезпечення студентів гуртожитком не менше 70 % від потреби, наявності пунктів харчування, спортивного залу, стадіону або спортивного майданчика, медичного пункту, встановлюється норматив забезпеченості робочими комп'ютерними місцями тощо [22]. Вказане майно повинно належати навчальному закладу на підставі права власності, похідних від нього правових титулів (напр. оперативного управління) чи оренди (договір має бути укладений принаймні до кінця терміну дії ліцензії). Система вимог матеріально-технічного забезпечення є диференційованою і з нею варто ознайомитися окремо стосовно кожного навчального закладу.

Окремі аспекти майнових відносин вищих навчальних закладів державної форми власності врегульовує Положення про державний вищий навчальний заклад, затверджене постановою КМ України № 1074 від 5 вересня 1996 р. Відповідно до абз. 8 п. 18 вказаного Положення отримання або придбання нерухомого майна та обладнання, необхідних для провадження освітньої діяльності, згідно з установленими нормативами належить до компетенції державних органів управління освітою, у підпорядкуванні яких перебувають вищі навчальні заклади. Вищий же навчальний заклад, відповідно до абз. 5 п. 20 Положення несе відповідальність за дотримання фінансової дисципліни та збереження державного майна [35].

Вказане положення також містить цілий розділ «Планування і фінансування діяльності вищих навчальних закладів, майнові відносини», що включає пункти з 77-го по 87-ий.

Розпорядником майна і коштів вищого навчального закладу є його керівник згідно п. 4 ч. 58 Положення. Він же, відповідно до ч. 59 несе відповідальність за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження будівель та іншого майна, переданого вищому навчальному закладу у користування та володіння.

Варто звернути увагу на специфіку правового режиму окремих видів майна навчальних закладів. До найбільш специфічних можна віднести об'єкти права інтелектуальної власності, що є особливо важливим

для вищих навчальних закладів, які, як відомо, поєднують навчальну діяльність із науковою. Усі результати інтелектуальної, творчої діяльності людини отримали назву «об'єкти інтелектуальної власності», або «інтелектуальна власність», а правовий інститут, що їм присвячено, — «право інтелектуальної власності». Результатами інтелектуальної, творчої діяльності людини вважаються не предмети матеріального світу — речі, а ідеї, думки, міркування, образи, символи тощо, тобто нематеріальні об'єкти. Матеріальні носії, у яких містяться результати інтелектуальної, творчої діяльності не є об'єктами права інтелектуальної власності, вони є об'єктами речових прав, зокрема права власності.

Рис. 4.1. Об'єкти права інтелектуальної власності
(за класифікацією П. М. Цибульова [202, с. 17])

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності може нале-

жати кільком особам спільно, тоді його реалізація здійснюється спільно або за договором між цими особами [205, с. 398].

При цьому слід звернути увагу на розподіл прав між роботодавцем (навчальним закладом) та безпосереднім творцем інтелектуальної власності. Об'єкт інтелектуальної творчої діяльності, якщо він створений у порядку виконання службових обов'язків, належить роботодавцеві. Роботодавцеві належить право на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, інший об'єкт промислової власності, якщо винахідник або автор промислового зразка передав йому це право за договором, укладеним між роботодавцем і автором науково-технічного досягнення у письмовій формі. Якщо об'єкт промислової власності створено у зв'язку з виконанням трудового договору, наданням фінансової чи іншої матеріальної допомоги автору на основі знань, досвіду та інформації роботодавця або іншого сприяння створенню винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, останньому належить право на частку інтелектуальної власності на зазначений об'єкт [188, с. 204].

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, відповідно до ст. 429 ЦК України, належать працівникові, який створив цей об'єкт.

Правовий режим нерухомості характеризується ускладненою оборотоздатністю, оскільки потребує здійснення певних процедур, пов'язаних з нотаріальним посвідченням і реєстрацією права власності та угод з нерухомістю. Правовий режим нерухомості, належної державним та комунальним навчальним закладам є ще більш обмеженим та ускладненим. Це зумовлено передусім тим, що таке майно за навчальним закладом лише закріплюється, однак залишається державною чи комунальною власністю. Водночас нерухомість (зокрема земельні ділянки) є одним із найцінніших активів навчальних закладів, тому їм варто приділити належну увагу.

Нерухомими речами є земля з багаторічними насадженнями, будинки, споруди як житлового, так і виробничого призначення (мости, тунелі, шляхопроводи) тощо. Відповідно до ст. 181 ЦК України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення [205, с. 111]. Особливості вчинення нотаріальних дій щодо нерухомих речей встановлені в Законі України «Про нотаріат» [122].

Згідно із Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», обов'язковій державній реєстрації підлягають речові права на нерухоме майно, що перебуває на території

України, фізичних та юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземців та осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, міжнародних організацій, інших держав, а саме: 1) право власності на нерухоме майно; 2) речові права на чуже нерухоме майно (право володіння; право користування (сервітут), право постійного користування земельною ділянкою, право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право забудови земельної ділянки (суперфіцій), право користування нерухомим майном строком більш ніж один рік); 3) обмеження речових прав [78].

Державний реєстр прав на нерухоме майно — єдина державна інформаційна система, що містить відомості про речові права на нерухоме майно, їх обтяження, про суб'єктів речових прав, технічні характеристики об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо), кадастровий план земельної ділянки, а також відомості про правочини, вчинені щодо таких об'єктів нерухомого майна.

Однією з характерних рис правового статусу освітнього закладу як юридичної особи є обов'язок здійснювати освітню діяльність, не спрямовану на систематичне одержання прибутку. Усі доходи від платної освітньої та підприємницької діяльності підлягають, як правило, направленню на відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням навчального процесу, його розвитком та удосконаленням [197]. На необхідності законодавчого закріплення переважно некомерційного становища навчальних закладів (передусім вищих) наголошують також вітчизняні дослідники П. В. Нестеренко [173], В. В. Астахов [180].

При цьому слід ураховувати, що навчальні заклади бувають державної та недержавної форми власності. При цьому останні іноді взагалі реєструються у формі господарських товариств, що прямо вказує на їх підприємницьку спрямованість, їхня діяльність регулюється безпосередньо нормами господарського права. Щодо навчальних закладів державної та комунальної форм власності — вони можуть надавати платні освітні послуги, керуючись вищезгаданим Порядком надання платних освітніх послуг державними та комунальними навчальними закладами, який, зокрема, передбачає доволі детальну регламентацію порядку встановлення вартості платних освітніх послуг на базі економічно обґрунтованих витрат, пов'язаних з їх наданням [66]. Таким чином, незважаючи на надання такими закладами платних послуг назвати означену діяльність підприємницькою не можна. Крім того, важливою ознакою є те, що засновник закладу не може одержувати прибутку від його діяльності.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Якою може бути організаційно-правова форма навчального закладу?
- 1.2. Що таке правовий режим майна освітнього закладу?
- 1.3. Чи існує зв'язок між організаційно-правовою формою освітнього закладу та правовим режимом його майна?
- 1.4. Які вимоги встановлено законодавством до складу майна освітнього закладу?
- 1.5. Які існують можливі джерела формування майна освітніх закладів?
- 1.6. Які особливості передбачені законодавством для закупівлі майна освітніх закладів за державні кошти?
- 1.7. Чи може державний чи комунальний навчальний заклад вільно розпоряджатися своїм майном?
- 1.8. Які нематеріальні об'єкти можуть перебувати у власності навчальних закладів?
- 1.9. Якими об'єктами права інтелектуальної власності можуть володіти освітні заклади, зокрема ВНЗ?
- 1.10. Чи можуть освітні заклади здійснювати підприємницьку діяльність?

2. Виконати завдання:

2.1. Заповнити таблицю, зазначивши у ній не менше 10 об'єктів права власності на свій вибір.

Таблиця 4.1

Види об'єктів права власності (та інших речових прав) навчального закладу, особливості їх правового режиму (у разі їх наявності)

Об'єкти	Особливості правового режиму
<i>Матеріальні об'єкти</i>	
<i>Нематеріальні об'єкти</i>	

2.2. Скласти таблицю матеріально-технічної бази, необхідної для одержання ліцензії на надання освітньої послуги за вибором (у сфері вищої освіти, у сфері загальної середньої освіти, у сфері позашкільної освіти тощо). Скористатися ліцензійними умовами для відповідного виду навчальної діяльності (див. список літератури).

Таблиця 4.2

Матеріально-технічна база, необхідна для надання освітньої послуги у сфері _____

Назва показника (нормативу)	Значення показника (нормативу)

2.3. Визначити правові підстави, на яких освітній заклад може володіти своїм майном та основні особливості правового режиму майна, яким заклад володіє на такій правовій підставі.

Таблиця 4.3

Основні правові підстави володіння майном освітнім закладом

Правова підстава володіння майном	Особливості правового режиму

2.4. Порівняти права роботодавця та найманого працівника на службовий твір та відобразити у наведеній таблиці.

Таблиця 4.4.

Права роботодавця та найманого працівника на службовий твір

Права автора (науково-педагогічного працівника)	Права роботодавця (навчального закладу)

3. Розв'язати тести:

3.1. Навчальний заклад не може володіти майном на таких правових підставах:

- а) право власності;
- б) право оперативного управління;
- в) довірча власність;
- г) право оренди.

3.2. Відносини власності у сфері освіти врегульовуються:

- а) Законом України «Про освіту»;
- б) відповідними постановами Кабінету Міністрів України;
- в) нормами цивільного та господарського права;
- г) нормами адміністративного права.

3.3. Земельні ділянки державних вищих навчальних закладів відповідно до законодавства передаються їм:

- а) у власність;
- б) у постійне користування;
- в) в оренду;
- г) в оперативне управління.

3.4. Джерелом фінансування навчальних закладів в Україні не може бути:

- а) плата за надання додаткових освітніх послуг;
- б) кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;
- в) кошти, отримані в результаті щорічного підвищення вартості освітніх послуг;
- г) дивіденди від цінних паперів.

3.5. Що складає зміст права власності?

- а) право оперативного управління;
- б) право володіння;
- в) право розпорядження;
- г) право володіння, користування і розпорядження майном.

3.6. До об'єктів права інтелектуальної власності не належать:

- а) літературні та художні твори;
- б) наукові відкриття;
- в) сорти рослин, породи тварин;
- г) ідеї.

3.7. Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить:

- а) роботодавцю;
- б) його автору;
- в) роботодавцю, якщо інше не встановлено трудовим договором;
- г) автору та роботодавцю відповідно до укладеного між ними договору.

3.8. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти передбачають такі вимоги щодо матеріально-технічної бази:

- а) забезпеченість студентів гуртожитком на 70 % від потреби;
- б) забезпеченість студентів гуртожитком на 100 % від потреби;
- в) забезпеченість лабораторіями, полігонами, обладнанням, устаткуванням, необхідним для виконання навчальних програм;
- г) наявність спортивного залу.

3.9. Майно, закріплене за вищим навчальним закладом державної або комунальної форми власності, а також доходи від використання цього майна належать вищому навчальному закладу на правах:

- а) власності;
- б) оперативного управління;
- в) повного господарського відання;
- г) оперативного використання.

3.10. Чинниками, що мають найбільший вплив на правовий режим майна навчального закладу є:

- а) вид речових прав на означене майно;
- б) вид майна, оскільки окремі речі мають свій специфічний правовий режим (наприклад, земельні ділянки, нерухомість, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності тощо);
- в) державний бюджет на даний рік;
- г) організаційно-правова форма навчального закладу.

Література:

2; 22-26; 35; 66; 75; 78; 122; 125; 173; 180; 188; 197; 202; 205.

Тема 5

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

Глосарій: бюджетна програма; бюджетна система України; бюджетне асигнування; бюджетне фінансування; базове фінансування освіти; програмно-цільове фінансування освіти; додаткові джерела фінансування; бюджетні установи; видатки бюджету на освіту; розпорядники бюджетних коштів; платні освітні послуги; податкові пільги.

Розпочати вивчення теми варто із аналізу змісту та практики реалізації основних напрямів реформування фінансового забезпечення в сучасній Україні, якими відповідно до Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») є: збереження за державою пріоритету у фінансуванні системи освіти та підвищення ролі регіонів у фінансуванні освітніх потреб; звільнення навчально-виховних закладів від податків на прибуток і додану вартість; створення при Міністерстві освіти централізованих фондів для реалізації загальнодержавних освітніх програм; запровадження додаткового фінансування навчально-виховних закладів для обдарованих дітей, що мають відповідну ліцензію, зі спеціального фонду Міністерства освіти [3].

Згідно ч. 1 ст. 61 Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування [125].

Фінансування освіти здійснюється наступними методами:

- кошторисне фінансування закладів освіти;
- бюджетне фінансування закладів освіти на основі показника вартості навчання одного учня (студента);
- індивідуальна оплата навчання за рахунок власних доходів, грошових коштів юридичних осіб;
- спеціальні кредити для здобуття освіти;
- отримання спонсорських і добровільних внесків та пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різноманітних послуг неосвітнього характеру [206].

Основною частиною фінансування закладів освіти в Україні нині є асигнування з бюджетів. *Бюджетне фінансування* можна визначити як

виділення на безоплатній і безповоротній основі фінансових ресурсів закладам освіти з державного або місцевого бюджету для реалізації передбачених державою чи органами місцевого самоврядування заходів [209, с. 177].

Згідно ч. 2 ст. 61 та ч.1 ст. 62 Закону України «Про освіту» держава забезпечує *бюджетні асигнування на освіту* в розмірі не меншому 10 % від національного доходу, а *на фундаментальні наукові дослідження, наукові програми* — не меншому 10 % від державних коштів, що виділяються на утримання вищих навчальних закладів. У разі одержання коштів з інших джерел бюджетні та галузеві асигнування навчальних закладів та установ, організацій системи освіти не зменшуються [125].

Слід зазначити, що розширення прав навчальних закладів, особливо це стосується ВНЗ, у сфері утворення грошових фондів за рахунок різних джерел не означає зниження ролі бюджетних коштів у їх розвитку. Основна роль державного бюджету виявляється (і досвід країн з розвинутою ринковою економікою це підтверджує), в тому, що, по-перше, його питома вага в сумарних обсягах фінансування ВНЗ перевищує усі інші джерела фінансування; по-друге, державний бюджет є державним регулятором фондоутворюючих і розподільчих відносин в цілому. За допомогою механізму бюджетного фінансування здійснюється вплив на позабюджетні джерела фінансування, прискорюючи або уповільнюючи процеси їх формування та використання освітніми установами [170, с. 33].

Як особливий пріоритет фінансування вищої освіти закріплено у Комюніке Конференції Міністрів європейських країн «Болонський процес 2020 — Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» (Льовен і Лувен-ла-Ньов, 2009 р.). Так, державне фінансування має залишатися основним пріоритетом у гарантуванні рівного доступу та подальшого сталого розвитку автономних вищих навчальних закладів [210, с. 102].

Бюджетне фінансування є також одним із основних важелів здійснення державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Кошти виділяються на фундаментальні дослідження, пошукові та прикладні розробки; державні та міждержавні науково-технічні програми; державні премії України у галузі науки і техніки; фінансування наукових розробок із проблем стандартизації, сертифікації та еталонної бази, державних контрактів; фінансування наукової частини національних, міжгалузевих та галузевих програм тощо. У цій групі фінансуються науково-дослідні інститути, що виконують фундаментальні дослідження на державне замовлення, а також науково-дослідні організації,

що перебувають на господарському розрахунку, але виконують державне замовлення з оплатою за рахунок державно-бюджетних асигнувань.

Держава забезпечує *бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності* (крім видатків на оборону) у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. *Видатки на наукову і науково-технічну діяльність* є захищеними статтями видатків Державного бюджету України. Безпосередньо за рахунок коштів Державного бюджету України здійснюється фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародним науковим та інформаційним зв'язкам державного значення.

Відповідно до законодавства бюджетне фінансування наукових досліджень здійснюється шляхом базового та програмно-цільового фінансування. *Базове фінансування* надається для забезпечення: фундаментальних наукових досліджень; найважливіших для держави напрямів досліджень, у т. ч. в інтересах національної безпеки та оборони; розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності; збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання; підготовки наукових кадрів [203].

Перелік наукових установ та вищих навчальних закладів, яким надається базове фінансування для здійснення наукової і науково-технічної діяльності, затверджує Кабінет Міністрів України.

Програмно-цільове фінансування здійснюється, як правило, на конкурсній основі для:

- науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки;
- забезпечення проведення найважливіших прикладних науково-технічних розробок, які виконуються за державним замовленням;
- проектів, що виконуються у межах міжнародного науково-технічного співробітництва.

Бюджетне фінансування освіти здійснюється за допомогою видатків бюджету, тобто фінансових ресурсів, що акумульовані у певному бюджеті. Система розподілу видатків на освіту — багаторівнева, про що свідчить надання матеріальних ресурсів із різних рівнів бюджетної системи (державного бюджету та місцевих бюджетів) з деталізацією розподілу видатків між різними рівнями освіти та типами державних навчальних закладів. Освітні видатки місцевих бюджетів слід розділяти на такі, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та такі, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Згідно з функціональною структурою видатків бюджету *видатки на освіту* (код 0900) включають асигнування на: 1) дошкільну освіту; 2) загальну середню освіту (у тому числі загальноосвітні навчальні за-

клади; загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати та загальноосвітні спеціальні навчальні заклади); 3) професійно-технічну освіту; 4) вищу освіту (вищі навчальні заклади 1 і 2-го рівнів акредитації та вищі навчальні заклади 3 і 4-го рівнів акредитації); 5) післядипломну освіту; 6) позашкільну освіту та заходи з позашкільної роботи з дітьми; 7) програми матеріального забезпечення навчальних закладів; 8) дослідження і розробки у сфері освіти; 9) інші заклади та заходи у сфері освіти [74].

Через призму *принципу субсидіарності побудови бюджетної системи* України студентам варто розглянути особливості розподілу видатків на освіту згідно статей 87-89 Бюджетного кодексу України. Зокрема, *фінансування з Державного бюджету* передбачене для спеціалізованих шкіл (у тому числі шкіл-інтернатів) державної власності; загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації; професійно-технічних закладів освіти, вищих навчальних закладів, заснованих на державній формі власності, а також для закладів післядипломної освіти і позашкільних навчальних закладів та заходів з позашкільної роботи з дітьми, інших закладів та заходів в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій [1]. При цьому Кабінет Міністрів України своїми постановами визначає перелік закладів та заходів у галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1133 затверджено перелік позашкільних навчальних закладів та заходів з позашкільної роботи з дітьми, а також закладів та заходів у галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету відповідно до підпунктів «г» і «д» п. 7 ч. 1 ст. 87 Бюджетного кодексу України [94].

Кошти бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів спрямовуються на загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, загальноосвітні санаторні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри); професійно-технічну освіту (підготовка кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах державної та комунальної власності); вищу освіту (підготовка фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у вищих навчальних закладах комунальної власності, а також на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України); післядипломну освіту (підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на

умовах регіонального замовлення у навчальних закладах комунальної власності); позашкільну освіту (заходи республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми); інші державні освітні програми.

Кошти районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення витрачаються на дошкільну освіту (у містах республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення); загальну середню освіту (загальноосвітні навчальні заклади; навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад»); навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї); інші державні освітні програми; вищу освіту (підготовка фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів); позашкільну освіту (заходи районного значення з позашкільної роботи з дітьми).

Кошти бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення спрямовуються на дошкільну освіту; загальну середню освіту (навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» за умови, що загальноосвітній навчальний заклад — I ступеня). Крім того, до видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на позашкільну освіту.

Зазначений розподіл повноважень між бюджетами в Україні спричиняє пріоритетність місцевих бюджетів у фінансуванні освіти: близько 64 % обсягів державного фінансування освіти в Україні відбувається саме за рахунок коштів місцевих бюджетів [164, с. 127]. Кошти місцевих бюджетів, що виділяються на освіту, витрачаються переважно на фінансування дошкільної та загальної середньої освіти. Кошти ж державного бюджету — на фінансування вищої освіти.

Відповідно до функціональної класифікації видатків переважна частка бюджетних коштів спрямовується на фінансування загальної середньої освіти (41,5 % бюджетних асигнувань на освіту), вищої освіти (30,9 %), дошкільної освіти (11,7 %) та професійної технічної освіти (6,2 %). Решта коштів (9,7 %) витрачається на фінансування післядипломної освіти, позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми, програми ма-

теріального забезпечення навчальних закладів, дослідження і розробки у сфері освіти та інші заклади та заходи у сфері освіти [178].

Студентам слід проаналізувати *додаткові джерела фінансування*, якими відповідно до ст. 61 Закону України «Про освіту» є кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; плата за надання додаткових освітніх послуг; кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; дотації з місцевих бюджетів; дивіденди від цінних паперів; валютні надходження; добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян [125].

Перелік видів *платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами*, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності, визначено Кабінетом Міністрів України у постанові від 27 серпня 2010 р. № 796 [93]. Порядок надання платних освітніх послуг державними та комунальними навчальними закладами студенти зможуть розглянути, звернувшись до спільного наказу МОН, Мінфіну, Мінекономіки від 23 липня 2010 року № 736/902/758 [66]. Кошти, отримані навчальним закладом від надання платних освітніх послуг, зараховуються на відповідні рахунки, відкриті в органах Державного казначейства України, та використовуються згідно із затвердженим кошторисом навчального закладу з урахуванням вимог законодавства.

Розмір плати за весь строк навчання або за надання додаткових освітніх послуг встановлюється у договорі, що укладається між ВНЗ та особою, яка навчатиметься, або юридичною особою, що оплачуватиме навчання або надання додаткових освітніх послуг, і не може змінюватися протягом усього строку навчання. Плата за навчання або за надання додаткових освітніх послуг може вноситися за весь строк навчання повністю одноразово або частками — помісячно, по семестрах, щорічно. Відомості про розмір плати за весь строк навчання або за надання додаткових освітніх послуг публікуються у загальнодержавних друкованих ЗМІ та інформаційних збірниках МОН [125].

Особливу увагу варто приділити *джерелам та порядку фінансування підготовки фахівців*. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» за рахунок Державного бюджету України у межах обсягів державного замовлення здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах державної форми власності в обсягах, потрібних для забезпечення на кож-

ні десять тисяч населення навчання не менше як ста студентів у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації та ста вісімдесяти студентів у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації [75].

Наказом Міністерства економіки України «Про затвердження критеріїв формування державного замовлення на поставку продукції для державних потреб» від 3 жовтня 2005 р. № 314 за пріоритетним напрямом «Підготовка фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації, перепідготовка та підготовка кадрів (післядипломна освіта)» передбачені такі критерії формування державного замовлення: вплив на підвищення освітнього потенціалу населення України; задоволення потреб усіх сфер суспільного життя фахівцями; вартість підготовки одного фахівця, аспіранта, докторанта та кваліфікованого робітника, підвищення кваліфікації та перепідготовка одного фахівця за бюджетні кошти [89]. Водночас, ряд фахівців пропонують удосконалити систему державного замовлення на підготовку кадрів. Зокрема, Т. Боголіб вбачає за доцільне змінити затратний механізм виділення коштів із державного бюджету цільовим, обсяг коштів під держзамовлення встановлювати, виходячи з необхідної чисельності випускників за конкретною спеціальністю та ціни держзамовлення за даною спеціальністю [152, с. 294].

Станом на 01.07.2011 р. контингент студентів за джерелами фінансування розподілявся таким чином:

1) у вузах I–II рівнів акредитації:

- 51,3 % студентів навчалися за кошти державного бюджету;
- 35,5 % — за кошти фізичних і юридичних осіб;
- 11,7 % — за кошти місцевого бюджету;
- 1,5 % — за галузеві кошти;

2) у вузах III–IV рівнів акредитації:

- 54,9 % студентів навчалися за кошти державного бюджету;
- 43,0 % — за кошти фізичних і юридичних осіб;
- 0,4 % — за кошти місцевого бюджету;
- 1,7 % — за кошти зацікавленої галузі.

Тобто кожен другий студент є інвестором системи вищої освіти [175, с. 121].

Практичне значення матиме опанування порядку отримання молодими громадянами України пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, визначеного постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти» від 16 червня 2003 р. № 916 [102].

Подальшим кроком вивчення теми має стати з'ясування особливостей *оподаткування освітніх закладів*. Так, п.п. 197.1.2. статті 197 Податкового кодексу України визначені категорії навчальних закладів, та освітніх послуг, що звільняються від обкладення податком на додану вартість (далі — ПДВ). Зокрема, звільняються від оподаткування операції з постачання послуг зі здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках [32].

З метою вдосконалення механізму надання послуг з харчування дітей у навчальних закладах Кабінетом Міністрів України 2 лютого 2011 р. прийнято постанову № 116 «Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» [103]. Цією постановою розширено перелік окремих категорій учнів, які харчуються за рахунок бюджетних коштів. Це, зокрема, учні 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учні з малозабезпечених сімей, учні, які проживають у пришкільних інтернатах. Для тих учнів, для яких не встановлено натуральні норми харчування в грамах, збільшено розмір денної грошової норми харчування на 1 особу, що не підлягає оподаткуванню, з 3,5 грн. до майже 2 відсотків установленого прожиткового мінімуму (в середньому на 2011 р. — 16,9 грн.) [179].

Операції з надання послуг підвищення кваліфікації фахівців навчальним закладом, який не має статусу вищого навчального закладу I — IV рівнів акредитації, не звільняються від ПДВ. Що стосується способу оплати (бюджетні кошти, кошти фізичних осіб), то звільнення від обкладення ПДВ освітніх послуг, передбачене п.п. 197.1.2. статті 197 Податкового кодексу України, не залежить від джерела та способу оплати таких послуг [120].

Від оподаткування податком на прибуток відповідно до п. 157.4 статті 157 ПК України звільняються доходи, отримані науководослідними установами та вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації, внесеними до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави у вигляді: коштів або майна, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань; пасивних доходів; коштів або майна, які надходять таким неприбутковим організаціям від ведення їх основної діяльності, яка визначена для них як основна законом, що регулює дія-

льність відповідної неприбуткової організації, у тому числі з надання, наукових, освітніх послуг; дотацій або субсидій, отриманих із державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної, допомоги, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх одержувачам згідно із законодавством з метою зниження рівня таких цін.

Згідно п. 154.7. статті 154 Податкового кодексу України звільняється від оподаткування прибуток дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг [32].

Відповідно до п. 282.1. статті 282 ПК України від сплати земельного податку звільняються: дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ; дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади незалежно від форм власності і джерел фінансування, заклади науки, освіти, фізичної культури та спорту, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.

Таким чином, підтримка державою освітньої галузі, стабільність бюджетного фінансування гарантує єдині підходи збереження та розвитку освітнього простору, забезпечення в державних і комунальних навчальних закладах безкоштовності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти (на конкурсних засадах).

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. У чому полягають основні напрями реформування фінансового забезпечення у сучасній Україні?
- 1.2. Які форми фінансування закладів освіти?
- 1.3. Назвіть види платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності.
- 1.4. У якому розмірі держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту та на фундаментальні наукові дослідження?
- 1.5. Чи зменшуються бюджетні та галузеві асигнування навчальних закладів та установ у разі одержання коштів з інших джерел?

1.6. У чому суть функціональної структури видатків бюджету на освіту?

1.7. У чому полягають особливості розподілу видатків на освіту між бюджетами різних рівнів відповідно до принципу субсидіарності побудови бюджетної системи України?

1.8. Який порядок отримання молодими громадянами України пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах?

1.9. Які обсяги державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах державної форми власності встановлено Законом України «Про вищу освіту»?

1.10. У чому полягають особливості оподаткування освітніх закладів?

2. Виконати завдання:

2.1. Користуючись постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. № 916, скласти структурно-логічну схему «Порядок отримання молодими громадянами України пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах».

2.2. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, здійснити порівняльну характеристику фінансування освіти в Україні та в одній із західноєвропейських країн.

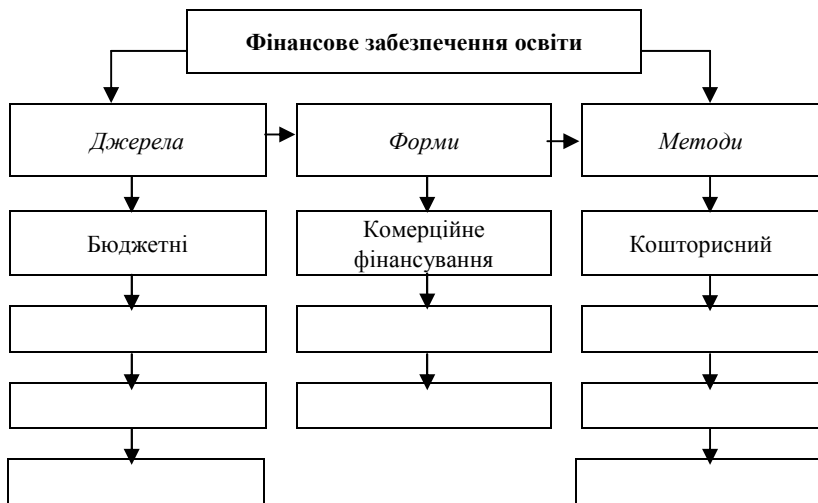
2.3. Використовуючи положення статей 87-89 Бюджетного кодексу України, заповнити таблицю 5.1. «Розподіл видатків на освіту між бюджетами різних рівнів»:

Таблиця 5.1.

Розподіл видатків на освіту між бюджетами різних рівнів

Видатки на освіту, що здійснюються з Державного бюджету України:	Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення:	Видатки на освіту, що здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань
– видатки на спеціалізовані школи (в тому числі школи-інтернати, засновані на державній формі власності); –	– загальну середню освіту; загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі: школи-дитячі садки (для міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення), спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, вечірні (змінні) школи; –	– видатки на дошкільну освіту; –

2.4. Доповнити схему джерел, форм та методів фінансового забезпечення освіти:

3. Розв'язати тести:

3.1. Держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі:

- не меншому 2 % від національного доходу;
- не меншому 5 % від національного доходу;
- не меншому 10 % від національного доходу;
- не меншому 12 % від національного доходу.

3.2. Фінансування за рахунок видатків Державного бюджету України підготовки фахівців з вищою освітою у вищих навчальних закладах державної форми власності III-IV рівнів акредитації здійснюється у таких обсягах:

- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 100 студентів;
- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 150 студентів;
- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 180 студентів;
- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 200 студентів.

3.3. Фінансування за рахунок видатків Державного бюджету України підготовки фахівців з вищою освітою у вищих навчальних закладах державної форми власності I-II рівнів акредитації здійснюється у таких обсягах:

- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 100 студентів;
- на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 150 студентів;

- в) на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 180 студентів;
- г) на кожні 10 тисяч населення навчання не менше як 200 студентів.

3.4. Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі:

- а) не меншому 2 % від національного доходу;
- б) не меншому 1,5 % від національного доходу;
- в) не меншому 1,7 % від національного доходу;
- г) не меншому 1,8 % від національного доходу.

3.5. Фінансування фундаментальних та пошукових наукових досліджень, наукових програм, проєктів державного значення у вищих навчальних закладах здійснюється на конкурсній основі в обсязі:

- а) не меншому 10 % державних коштів, що виділяються на утримання вищих навчальних закладів;
- б) не меншому 20 % державних коштів, що виділяються на утримання вищих навчальних закладів;
- в) не меншому 15 % державних коштів, що виділяються на утримання вищих навчальних закладів;
- г) не меншому 18 % державних коштів, що виділяються на утримання вищих навчальних закладів.

3.6. У разі одержання коштів з інших джерел бюджетні та галузеві асигнування навчальних закладів та установ, організацій системи освіти:

- а) не зменшуються;
- б) зменшуються;
- в) частково зменшуються;
- г) зменшуються пропорційно отриманим коштам.

3.7. Перелік наукових установ та вищих навчальних закладів, яким надається базове фінансування для здійснення наукової і науково-технічної діяльності, затверджується:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Верховною Радою України;
- в) Міністерством освіти і науки України;
- г) Міністерством фінансів України.

3.8. До додаткових джерел фінансування навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти не належать:

- а) кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;
- б) плата за надання додаткових освітніх послуг;
- в) дотації з місцевих бюджетів;
- г) трансферти.

3.9. Особи, які успішно навчаються у вищих навчальних закладах державної або комунальної форми власності за денною (очною) фор-

мою навчання за кошти державного або місцевого бюджету, забезпечуються стипендіями:

а) у розмірі не менше ніж два неоподатковуваних мінімуми доходів громадян;

б) у розмірі не менше ніж три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян;

в) у розмірі не менше ніж чотири неоподатковуваних мінімуми доходів громадян;

г) у розмірі не менше ніж п'ять неоподатковуваних мінімуми доходів громадян.

3.10. Перелік видів платних послуг у галузі вищої освіти та пов'язаних з нею інших галузях діяльності, що можуть надаватися вищими навчальними закладами державної або комунальної форми власності, визначається:

а) Кабінетом Міністрів України;

б) Верховною Радою України;

в) Міністерством освіти і науки України;

г) Міністерством фінансів України.

Література:

1; 3; 32; 66; 74; 75; 89; 93; 94; 102; 103; 120; 125; 152; 164; 170; 175; 178; 179; 203; 206; 209; 210.

Тема 6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ОСВІТЯН

Глосарій: внутрішній трудовий розпорядок; дисципліна праці; дисциплінарна відповідальність; заміщення; заробітна плата; кваліфікація; контракт; ненормований робочий день; переведення на іншу роботу; переміщення; підстави виникнення трудових правовідносин; професія; робочий час; спеціальність; сумісництво; суміщення професій (посад); трудова книжка; трудовий договір; трудові правовідносини; час відпочинку; щорічна відпустка.

Аналізуючи діючі правові норми, що регулюють трудові правовідносини педагогічних (науково-педагогічних) працівників, слід, насамперед, звернути увагу на особливості правової регламентації праці зазначеної категорії, що пояснюється специфікою їх праці. Аналіз цих особливостей може мати місце тільки в зв'язку з розглядом теоретичних засад та загальних правил *єдності та диференціації правового регулювання трудових відносин* [189, с. 33]. Єдине у своїй основі трудове право не може бути однаковим за конкретним змістом і характером норм для всього кола своєї дії, не може не враховувати об'єктивних обставин, зумовлених специфікою освітянської галузі.

Одним із способів диференціації є включення спеціальних трудових норм до галузевих законів. Студентам слід ознайомитися із Законом України «Про освіту», який був прийнятий 23 травня 1991 року і став першим спеціальним нормативним актом, що регулює працю педагогічних працівників. Зокрема, варто детально проаналізувати статтю 20 Закону, яка встановлює загальні засади призначення на посаду керівника навчального закладу; статтю 54, що визначає додаткові вимоги до осіб, які займаються педагогічною діяльністю, містить способи укладення трудового договору, встановлює значення атестації педагогічних працівників; статтю 57, яка встановлює державні гарантії на належні умови праці, побуту, відпочинку, медичне обслуговування; підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років; правовий, соціальний, професійний захист; статтю 58, що встановлює право педагогічних та науково-педагогічних працівників на заохочення за трудові успіхи [125].

Подальшим кроком вивчення теми має стати опанування студентами змісту статей 24, 26 Закону України «Про загальну середню освіту», які визначають вимоги до заміщення посади педагогічного працівника у навчальних закладах системи загальної середньої освіти [82]; статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту», що включає вимоги до заміщення посади педагогічного працівника позашкільного навчального закладу [127]; статей 45, 46 Закону України «Про професійно-технічну освіту», які містять особливості заняття педагогічною діяльністю у професійно-технічних навчальних закладах та установах професійно-технічної освіти [130]; статті 48 Закону України «Про вищу освіту», що включає вимоги до обіймання посад науково-педагогічних працівників [75].

Правове регулювання праці педагогічних (науково-педагогічних) працівників базується на загальних принципах регулювання трудових відносин, хоча й має суттєві особливості, що зумовлені творчим характером та особливим значенням праці освітян. Якщо виходити з того, що *педагогічна (науково-педагогічна) діяльність* — це один із видів професійної праці, виконання якої можливе з огляду на професію, спеціальність, кваліфікацію працівника, то необхідно зазначити, що в науці трудового права її прийнято називати «трудова функція». Так, при визначенні трудової функції науково-педагогічного працівника сторонами договору враховуються:

- профіль кафедри та її особливості (спеціалізація кафедри, передбачувана кількість навчальних дисциплін для викладання, загальний обсяг навчального навантаження науково-педагогічного складу кафедри з урахуванням необхідності виконання викладачами всіх видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи в межах шестигодинного робочого дня викладача);
- режими роботи (денна, заочна або дистанційна форма навчання);
- територіальне розташування факультету ВНЗ, проведення занять на інших факультетах ВНЗ, у різних будівлях факультету;
- види навчальної, методичної та організаційної роботи, характер і спрямованість наукових досліджень на кафедрі [195].

Сутнісними особливостями трудової функції зазначеної категорії працівників, є, по-перше, різноманітність і різнохарактерність видів робіт; по-друге, зміст трудової функції цієї категорії працівників може бути реалізований тільки за умов органічного поєднання й реалізації кожного виду робіт [165, с. 8].

Загальним для працівників освітньої галузі, як власне і для інших працівників, є те, що підставою виникнення трудових правовідносин є *трудоий договір* — найбільш поширена форма реалізації права на пра-

цю. Слід враховувати, що трудовим правовідносинам, які виникають між роботодавцем та педагогічними (науково-педагогічними) працівниками, в цілому властиві риси, які характеризують звичайний трудовий договір: вільне волевиявлення сторін на укладення трудового договору, гарантії від незаконних звільнень, гарантії щодо оплати праці, охорони праці тощо. Водночас однією з важливих особливостей виникнення трудових відносин з освітянами є особливий порядок укладення трудового договору. Пунктом 3 ст. 54 Закону України «Про освіту» зазначено, що педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладення трудового договору, в тому числі за *контрактом*. Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі *конкурсного відбору*. З'ясувати порядок проведення конкурсу студентам допоможе Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2002 р. [52]. Цим Положенням визначається порядок обрання за конкурсом осіб на вакантні посади науково-педагогічних працівників, а саме: завідувачів кафедр, професорів, доцентів, старших викладачів, асистентів.

Вимоги до кандидатів на ту чи іншу посаду викладені у кваліфікаційних характеристиках Національного класифікатора України: Класифікаторі професій [29], відповідних законах або в інших нормативних актах. Так, ст. 39 Закону України «Про вищу освіту» передбачає, що кандидат на посаду керівника ВНЗ III-IV рівнів акредитації повинен бути громадянином України, вільно володіти українською мовою, мати вчене звання професора, науковий ступінь доктора або кандидата наук і стаж науково-педагогічної діяльності не менше ніж десять років. Конкурс на заміщення посади керівника ВНЗ оголошується власником або уповноваженим ним органом кожні п'ять років (посади керівника національного закладу — кожні сім років).

Про оголошення конкурсу видається наказ. Оголошення про проведення конкурсу та його умови публікуються в засобах масової інформації. *Посада* вважається *вакантною* після звільнення науково-педагогічного працівника на підставах, передбачених законодавством про працю, а також при введенні нової посади до штатного розпису навчального закладу.

Якщо особа, яка подала заяву, не відповідає вимогам оголошеного конкурсу, вона не допускається до участі в ньому, про що отримує письмову відмову. Кандидат повинен відповідати професійно-кваліфікаційним вимогам, що висуваються до відповідної посади.

Кандидатури претендентів попередньо обговорюються на відповідній кафедрі в їх присутності. Для оцінки рівня професійної кваліфікації

кандидата кафедра може запропонувати йому прочитати пробні лекції, провести практичні заняття.

Висновки кафедри про професійні та особисті якості претендентів та відповідні рекомендації передаються на розгляд Вченої ради вищого навчального закладу (факультету). При цьому негативний висновок кафедри не дає права відмовляти претенденту в розгляді його кандидатури Вченою радою.

Обрання науково-педагогічних працівників Вченою радою вищого навчального закладу (факультету) проводиться таємним голосуванням. Рішення Вченої ради при проведенні конкурсу вважається дійсним, якщо в голосуванні брало участь не менше 2/3 членів Вченої ради. Обраним вважається претендент, який здобув більше 50 % голосів присутніх членів Вченої ради.

Якщо при проведенні конкурсу, в якому брали участь два або більше претендентів, голоси розділились порівну, проводиться повторне голосування на цьому самому засіданні Вченої ради. Якщо результат повторився — конкурс вважається таким, що не відбувся, і оголошується повторно. Рішення ради є підставою для укладення трудового договору з обраною особою і видання наказу ректора про прийняття її на роботу.

Таким чином, виникнення трудових відносин з науково-педагогічними працівниками відбувається на підставі послідовних дій (умов): акту обрання на конкурсній основі вищим уповноваженим органом навчального закладу, акту затвердження результатів конкурсу посадовою особою ВНЗ та акту волевиявлення заінтересованої особи на укладення трудового договору з даною конкретною юридичною особою на підставі проведення конкурсу на заміщення вакантної посади. Трудовий договір у названому переліку послідовних юридичних дій (або в складному юридичному складі) завершує конструкцію виникнення трудових відносин.

Відповідно до чинного законодавства при прийнятті на роботу педагогічних та науково-педагогічних працівників може укладатися *безстроковий, строковий трудовий договір*, в тому числі *контракт*. *Сфера застосування контракту* визначена законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». Варто враховувати, що фактор тимчасової роботи за обов'язкової вимоги встановлення строку контракту психологічно ускладнює його застосування. Контракт може привабити працівника тільки при значному розширенні його прав, пільг і гарантій щодо подовження дії договору.

Законодавством про освіту визначена *сфера обов'язкового застосування контракту* лише для керівників навчальних закладів, що є у за-

гальнодержавній власності (ст. 20 Закону України «Про освіту»). При обов'язковому укладанні контракту виключена можливість укладання іншого виду трудового договору.

Що ж до контракту з педагогічними та науково-педагогічними працівниками, то його застосування можливе лише за погодженням сторін (ст. 54 закону «Про освіту»). У цьому випадку роботодавець не має права вимагати від працівника укладання контракту. Працівникові може бути запропоновано переукладення звичайного трудового договору на контракт. У випадку відмови працівника трудові відносини продовжуються у звичайному правовому режимі.

Головним призначенням контракту є конкретизація кола обов'язків сторін трудового договору, підвищення рівня відповідальності працівника і роботодавця, створення особливих умов роботи для спеціалістів. Особливість контракту полягає в тому, що він регулює як «виробничі», так і тісно пов'язані з ними соціальні відносини.

Контракт покликаний забезпечити умови для виявлення ініціативності і самостійності працівника, враховувати його індивідуальні особливості та професійні навички, підвищувати його правову та соціальну захищеність. Саме на цьому наголошено у рішенні Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») [136].

Контракт, як різновид трудового договору, завжди укладається на визначений термін. Умови контракту, які погіршують стан працівника (порівняно з чинним законодавством і колективним договором) вважаються недійсними. Відповідно до ст. 24 КЗпП контракт укладається виключно у письмовій формі. Всі положення цього документу є конфіденційною інформацією, за розголошення якої законодавством передбачена відповідальність.

Практичне значення матиме ознайомлення студентів із типовою формою контракту, затвердженої наказом Міністерства праці України від 15.04.1994 р. № 23 [139].

Слід проаналізувати положення, які передбачаються у контракті, а саме: обсяги пропонованої роботи та вимоги до якості і строків її виконання; строк дії контракту; права, обов'язки та взаємна відповідальність сторін; умови оплати й організації праці; підстави припинення та розірвання контракту; соціально-побутові та інші умови, необхідні для виконання взятих на себе сторонами зобов'язань, з урахуванням специфіки роботи, професійних особливостей та фінансових можливостей навчального закладу.

Але незалежно від того, за яким видом трудового договору працює педагогічний (науково-педагогічний) працівник, на нього поширюються норми трудового законодавства, які встановлюють загальний порядок зміни та припинення трудових відносин, соціальні гарантії тощо.

Доцільно звернути увагу на те, що працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Чинним законодавством передбачено, що виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом вважається *сумісництвом*.

Питання щодо роботи за сумісництвом працівників державних установ регулюється, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1993 р. № 245 «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій» [131], Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій, затвердженим наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28 червня 1993 р. № 43. Зокрема, слід звернути увагу на перелік робіт, які не є сумісництвом, визначених додатком до зазначеного Положення [62].

Вже у самому понятті трудового договору зазначено, що він є угодою сторін, а це означає, що досягнуті домовленості з приводу умов праці змінити можна тільки за угодою сторін. Стаття 32 КЗпП України вказує на три види *зміни трудового договору*. Це: 1) переведення на іншу роботу; 2) переміщення працівника на інше робоче місце; 3) зміна істотних умов праці [19].

Чинне законодавство не закріплює легального визначення поняття *переведення*. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» [128] визначає переведення як доручення працівникові роботи, що не відповідає спеціальності, кваліфікації чи посаді, визначеній трудовим договором. На педагогічних (науково-педагогічних) працівників поширюються встановлені законодавством гарантії стабільності трудових відносин і недопущення зміни істотних умов праці без їх на те згоди. Тільки згода працівника надає роботодавцю право перевести працівника на іншу роботу, за винятком випадків, передбачених законодавством, зокрема у ст. 33 КЗпП України.

Проаналізувавши зміст поняття зміни умов трудового договору, наступним кроком варто розглянути природу переведень

педагогічних та науково-педагогічних працівників. Так, згідно п. 57 Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309, кандидати наук, які мають вагомі здобутки з певної наукової спеціальності і виконали не менше двох третин плану дисертаційної роботи, можуть переводитися на посади наукових співробітників для завершення докторських дисертацій тривалістю до двох років [56]. Таке переведення відбувається за ініціативою працівника на підставі заяви з доданням необхідних документів. Рішення вченої ради наукової установи оформляється наказом про таке переведення. За кандидатами наук, переведеними на посади наукових співробітників для завершення докторських дисертацій, зберігається право повернення до вищого навчального закладу на посади викладачів з урахуванням набутого ними рівня кваліфікації.

Переведення як самостійне правове явище дає можливість розподіляти і більш раціонально використовувати працівників, використовувати переведення як стимулюючий чинник, а також припиняти трудові відносини з педагогічним працівником у разі відмови його від переведення за наслідками атестації.

На педагогічних (науково-педагогічних) працівників поширюються загальні норми трудового законодавства, що регулюють питання припинення трудових відносин. Водночас варто розглянути спеціальні норми, які визначають особливості звільнення освітян. Зокрема, вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального вчинку, несумісного з продовженням даної роботи, може бути підставою для розірвання трудового договору з працівником за пунктом 3 статті 41 КЗпП України [19]. Зрозуміти порядок застосування такої підстави для звільнення студентам допоможе пункт 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» [128]. За п. 3 ст. 41 КЗпП України можуть бути звільнені лише ті працівники, які займаються виховною діяльністю. До таких належать вчителі, керівні працівники навчально-виховних закладів, професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів, майстри виробничого навчання, вихователі гуртожитків і дитячих установ та інші працівники, основною трудовою функцією яких є виховання. Аморальним проступком вважаються винні дії чи бездіяльність, що порушують моральні норми, притаманні даному суспільству, суперечать змісту трудової функції працівника і тим самим дискредитують виховні, службові повноваження певного кола працівників. При цьому підставою для звільнення працівника може бути вчинення ним аморального проступку, як пов'язаного, так і не

пов'язаного з роботою, скоєння такого вчинку як у робочий, так і у вільний від роботи час [153, с. 279].

Підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи може бути рішення *атестаційної комісії* [141]. У його трудову книжку вноситься запис з посиланням на пункт 2 статті 40 Кодексу Законів про працю України, відповідно до якого трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом у випадку виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню цієї роботи.

Розгляд питання про *робочий час освітян* варто розпочати із характеристики особливостей скороченого робочого часу, який застосовується для певних категорій працівників, у тому числі педагогічних та науково-педагогічних. Слід засвоїти, що скорочений робочий встановлюється лише законом, він за тривалістю менше нормального (складає 36 год. на тиждень), але з оплатою праці як за нормальну тривалість.

Основним документом, в якому відображається робота науково-педагогічного (педагогічного) працівника ВНЗ є його *індивідуальний робочий план*, який розглядається на засіданні кафедри та затверджується керівником кафедри (індивідуальний робочий план керівника кафедри затверджується деканом факультету). Зміни в індивідуальний робочий план протягом навчального року можуть бути внесені на підставі рішення кафедри за згодою викладача. Час виконання робіт, які не передбачені графіком, визначається у порядку, встановленому ВНЗ, з урахуванням особливостей спеціальностей та форм навчання. Після завершення навчального року в індивідуальному робочому плані робляться відмітки про кожен запланований та фактично виконаний вид роботи [154]. Розрахунок обсягу навчальної роботи викладача здійснюється відповідно до норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ, затверджених наказом МОН від 7 серпня 2002 року № 450. Крім того, навчальним закладом III та IV рівня акредитації може нормуватись виконання викладачем *методичної, наукової й організаційної роботи* [91].

Облік робочого часу вважається за доцільне розглядати як фіксацію відомостей про явку працівників на роботу і виконання ними встановленої тривалості робочого часу. Облік робочого часу ведеться в табелях встановленої форми. Розрізняють поденний та підсумований облік робочого часу.

Керівним, педагогічним, науково-педагогічним працівникам освіти надається *щорічна основна відпустка* тривалістю до 56 календарних днів у порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346 «Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам» з наступними змінами і доповненнями [104].

Право керівних, педагогічних, науково-педагогічних (крім тих, які працюють у навчальних закладах та навчальних (педагогічних) частинах (підрозділах) інших установ і закладів) та наукових працівників на щорічну основну відпустку повної тривалості у перший рік роботи настає, як і у працівників інших категорій, після закінчення шести місяців безперервної роботи в установі.

За другий та наступні роки роботи відпустка надається згідно з графіками, які затверджуються роботодавцем за погодженням з профспілковим чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом. При цьому відповідно до вищезазначеного Порядку щорічна основна відпустка повної тривалості у перший та наступний роки надається керівним, педагогічним та науково-педагогічним працівникам у період літніх канікул незалежно від часу прийняття їх на роботу. У разі необхідності санаторно-курортного лікування щорічна основна відпустка або її частина може надаватися протягом навчального року, якщо це передбачено колективним договором. Перенесення щорічної основної відпустки, поділ її на частини та відкликання з відпустки провадиться відповідно до умов, передбачених статтями 11 та 12 Закону України «Про відпустки» [76].

Педагогічні та науково-педагогічні працівники можуть скористатися правом на отримання *творчої відпустки*, яка надається працівникам підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності за основним місцем їх роботи для закінчення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук, для завершення написання підручника, монографії тощо [113].

Вивчення матеріалу щодо *оплати праці освітян* варто розпочати з засвоєння загальних положень правового регулювання заробітної плати педагогічних та науково-педагогічних працівників, які визначені Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. (зі змінами і доповненнями) [123], главами II, VI, VII, VIII Кодексу законів про працю України [19], Законом України «Про колективні до-

говори і угоди» від 1 липня 1993 року [117], Генеральними угодами між Кабінетом Міністрів України, Конфедерацією роботодавців України та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями України на відповідний рік, а також іншими численними нормативно-правовими актами, колективними договорами й локальними положеннями конкретних навчальних закладів.

З'ясувати порядок обчислення *заробітної плати* працівників освіти студенти зможуть, звернувшись до відповідної Інструкції, затвердженої наказом МОН [17].

Таким чином, правове регулювання праці педагогічних та науково-педагогічних працівників ґрунтується на загальних принципах регулювання трудових відносин, хоча і має суттєві особливості, що зумовлюються творчим характером та особливим значенням праці освітянина та вимогами, що висуваються до такого працівника.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Розкрийте принцип єдності та диференціації правового регулювання трудових відносин з науковими (науково-педагогічними) працівниками.
- 1.2. Які підстави виникнення трудових відносин з педагогічними та науково-педагогічними працівниками?
- 1.3. Проаналізуйте особливості трудових договорів з науково-педагогічними працівниками, які приймаються за конкурсом.
- 1.4. У чому специфіка змісту трудових відносин з педагогічними (науково-педагогічними) працівниками?
- 1.5. Дайте визначення контракту та його змісту. Як визначається сфера укладення контракту?
- 1.6. Які види зміни умов трудового договору передбачаються трудовим законодавством?
- 1.7. Назвіть підстави припинення трудового договору з науково-педагогічними працівниками.
- 1.8. Дайте визначення поняття «скорочений робочий час».
- 1.9. Які режими робочого часу передбачено законодавством?
- 1.10. У чому полягає сутність підсумованого обліку робочого часу?

2. Виконати завдання:

2.1. Розв'язати ситуаційне завдання:

Іванов, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії одного з вищих закладів освіти, написав анонімку на одного із співробітників, у чому сам признався. Збори трудового колективу вузу 21 січня 2012 р., обговоривши поведінку Іванова, постановили: 1) просити керівництво вузу звільнити Іванова за здійснення аморального проступку, не сумісного з займаною посадою; 2) поставити питання перед відповідними органами про позбавлення його наукового ступеня кандидата наук.

Виконуючи рішення зборів трудового колективу, ректор звільнив Іванова з роботи 15 березня 2012 року.

Чи правильно звільнено Іванова?

2.2. Користуючись положеннями законів про освіту, дошкільну освіту, позашкільну освіту, загальну середню освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, скласти таблицю 4.1. «Вимоги до заміщення посад педагогічних та науково-педагогічних працівників»

Таблиця 4.1.

Вимоги до заміщення посад педагогічних та науково-педагогічних працівників

	Законодавчий акт про освіту	Вимоги до заміщення посади
Загальні вимоги до заняття педагогічною діяльністю	Ст. 54 Закону України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII	Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан яких дозволяє виконувати службові обов'язки. Педагогічну діяльність у навчальних закладах здійснюють педагогічні працівники, у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти — науково-педагогічні працівники. Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників встановлюється Кабінетом Міністрів України. Педагогічні та науково-педагогічні працівники приймаються на роботу шляхом укладення трудового договору, у т. ч. за контрактом. Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників здійснюється на основі конкурсного відбору.

Продовження табл. 4.1.

	Законодавчий акт про освіту	Вимоги до заміщення посади
Вимоги до заміщення посади педагогічного працівника у навчальних закладах системи загальної середньої освіти	Ст. 24, 26 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV	<p>У навчальних закладах системи загальної середньої освіти педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки. Перелік посад педагогічних працівників системи загальної середньої освіти встановлюється Кабінетом Міністрів України.</p> <p>Посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу, незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.</p>
Вимоги до заміщення посади педагогічного працівника позашкільного навчального закладу	Ст. 21 Закону України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III	
Вимоги до заміщення посади педагогічного працівника у професійно-технічних навчальних закладах	Ст. 45, 46 Закону України «Про професійно-технічну освіту» від 10.12.1998 р. № 103/98-ВР	
Вимоги до заміщення посади науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах	Ст. 48 Закону України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III	

2.3. Використовуючи законодавство, що регулює трудові відносини освітян та Типову форму контракту з працівником, затверджену наказом Міністерства праці України від 15 квітня 1994 року № 23, скласти приклад контракту між ВНЗ в особі власника або уповноваженого ним органу та асистентом кафедри.

2.4. Розв'язати ситуаційне завдання:

Науменко — студентка денного відділення державного університету — одночасно працювала на пів ставки лаборантом кафедри правознавства. За академічну заборгованість її було відраховано з університету й одночасно звільнено з посади лаборанта. Науменко звернулася до суду з позовом про поновлення на роботі.

Суддя, вважаючи, що Науменко працювала за сумісництвом і звільнена у зв'язку з припиненням навчання, визнала звільнення законним. Науменко оскаржила рішення районного суду в апеляційному суді.

Що таке сумісництво? Який порядок укладення і розірвання трудового договору про роботу за сумісництвом? У яких правовідносинах з університетом знаходилася Науменко? Якою повинна бути ухвала апеляційного суду?

3. Розв'язати тести:

3.1. Максимальне навчальне навантаження науково-педагогічних працівників на навчальний рік не може перевищувати:

- а) 900 годин;
- б) 800 годин;
- в) 750 годин;
- г) 720 годин.

3.2. Максимальне навчальне навантаження педагогічних працівників на навчальний рік не може перевищувати:

- а) 800 годин;
- б) 700 годин;
- в) 750 годин;
- г) 720 годин.

3.3. Для педагогічних працівників тривалість робочого часу на тиждень не може перевищувати:

- а) 36 годин;
- б) 40 годин;
- в) 45 годин;
- г) 50 годин.

3.4. Щорічна основна відпустка педагогічним та науково-педагогічним працівникам надається тривалістю:

- а) 24 календарних дні;
- б) 28 календарних днів;
- в) 56 календарних днів;
- г) 30 календарних днів.

3.5. При прийнятті на роботу науково-педагогічних працівників може укладатися:

- а) безстроковий, строковий трудовий договір, у тому числі контракт;
- б) безстроковий договір;
- в) строковий трудовий договір, у тому числі контракт;
- г) безстроковий договір та контракт.

3.6. Творча відпустка для написання підручника чи наукової праці надається працівнику, який успішно поєднує основну діяльність із творчою роботою:

- а) тривалістю до одного місяця;
- б) тривалістю до двох місяців;
- в) тривалістю до трьох місяців;
- г) тривалістю три місяці.

3.7. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти виплачуються надбавки за вислугу років щомісяця у відсотках до посадового окладу залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах:

- а) понад 3 роки — 15 відсотків, понад 10 років — 20 відсотків і понад 20 років — 30 відсотків;
- б) понад 3 роки — 10 відсотків, понад 10 років — 20 відсотків і понад 20 років — 30 відсотків;
- в) понад 3 роки — 10 відсотків, понад 10 років — 30 відсотків і понад 20 років — 35 відсотків;
- г) понад 3 роки — 10 відсотків, понад 10 років — 25 відсотків і понад 20 років — 30 відсотків.

3.8. Чергова атестація педагогічних працівників проводиться:

- а) один раз на два роки;
- б) один раз на три роки;
- в) один раз на чотири роки;
- г) один раз на п'ять років.

3.9. Позачергова атестація з метою підвищення кваліфікаційної категорії педагогічних працівників може проводитися:

- а) не раніш як через рік після присвоєння попередньої;
- б) не раніш як через два роки після присвоєння попередньої;
- в) не раніш як через три роки після присвоєння попередньої;

г) не раніш як через чотири роки після присвоєння попередньої.

3.10. Педагогічні працівники мають право подати апеляцію на рішення атестаційної комісії до атестаційної комісії вищого рівня:

- а) у десятиденний строк з дня вручення атестаційного листа;
- б) у двадцятиденний строк з дня вручення атестаційного листа;
- в) у п'ятнадцятиденний строк з дня вручення атестаційного листа;
- г) у тридцятиденний строк з дня вручення атестаційного листа.

Література:

17; 19; 29; 52; 56; 62; 75; 76; 82; 91; 104; 113; 117; 123; 125; 127; 128; 130; 131; 136; 139; 141; 153; 154; 165; 189; 195.

Тема 7

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Глосарій: договір; договір про надання послуг; освітня послуга; типовий договір; дострокове припинення (розірвання) договору; форма договору; зміст договору; науково-дослідна установа; договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Договірними є відносини, врегульовані сторонами з допомогою договору. Договори мають доволі широку сферу застосування у галузі освітньої діяльності, однак, на нашу думку, випадки їх застосування можна умовно розділити на три групи: 1) використання договорів для оформлення основного виду діяльності навчального закладу — сюди можна віднести договори про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами; 2) інші сфери використання договорів у галузі вищої освіти (наукова та науково-дослідна діяльність, інноваційна діяльність навчальних закладів); 3) закупівля товарів, робіт та послуг для забезпечення господарських потреб навчальних закладів. Під час розгляду даної теми студентам варто звернути увагу, перш за все, на першу із вищевказаних груп договорів.

Договірні відносини за участю навчальних закладів регулюються нормами цивільного та господарського права залежно від їх спрямованості та суб'єктного складу (наприклад у першому випадку сторонами договору можуть бути навчальний заклад і студент, у другому — навчальний заклад і суб'єкт господарювання). У своїй фундаментальній праці, присвяченій дослідженню правового регулювання послуг (зокрема освітніх), російська дослідниця Л. В. Саннікова доволі переконливо обґрунтовує загалом цивільно-правову природу *договору про надання освітніх послуг*, оскільки він заснований на рівності, автономії волі, майновій самостійності сторін [193, с. 78-79].

Погоджуючись із попередніми дослідниками, зокрема В. І. Шкатулою, Р. Г. Валеев, визначає договір про надання освітніх послуг як центральний інститут педагогічних відносин та освітнього права [154, с. 210]. У навчальному посібнику вказаного автора доволі значна увага приділяється розгляду думок різних науковців щодо правової характеристики договору про надання освітніх послуг, аналізуються юридичні особливості освітніх послуг [154, с. 210-221].

Водночас, необхідно враховувати, що не завжди освітні правовідносини виникають на підставі договору. Відносини між навчальним закладом, учнем та його батьками можуть бути двох видів: командно-адміністративними та договірними (у яких сторони виступають рівноправними партнерами) [208, с. 37]. Наприклад, ст. 18 Закону України «Про загальну середню освіту» передбачає, що зарахування учнів до загальноосвітнього навчального закладу проводиться наказом директора, що видається на підставі заяви [82]. Так само не містить вказівки на обов'язкові договірні підстави зарахування Закон України «Про вищу освіту» [75], Закон України «Про дошкільну освіту» [80]. Закон України «Про освіту» згадує про підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів у контексті додаткових джерел фінансування навчальних закладів (ч. 4 ст. 61) [125]. У зв'язку з цим існує думка, що договір про надання платних послуг може застосовуватися у сфері освіти лише за межами відносин безкоштовної освіти [208, с. 39]. Однак Порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784 містить Додаток 2 — Договір про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між замовником робітничих кадрів, фізичною особою та професійно-технічним навчальним закладом, що укладається саме у випадку підготовки фізичної особи за державним замовленням [105]. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992 «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» затверджена Типова угода про підготовку фахівців з вищою освітою [68]. Таким чином, можемо зробити висновок, що договірний порядок надання освітніх послуг може бути застосований у випадку їх надання недержавними освітніми закладами (дошкільними та загальноосвітніми), та, як правило, завжди при здобутті вищих рівнів освіти.

У випадку надання освітніх послуг без договору такі відносини регулюються здебільшого адміністративними методами.

Необхідно розглянути освітню послугу як предмет договору про надання освітніх послуг. Для цього, передусім, варто ознайомитися із загальними положеннями договорів про надання послуг, що визначені главою 63 ЦК України. Відповідно до ст. 901 ЦК України за *договором про надання послуг* одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замо-

вник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Головні особливості послуг полягають у їх спрямованості на особу, на задоволення її потреб, у відсутності певного речового їх результату. При послугах продається не сам результат, а дії, які до нього призвели (чи мають призвести).

Сутність освітньої послуги Л. В. Саннікова розкриває як діяльність щодо навчання й виховання, що полягає у переданні знань, умінь і навичок, спрямовану на розвиток духовного стану особистості учня/студента [193, с. 126].

Слід детально зупинитися на характеристиці *форми* та *змісту* договорів про надання освітніх послуг, порядку формування їх умов. При цьому слід урахувувати, що наказом Міністерства освіти і науки України від 11 березня 2002 р. № 183 затверджено *Типовий договір* про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами [142]. Таким чином, усі договори у досліджуваній сфері мають укладатися виключно з урахуванням положень типового договору. У разі відхилення від його вимог до таких правовідносин все одно можуть бути застосовані положення типового договору як звичай ділового обороту. Однак це стосується лише правовідносин, які виникають у зв'язку з наданням освітніх послуг на платній основі. Оскільки зі студентами, які навчаються у ВНЗ та ПТНЗ за державним замовленням укладаються договори на інших умовах і з дещо іншими зобов'язаннями таких студентів. Постанови Кабінету Міністрів України, якими затверджено типові форми таких договорів, було наведено вище (№ 784, № 992). Для усіх типових договорів обов'язковою є письмова форма їх укладення (у двох чи трьох примірниках). При укладенні договорів про надання освітніх послуг може використовуватися правова конструкція договору на користь третіх осіб.

Зміст договору становлять умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Власне, це ті умови, на яких сторони погодилися виконувати договір [205, с. 472]. Розрізняють кілька видів умов договору — *істотні* (без погодження яких договір не може вважатися укладеним), *звичайні* (які отримали таку назву зважаючи на те, що врегульовані законодавством, тому прописувати їх не обов'язково, однак у деяких випадках можуть бути змінені договором) та *випадкові*. Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку.

Відповідно до ст. 638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. *Істотними умовами договору* є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Істотні умови договору про надання освітніх послуг можна визначити, ознайомившись із положеннями цивільного законодавства та умовами відповідних типових договорів. Основною істотною умовою для цивільно-правового договору є його *предмет*. Розділ 1 Типового договору про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами, затвердженого наказом МОН України від 11 березня 2002 р. № 183 передбачає визначення предмета договору, під яким розуміється, фактично, *освітня послуга*. У зв'язку з цим обов'язково у договорі має бути зазначена форма навчання, освітньо-кваліфікаційний рівень, назва спеціальності з підготовки, або з якої спеціальності, на яку спеціальність здійснюється перепідготовка, або назва спеціальності, за якою підвищується кваліфікація кадрів, або підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації кадрів за робітничими професіями, або назва додаткової освітньої послуги, місце та строки надання освітньої послуги [142]. Під місцем надання освітньої послуги, на нашу думку, слід розуміти, зокрема, навчальний заклад чи його відокремлений підрозділ, а не лише їх місцезнаходження.

Для договору про надання освітніх послуг поза межами державного замовлення істотною умовою є також плата за надання освітньої послуги та порядок розрахунків. При цьому слід ураховувати, що розмір плати встановлюється за весь строк надання освітньої послуги і не може змінюватись (загальна вартість). Для замовників — юридичних осіб Типовий договір передбачає необхідність встановлення розміру неустойки за несвоєчасне внесення плати за надання освітніх послуг. Однак, на нашу думку, обов'язковість цієї умови є сумнівною.

Договір про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між замовником робітничих кадрів, фізичною особою та професійно-технічним навчальним закладом, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784, додатково передбачає необхідність узгодження строку відпрацювання за направленням у замовника [105].

Ознайомившись із положеннями типових договорів, необхідно проаналізувати правове становище сторін договору та третіх осіб (їх взаємні права та обов'язки), які можуть виступати вигодонабувачами за та-

кими договорами (наприклад, у разі укладення договору між навчальним закладом та організацією з метою підготовки/перепідготовки своїх працівників, чи з батьками). Варто приділити увагу можливим способам забезпечення виконання зобов'язань, які породжуються договорами про надання освітніх послуг (неустойка, штраф, пеня).

Договірні відносини між сторонами можуть припинитися внаслідок закінчення строку договору або внаслідок його розірвання. Слід окремо розглянути порядок розірвання договору з ініціативи особи, яка навчається, з ініціативи батьків або замовників освітньої послуги, порядок та правові наслідки розірвання договору з ініціативи навчального закладу, за згодою сторін та з інших підстав. Одним із найбільш принципових питань у випадку дострокового припинення договору є повернення сплачених коштів. Варто звернути увагу на випадки, за яких умов вони повертаються, а за яких ні.

Слід проаналізувати підстави зміни умов договору про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами. При цьому необхідно звернути особливу увагу на підстави зміни платіжних умов. Розмір плати за весь строк навчання або за надання додаткових освітніх послуг встановлюється у договорі, що укладається між вищим навчальним закладом та особою, яка навчатиметься, або юридичною особою, що оплачуватиме навчання або надання додаткових освітніх послуг, і не може змінюватися протягом усього строку навчання.

Варто пам'ятати, що обов'язковою умовою існування вищого навчального закладу є здійснення таким закладом наукової та науково-технічної діяльності. Наукові дослідження можуть проводитися за рахунок коштів державного бюджету. Водночас наукова і науково-технічна діяльність у вищому навчальному закладі може також здійснюватися на підставі договору. Відтак необхідно проаналізувати правову природу договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, який врегульовано гл. 62 ЦК України. За таким договором підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи. Правовому (зокрема договірному) регулюванню інноваційної діяльності ВНЗ приділено увагу, зокрема, в навчальному посібнику «Освітнє право» за ред. В. В. Астахова [180, с. 154-170].

У *договорі на виконання науково-дослідних чи інших науково-технічних робіт* предметом договору є творчий пошук, результат якого заздалегідь передбачити неможливо. Сторони у зазначених договорах можуть і зобов'язані чітко формулювати основні вимоги, яким має відповідати наукова розробка, зразки чи технологія, що створюються відповідно до укладених договорів. Проте виконавці зазначених робіт не можуть гарантувати досягнення очікуваних результатів. Одержання внаслідок здійснення обумовлених договором робіт не того результату, який був запрограмований, не є порушенням договору. Цей негативний результат має розглядатися як один із можливих варіантів виконання договору. Наведені чинники зумовлюють різний зміст прав та обов'язків цих двох типів договорів, а також різну відповідальність сторін. У договорах на виконання науково-дослідних робіт за ризик неможливості одержати очікуваний результат відповідає замовник. У підрядних договорах ризик випадкової неможливості за передачу замовникові готового результату роботи несе підрядник [188, с. 412-415].

Істотними та іншими умовами договору на виконання науково-технічних робіт є предмет, сторони, ціна та строки. Сторони можуть передбачати й інші умови але вони не мають суперечити чинному законодавству, вони головним чином зумовлюються характером науково-технічних робіт. Предметом договору є результат виконаних науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, що може виражатися в науковому дослідженні, зразку нового виробу та конструкторській документації на нього, новій технологій тощо. Специфіка предмета даного договору полягає не лише в творчому характері результату, що повинен бути досягнутим виконавцем, але й в неможливості наперед визначити його конкретні параметри. Тому при укладенні договору сторони лише визначають загальні науково-технічні, економічні, екологічні та інші вимоги, яким повинен відповідати результат.

Сторонами договору є виконавець та замовник, якими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Як правило, виконавцями є науково-дослідні, конструкторські і технологічні організації, наукові центри, навчальні заклади, академічні наукові установи. Відповідно до ст. 893 ЦК України, виконавець зобов'язаний провести наукові дослідження особисто, якщо інше не встановлено договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт [204, с. 328-329].

Виразенням непередбаченості науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт є покладання на замовника

ризику випадкової неможливості досягнення результату. Так, якщо у ході науково-дослідних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що не залежать від виконавця, то замовник зобов'язаний оплатити роботи, проведені до виявлення неможливості отримати передбачені договором результати, але не вище відповідної частини ціни робіт, визначеної договором [204, с. 330]. А якщо у ході виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, то замовник зобов'язаний відшкодувати витрати виконавця (ст. 899 ЦК України). Відповідно до ст. 900 ЦК України, виконавець відповідає перед замовником за порушення договору лише якщо не доведе, що порушення договору сталося не з його вини [149].

Навчальний заклад — це складний господарський механізм, у процесі роботи якого виникають певні потреби, без задоволення яких він не зможе повноцінно надавати свої послуги учням та студентам. Відтак доцільно стисло вказати на роль договорів у організації матеріально-технічного постачання навчальних закладів (договори поставки, купівлі-продажу, оренди тощо). Для цього достатньо ознайомитися з відповідними нормами ЦК України (гл. 54, 58) та ГК України (гл. 30). Варто зупинитися на специфіці закупівель для забезпечення потреб навчальних закладів державної та комунальної форми власності. З цією метою необхідно ознайомитися із Законом України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р. № 2289-VI [115]. Цей Закон застосовується до всіх замовників та закупівель товарів, робіт і послуг, які повністю або частково здійснюються за рахунок державних коштів, за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 100 тис. грн. (в будівництві — 300 тис. грн.), а робіт — 1 млн. грн. Однак, відповідно до ч. 3 ст. 2 цього закону його дія не поширюється на випадки, якщо предметом закупівлі є товари, роботи і послуги, закупівля яких здійснюється вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами за рахунок власних надходжень [115]. Закупівля може здійснюватися шляхом застосування однієї з таких процедур: відкриті торги; двоступеневі торги; запит цінних пропозицій; попередня кваліфікація учасників; закупівля в одного учасника.

Договори у діяльності закладів освіти використовуються також для оформлення трудових відносин з найманими працівниками, однак ці договірні відносини є доволі специфічними, їм присвячено окрему тему навчального посібника.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Чи завжди відносини у сфері освіти базуються на договорі?
- 1.2. Дайте загальну характеристику договору про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами.
- 1.3. Що є предметом договору про надання освітньої послуги?
- 1.4. Що таке типовий договір, яке юридичне значення має факт затвердження такого договору центральним органом виконавчої влади?
- 1.5. У якій формі укладається договір про надання освітніх послуг?
- 1.6. Вкажіть істотні умови договору про надання освітніх послуг.
- 1.7. Який порядок укладення договору про надання освітніх послуг? Чи є такий договір публічним?
- 1.8. Вкажіть усіх учасників договірних відносин щодо навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами.
- 1.9. Які юридичні факти можуть бути підставами припинення договірних відносин щодо надання освітніх послуг?
- 1.10. Які договори забезпечують оформлення правових зв'язків щодо створення та впровадження досягнень науки у виробництво, залучення результатів науково-технічної діяльності до сфери цивільного обороту?

2. Виконати завдання:

2.1. Послугуючись Наказом МОН № 183 від 11 березня 2002 р., яким затверджено Типовий договір про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами Цивільним кодексом України складіть договір про надання освітніх послуг. Визначте, як у дозволених законодавством межах окремі положення такого договору можуть бути сформульовані щоб захищати переважно інтереси студента або навчального закладу?

2.2. Заповнити таблицю :

Таблиця 7.1.

Договори, що використовуються у діяльності освітніх закладів

Договір	Істотні умови
<i>Основна діяльність (надання освітніх послуг)</i>	
<i>Наукова та інноваційна діяльність</i>	
<i>Матеріально-технічне забезпечення</i>	

2.3. Розв'язати ситуаційне завдання:

Студент Сидоров вступив на навчання до вищого навчального закладу за контрактом, підписавши запропонований йому університетом договір, відповідно до положень якого за перший навчальний рік він сплатив 10 тис. грн. Наступного року адміністрація навчального закладу зажадала оплатити вже 13 тис. грн., мотивуючи це інфляцією та зростанням заробітної плати викладачів.

Чи правомірно дія адміністрація ВНЗ? Чи може бути договором Сидорова закріплено можливість зростання вартості освітньої послуги? Що б Ви порадили робити студенту?

2.4. Складіть перелік основних нормативно-правових актів, якими затверджують типові договори, що мають найбільше значення у процесі здійснення освітньої діяльності.

3. Розв'язати тести:

3.1. Предметом договору про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації є:

- а) грошова сума;
- б) освітня послуга;
- в) виконання робіт щодо навчання учнів/студентів та отримання ними знань, умінь, навичок;
- г) знання, уміння, навички учнів/студентів.

3.2. Факт затвердження МОН Типового договору про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами означає, що:

а) сторонам рекомендовано зразок договору, який у разі його прийняття дозволить якнайкраще врахувати їхні побажання та захистити їхні права;

б) керівники усіх навчальних закладів (незалежно від форми власності) під час укладання договорів про надання освітніх послуг мають керуватися Типовим договором;

в) договір укладати не обов'язково, у разі вступу в правовідносини вони будуть врегульовуватися на основі типових умов;

г) цей акт має характер рекомендації і жодних правових наслідків не породжує.

3.3. Якщо договір укладається Замовником в інтересах третьої особи, то:

а) ця особа також підписує договір з відображенням у договорі її реквізитів;

б) ця особа не підписує договір, оскільки не є його стороною і він не породжує для неї жодних обов'язків;

в) такий договір не може бути укладений;

г) такий договір буде вважатися нікчемним.

3.4. Розмір плати за надання освітніх послуг встановлюється:

а) на кожен рік окремо у відповідності до додаткової угоди;

б) за весь строк надання освітньої послуги і змінюється у відповідності до офіційно встановленого індексу інфляції;

в) за весь строк надання освітньої послуги і не може змінюватись;

г) за весь строк надання освітньої послуги і змінюється відповідно до облікової ставки НБУ.

3.5. Підставою для припинення договору про надання освітніх послуг не є:

а) неможливість виконання стороною договору своїх зобов'язань у зв'язку з прийняттям нормативно-правових актів, що змінили умови, встановлені договором щодо освітньої послуги, і будь-яка із сторін не погоджується про внесення змін до договору;

б) у разі надання Замовнику академічної відпустки;

в) відрахування Замовника — фізичної особи з навчального закладу згідно з законодавством;

г) рішення суду в разі систематичного порушення або невиконання умов договору.

3.6. Якщо замовником було внесено попередню плату за надання освітньої послуги за увесь рік, однак через півроку його було відраховано з навчального закладу, то:

а) виконавець зобов'язаний поновити замовника і не має права відраховувати його до закінчення оплаченого періоду навчання;

б) виконавець має повернути частину коштів, що були внесені замовником як передплата;

в) виконавець має повернути усі кошти, що були внесені замовником, оскільки замовник не отримав документа про освіту, який засвідчує факт виконання умов договору виконавцем;

г) виконавець не зобов'язаний нічого повертати замовникові, якщо причиною відрахування стала його низька успішність або пропуски занять.

3.7. За несвоєчасне внесення плати за надання освітніх послуг:

а) замовники сплачують виконавцеві штраф та пеню в розмірі, передбаченому договором;

б) відповідальність не передбачена, можливе лише відрахування замовника чи особи, навчання якої він оплачує;

в) замовники — юридичні особи сплачують виконавцеві штраф та пеню в розмірі, передбаченому договором;

г) виконавець не має права відраховувати замовника, якщо не буде встановлено його вини у простроченні платежу.

3.8. Умови договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт повинні відповідати законодавству:

а) про авторський договір;

б) про виключні права (в інтелектуальній власності);

в) що регулює відносини власності;

г) про речові права.

3.9. Чи має право виконавець використати одержаний результат науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт для себе?

а) має право, якщо інше не встановлено договором;

б) відповідь залежить від конкретного результату роботи;

в) не має права, в силу закону;

г) має право, якщо не заперечує замовник.

3.10. За метою придбання товару договір поставки відрізняється від договору:

а) купівлі-продажу;

б) контракції;

в) ренти;

г) найму (оренди).

Література:

68; 75; 80; 82; 105; 115; 142; 149; 154; 180; 188; 193; 204; 205; 208.

Тема 8

СИСТЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Глосарій: дошкільна освіта; дитина; ясла; дитячий садок; ясла-садок; ясла-садок компенсаційного типу; ясла-садок комбінованого типу; центр розвитку дитини; ясла-садок сімейного типу; Базовий компонент дошкільної освіти.

Дошкільна освіта — це рівень освіти, який дитина здобуває у дитячому дошкільному закладі, сім'ї або за допомогою фізичної особи в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння *Базового компонента дошкільної освіти*, який передбачає: формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини; виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля; утвердження емоційно-ціннісного ставлення до практичної та духовної діяльності людини; розвиток потреби реалізації власних творчих здібностей.

Законодавство України про дошкільну освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Основними завданнями законодавства України про дошкільну освіту є: забезпечення права дитини на доступність і безоплатність здобуття дошкільної освіти; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи дошкільної освіти; визначення змісту дошкільної освіти; визначення органів управління дошкільною освітою та їх повноважень; визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про дошкільну освіту; створення умов для благодійної діяльності у сфері дошкільної освіти.

Чинне законодавство України про дошкільну освіту визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку системи дошкільної освіти, яка має забезпечувати єдність розвитку, виховання і навчання дитини, виконувати інші соціально вагомі функції в сучасних умовах розвитку суспільства, ґрунтуватися на поєднанні сімейного та громадського виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяти формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні.

Основним нормативно-правовим актом у сфері регулювання відповідних відносин є Закон України «Про дошкільну освіту». Положеннями саме цього Закону слід керуватися при підготовці питань і виконанні завдань, винесених на семінарське заняття і самостійне опрацювання [80].

Висвітлюючи перше питання, насамперед потрібно дати визначення дошкільної освіти, вказати місце, яке посідає дошкільна освіта в системі освіти в цілому, виокремити завдання і принципи дошкільної освіти, роль держави в цій сфері й, особливо, — роль сім'ї у дошкільній освіті.

Держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти та створює належні умови для її здобуття. Державна політика у сфері дошкільної освіти визначається Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами і втілюється центральними органами виконавчої влади, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку; піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей; сприяє розвитку та збереженню мережі дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Основні механізми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року окреслено у Державній цільовій соціальній програмі розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року [6]. На її виконання розроблено План заходів, затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28 липня 2011 р., яким передбачено створення належних умов для функціонування дошкільної освіти, а саме:

- забезпечення конституційних прав і державних гарантій щодо доступності здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку шляхом розширення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності;
- популяризація обов'язкової дошкільної освіти для дітей 5-річного віку через різні форми її здобуття;
- зміцнення навчально-методичної та матеріально-технічної бази дошкільних навчальних закладів;

- поліпшення якості дошкільної освіти через розроблення механізму, що забезпечує її сталий інноваційний розвиток;
- забезпечення особистісного зростання кожної дитини з урахуванням її задатків, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних особливостей;
- збереження та зміцнення здоров'я дітей з раннього дитинства;
- модернізація системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
- проведення наукових досліджень у галузі дошкільної освіти, спрямованих на забезпечення розвитку дитини, подальшого становлення її особистості;
- урізноманітнення форм спільної роботи з батьками [12].

Дошкільна освіта є цілісним процесом, спрямованим на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Слід враховувати, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні, а тому покликана реалізовувати важливі *завдання*: збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування особистості дитини, розвитку її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду; виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту; здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї [192].

Здобуття дошкільної освіти у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї гарантується громадянам України на засадах рівності, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють:

- у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності;
- у сім'ї (до досягнення дитиною п'ятирічного віку);
- за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу педагогічну освіту, ліцензію на право на-

дання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога.

Окремо слід зупинитися на характеристиці *системи дошкільної освіти*, яку становлять: дошкільні навчальні заклади (незалежно від підпорядкування, типів і форми власності); наукові і методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Управління системою дошкільної освіти здійснюють: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти і науки; інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані дошкільні навчальні заклади; Рада міністрів Автономної Республіки Крим; обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації та підпорядковані їм органи управління, у сфері управління яких перебувають дошкільні навчальні заклади; органи місцевого самоврядування.

Спираючись на ст. 18-19 Закону України «Про дошкільну освіту» потрібно визначити основні завдання органів управління системою дошкільної освіти, а також повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в системі дошкільної освіти. Окремо варто приділити увагу питанню управління та громадського самоврядування дошкільного навчального закладу (ст. 20).

Загальний контроль за діяльністю дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форми власності здійснюється державою з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері дошкільної освіти. Контролюючі функції належать: спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у галузі освіти і науки; іншим центральним органам виконавчої влади, яким підпорядковані дошкільні навчальні заклади; спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань інспектування навчальних закладів при спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади у галузі освіти і науки; Раді міністрів Автономної Республіки Крим; обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, районним державним адміністраціям та підпорядкованим їм органам управління, у сфері управління яких перебувають дошкільні навчальні заклади; органам місцевого самоврядування [36; 80].

Законодавство України визначає і роль сім'ї у дошкільній освіті. Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільст-

вом і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності.

Більш детально, відповідно до другого питання, необхідно розглянути один з найголовніших елементів системи дошкільної освіти — дошкільний навчальний заклад. Зокрема, згідно зі ст. 11 Закону України «Про дошкільну освіту» потрібно дати визначення дошкільного навчального закладу, зазначити його повноваження, функції і перелічити органи управління системою дошкільної освіти (Розділ III Закону). Особливу увагу відповідно до ст. 12 Закону необхідно звернути на опис *типів дошкільних навчальних закладів*, серед яких виділити:

- дошкільний навчальний заклад (ясла) для дітей віком від двох місяців до трьох років;
- дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років;
- дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) для дітей віком від трьох до шести (семи) років;
- дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) компенсуючого типу для дітей віком від двох до семи (восьми) років, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації (спеціальні і санаторні);
- будинок дитини;
- дошкільний навчальний заклад (дитячий будинок) інтернатного типу;
- дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) сімейного типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років;
- дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років;
- дошкільний навчальний заклад (центр розвитку дитини) [38; 39; 80].

За даними Державної служби статистики в Україні на 2011 рік кількість дошкільних навчальних закладів складає 16,1 тис. [201].

У рамках цього питання слід звернутися до Положення про дошкільний навчальний заклад і Розділів VII та IX Закону України «Про дошкільну освіту», якими встановлюються організаційно-правові засади діяльності дошкільного навчального закладу як юридичної особи. Закон зазначає, що дошкільний навчальний заклад незалежно від підпорядкування, типу і форми власності на основі Положення про дошкільні навчальні заклади розробляє статут, який затверджується засновником (власником), погоджується з відповідним органом управління освітою та реєструється місцевим органом виконавчої влади у порядку, встановленому законодавством України. За ст. 13 дошкільний навчальний заклад є юридичною особою і діє на підставі статуту [38; 80].

У даному контексті слід звернути увагу на *порядок створення, ліквідації, реорганізації дошкільного навчального закладу*, які, незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, здійснюються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [59; 80].

Варто зупинитися також на питаннях *фінансово-господарської діяльності і матеріально-технічної бази* дошкільного навчального закладу, відповідальності у сфері дошкільної освіти, режиму роботи дошкільного навчального закладу та інших організаційних засадах функціонування дошкільних навчальних закладів [38; 80]. Потрібно приділити увагу і питанню комплектування груп у дошкільних навчальних закладах, нормативах наповнюваності груп, використовуючи ст. 14 Закону України «Про дошкільну освіту» та рекомендовані підзаконні акти. При цьому необхідно зауважити, що деякі заклади мають свою специфіку у даному питанні [30; 101].

Засади та особливості *організації навчально-виховного процесу* потрібно розглядати у відповідності до Закону України «Про дошкільну освіту» (Розділ IV) та Положення про дошкільний навчальний заклад. Основні підходи до змісту дошкільної освіти визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти, який є державним стандартом, що містить норми і положення, які встановлюють державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті. Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти є обов'язковим для усіх дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, інших форм здобуття дошкільної освіти. Базовий компонент дошкільної освіти розробляється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки спільно з Академією педагогічних наук України, затверджується в установленому порядку і переглядається не рідше одного разу на десять років. Зміна змісту і обсягу Базового компонента дошкільної освіти не допускається. Програмно-методичне забезпечення реалізації Базового компонента дошкільної освіти здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки спільно з Академією педагогічних наук України [85].

Спираючись на вказані нормативно-правові акти, слід охарактеризувати вимоги до змісту дошкільної освіти й організації освітнього процесу, основи науково-методичного забезпечення системи дошкільної освіти, організацію харчування дітей, медичного обслуговування дітей у дошкільному навчальному закладі тощо [38; 80].

Правовий статус суб'єктів дошкільного освітнього процесу потрібно визначати на основі приписів Конституції України, Закону України «Про освіту», Розділу VI Закону України «Про дошкільну освіту» «Учасники навчально-виховного процесу у сфері дошкільної освіти»,

Положення про дошкільний навчальний заклад [21; 38; 80; 125]. *Учасниками навчально-виховного процесу у сфері дошкільної освіти* відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» є:

- діти дошкільного віку, вихованці, учні;
- директори (завідуючі), заступники директора (завідуючого) з навчально-виховної (виховної) роботи, вихователі-методисти, вихователі, старші вихователі, вчителі (усіх спеціальностей), вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, практичні психологи, соціальні педагоги, інструктори з праці, інструктори з фізкультури, інструктори слухового кабінету, музичні керівники, керівники гуртків, студій, секцій, інших форм гурткової роботи та інші спеціалісти;
- помічники вихователів та няні у будинках дитини, яслах та яслах-садках;
- медичні працівники;
- батьки або особи, які їх замінюють;
- батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу;
- фізичні особи, які надають освітні послуги у сфері дошкільної освіти за наявності ліцензії.

Необхідно визначити права дитини у сфері дошкільної освіти, гарантії соціального захисту дітей, права та обов'язки батьків або осіб, які їх замінюють. Варто звернути увагу на статус батьківського комітету (ради) дошкільного навчального закладу [69; 80].

Додаткову увагу необхідно приділити правам, обов'язкам і відповідальності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів та інших працівників у сфері дошкільної освіти, умовам їхньої праці, підготовки, гарантіям соціального захисту педагогічних працівників дошкільного навчального закладу [80; 134; 147; 176].

Обов'язковим атрибутом підтримання належного професійного рівня є *атестація педагогічних працівників* дошкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, що здійснюється, як правило, один раз на п'ять років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників України, затвердженого спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки. [140; 169]. За результатами атестації педагогічних працівників дошкільного навчального закладу визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, встановлюється його кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст вищої категорії), може бути присвоєно відповідне педагогічне звання вихователям — «Вихователь-методист», а вихователям-методистам — «Старший вихователь», учителям усіх спеціальностей — «Старший вчитель», «Вчитель-методист» [177].

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Якими нормативно-правовими актами регулюється діяльність закладів дошкільної освіти?
- 1.2. Які складові утворюють систему дошкільної освіти?
- 1.3. Що таке Базовий компонент дошкільної освіти?
- 1.4. Які існують типи дошкільних навчальних закладів?
- 1.5. Якими є функції дошкільного навчального закладу?
- 1.6. Які органи здійснюють управління системою дошкільної освіти?
- 1.7. Що являють собою організаційно-правові засади діяльності дошкільного навчального закладу?
- 1.8. Як здійснюється освітній процес в дошкільному навчальному закладі?
- 1.9. Якими є права та обов'язки суб'єктів дошкільного освітнього процесу?
- 1.10. Якою є відповідальність педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів та інших працівників у сфері дошкільної освіти?

2. Виконати завдання:

2.1. Використовуючи Закон України «Про дошкільну освіту» та Положення про дошкільний навчальний заклад, скласти таблицю 8.1. «Дошкільні навчальні заклади освіти»:

Таблиця 8.1.

Дошкільні навчальні заклади освіти

тип закладу	статус	порядок створення і ліквідації	особливості комплектування груп у закладі

2.2. На основі матеріалів ЗМІ та Інтернет-джерел прокоментувати п'ять прикладів організаційних заходів, здійснюваних органами державної влади та місцевого самоврядування, по реалізації державної політики в галузі дошкільної освіти.

2.3. Підготувати електронну презентацію з розгорнутим текстовим супроводом на тему «Система дошкільної освіти».

2.4. Ознайомитись із Базовим компонентом дошкільної освіти та виділити основні складові змісту дошкільної освіти.

3. Розв'язати тести:

3.1. Закон України «Про дошкільну освіту» прийнятий у:

- а) 2000 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 2002 р.;
- г) 2003 р.

3.2. Типами дошкільних навчальних закладів є:

- а) ясла;
- б) ясла-садокдитячий садок;
- г) усі відповіді правильні.

3.3. До системи дошкільної освіти не належать:

- а) наукові і методичні установи;
- б) освіта та виховання в сім'ї;
- в) дошкільні навчальні заклади;
- г) навчально-виховні комплекси.

3.4. Закон зобов'язує сім'ю виконувати такі вимоги:

- а) сприяти здобуттю дитиною дошкільної освіти;
- б) забезпечити дошкільну освіту в сім'ї на власний розсуд;
- в) відвідування дитиною дошкільного навчального закладу звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі;
- г) батьки або особи, які їх замінюють, не несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей у дошкільному віці.

3.5. Дитина може здобувати дошкільну освіту:

- а) за допомогою батьків;
- б) за допомогою педагога;
- в) у дошкільному навчальному закладі та за допомогою фізичних осіб, які відповідають встановленим законом вимогам;
- г) тільки у дошкільному навчальному закладі.

3.6. При відрахуванні дитини адміністрація дошкільного навчального закладу зобов'язана повідомити про це батьків або осіб, які їх замінюють:

- а) не менш як за 7 календарних днів;
- б) не менш як за 10 календарних днів;
- в) не менш як за 14 календарних днів;

г) не менш як за 30 календарних днів.

3.7. До підстав відрахування дитини з дитячого дошкільного закладу не належить:

а) бажання батьків або осіб, які їх замінюють;

б) наявність медичного висновку про стан здоров'я дитини як такого, що виключає можливість її подальшого перебування в дошкільному навчальному закладі;

в) у разі зміни батьками місця постійного проживання;

г) у разі несплати без поважних причин батьками або особами, які їх замінюють, плати за харчування дитини протягом двох місяців.

3.8. Від сплати за харчування дитини звільняються батьки або особи, які їх замінюють:

а) у сім'ях, у яких сукупний прибуток на кожного члена за попередній квартал з урахуванням індексу зростання цін не перевищував прожиткового мінімуму;

б) у сім'ях, у яких сукупний прибуток на кожного члена за попередній квартал з урахуванням індексу зростання цін не перевищував 50 неоподаткованих мінімумів;

в) у багатодітних сім'ях;

г) матері- (батька-) одинаки.

3.9. Педагогічне навантаження вихователя групи компенсуючого типу становить на тиждень:

а) 24 години;

б) 25 годин;

в) 30 годин;

г) залежно від підпорядкування, типу і форми власності дошкільного навчального закладу.

3.10. Педагогічних працівників приватного дошкільного навчального закладу призначає на посади та звільняє з посади:

а) місцевий орган управління освітою;

б) власник (засновник) приватного дошкільного навчального закладу;

в) керівник приватного дошкільного навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління;

г) Міністерство освіти і науки України за поданням місцевого органу управління освітою.

Література:

9; 12; 21; 30; 36; 38; 59; 69; 80; 85; 101; 125; 134; 140; 169; 176; 177; 192; 201.

Тема 9

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Глосарій: загальна середня освіта; загальноосвітній навчальний заклад; школа I-III ступенів; спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; гімназія; ліцей; колегіум; школа-інтернат I-III ступенів; спеціальна школа (школа-інтернат) I-III ступенів; санаторна школа (школа-інтернат) I-III ступенів; школа соціальної реабілітації; вечірня (змінна) школа II-III ступенів; навчально-реабілітаційний центр; міжшкільний навчально-виробничий комбінат; професійно-технічний навчальний заклад; вищий навчальний заклад I-II рівнів акредитації; учень; вихованець; *слухач*; Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів; *система позашкільної освіти*; *позашкільна освіта*; *позашкільний навчальний заклад*; *філії позашкільного навчального закладу*.

Відповідно до чинного законодавства України *повна загальна середня освіта* є обов'язковою для всіх громадян держави, законодавчо визнається обов'язковою основною складовою неперервної освіти і є засобом реалізації конституційного права на освіту. Вона спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на таких засадах і *принципах*: загальнолюдських цінностей; науковості; полікультурності; світського характеру освіти; системності, інтегративності, єдності навчання і виховання; гуманізму; демократії; громадянської свідомості; взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Завданнями загальної середньої освіти є: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання

шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

Державна політика у сфері загальної середньої освіти визначається Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами і втілюється центральними органами виконавчої влади, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [182; 184; 187].

Законодавство України про загальну середню освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», Закону України «Про загальну середню освіту», інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3; 21; 28; 125].

Головним в низці зазначених нормативно-правових актів є Закон України «Про загальну середню освіту». Він визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формуванню цінностей правового демократичного суспільства в Україні [82].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про загальну середню освіту» *систему загальної середньої освіти* становлять:

- загальноосвітні навчальні заклади (ЗНЗ) всіх типів і форм власності, у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації;
- навчально-виробничі комбінати [47];
- позашкільні заклади;
- науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти;
- професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту [185].

Відповідно до освітнього рівня, який забезпечується загальноосвітнім навчальним закладом (I ступінь — початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, II ступінь — основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, III ступінь — старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту, як правило, з профільним спрямуванням навчання), та особливостей учнівського контингенту існують

різні типи загальноосвітніх навчальних закладів. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про загальну середню освіту» громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується *доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти* у державних і комунальних навчальних закладах. Громадяни України мають право на здобуття повної загальної середньої освіти у приватних навчальних закладах. Здобуття повної загальної середньої освіти у навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності має відповідати вимогам *Державного стандарту загальної середньої освіти*. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають повну загальну середню освіту у порядку, встановленому для громадян України. Відповідальність за здобуття повної загальної середньої освіти дітьми покладається на їх батьків, а дітьми, позбавленими батьківського піклування, — на осіб, які їх замінюють, або навчальні заклади, де вони виховуються [183; 199].

У цьому контексті необхідно виділити зазначені у ст. 9 Закону України «Про загальну середню освіту» типи загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти (позашкільний навчально-виховний заклад, міжшкільний навчально-виробничий комбінат, професійно-технічний навчальний заклад, вищий навчальний заклад I-II рівнів акредитації) і дати їм загальну характеристику, а також перелічити органи управління системою загальної середньої освіти [82; 100].

Предметом більш детального розгляду мають стати такі *типи загальноосвітніх навчальних закладів*:

- школа I-III ступенів;
- спеціалізована школа (школа-інтернат) I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;
- гімназія (гімназія-інтернат);
- колегіум (колегіум-інтернат);
- ліцей (ліцей-інтернат);
- школа-інтернат I-III ступенів;
- спеціальна школа (школа-інтернат) I-III ступенів;
- санаторна школа (школа-інтернат) I-III ступенів;
- школа соціальної реабілітації;
- вечірня (змінна) школа II-III ступенів;
- навчально-реабілітаційний центр [33; 37; 82].

Тому при вивченні другого питання, слід зупинитися на окремих організаційних і засадничих питаннях функціонування загальноосвітнього навчального закладу, визначених ст. ст. 10-11 зазначеного закону, а саме: статусі загальноосвітнього навчального закладу, порядку й особливостях його створення, реорганізації та ліквідації, нормативах по облаштуванню й утриманню ЗНЗ, прийому учнів до ЗНЗ, таке інше [148; 168]. Цю схему варто застосовувати щодо кожного виду загальноосвітнього навчального закладу, спираючись також на Постанови Кабінету Міністрів України про загальноосвітній навчальний заклад, про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів [43; 118; 59; 119], положення наказів міністерств і відомств, рекомендовані для опрацювання [64; 141; 72; 10].

Таблиця 9.1.

Денні загальноосвітні навчальні заклади*

	1990/1991	2000/2001	2005/2006	2009/2010	2010/2011
Кількість закладів	21310	21965	21357	20368	20095
I ступеня	3178	3144	2777	2177	2016
I-II ступеня	7403	6262	5754	5397	5310
I-III ступеня	10318	12157	12418	12394	12369
Спеціальні школи (школи-інтернати) та школи соціальної реабілітації	411	402	408	400	400
Кількість учнів у закладах, тис.	6939	6647	5301	4421	4228
Кількість учителів, тис.	532	572	539	517	511

*Джерело: статистичний щорічник України за 2010 рік [196]

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про загальну середню освіту» *загальноосвітній навчальний заклад* — це юридична особа. За своїми організаційно-правовими формами загальноосвітні навчальні заклади можуть бути державної, комунальної та приватної форм власності. *Статус державного* має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на державній формі власності. *Статус комунального* має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на комунальній формі власності. *Статус приватного* має загальноосвітній навчальний заклад, заснова-

ний на приватній формі власності. Навчальні заклади незалежно від їх приналежності можуть розпочинати діяльність, пов'язану з наданням освітніх послуг для одержання загальної середньої освіти лише після отримання спеціальних дозволів (ліцензії).

При розгляді цього питання врахуйте, що деякі загальноосвітні навчальні заклади мають особливий порядок утворення, визначений, крім названих, окремими спеціальними нормативно-правовими актами. До таких ЗНЗ належать ліцеї з посилено військово-фізичною підготовкою до вищих навчальних закладів, що входять до єдиної системи військової освіти, ліцеї фізико-математичного, юридичного та інших профілів тощо. Слід визначити особливості функціонування цих закладів за відомою вам схемою з використанням Постанов Кабінету Міністрів України про створення відповідних загальноосвітніх закладів [31; 46; 133].

Також варто звернути увагу на те, що гімназії, колегіуми, ліцеї, спеціалізовані школи створюються з урахуванням соціально-економічних, культурно-освітніх і мовних потреб за наявності відповідної матеріально-технічної бази, кадрового, навчально-методичного та фінансового забезпечення. З метою більш детальної характеристики питання потрібно посилатися і на рекомендовані підзаконні нормативно-правові акти, а саме: постанову Кабінету Міністрів України «Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів», накази Міністерства освіти і науки України: «Інструкція про організацію та діяльність гімназії», «Інструкція про організацію та діяльність ліцею», «Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад», «Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі», лист Міністерства освіти і науки України «Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах» [14; 15; 16; 18; 40; 84].

Наступним етапом вивчення теми є питання *організації освітнього процесу* в загальноосвітньому навчальному закладі, котре регулюється Розділом III Закону України «Про загальну середню освіту» і деталізується «Положенням про загальноосвітній навчальний заклад» й іншими підзаконними актами [10]. У цих та деяких інших документах встановлені терміни й форми навчання. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про загальну середню освіту» та пунктом 36 Положення про загальноосвітній навчальний заклад навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах відбувається за *груповою та індивідуальною формами навчання*, положення про які затверджує Міністерство освіти і науки України. Охочим надають право і створюють умови для прискореного закінчення школи, складання іспитів екстерном.

Навчально-виховний процес відбувається за різними формами: у вигляді уроків, лекцій, лабораторно-практичних та семінарських занять, диспутів, навчально-виробничих екскурсій тощо.

У гімназії, ліцеї, колегіумі, спеціалізованій школі (класі) навчально-виховну роботу поєднують із науково-методичною, науково-дослідною та експериментальною; поряд із традиційними методами і формами використовують інноваційні технології навчання [42; 44].

Студентам потрібно визначити норми наповнюваності класів та їхній поділ [30], структуру та зміст навчання, режим роботи загальноосвітнього навчального закладу, основи виховного процесу, умови зарахування учнів та інші питання організації навчально-виховного процесу у ЗНЗ [13; 84].

Варто звернути увагу, що структура і зміст навчання визначаються навчальними планами і Державним стандартом освіти. Вихідні положення *Державного стандарту загальної середньої освіти* встановлені в Розділі V Закону України «Про загальну середню освіту», а для кожного зі ступенів — окремими нормативно-правовими актами [7; 8; 9].

Основоположним документом Державного стандарту загальної середньої освіти є *Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів*. Відповідно до мети загальноосвітньої школи Базовий навчальний план дає цілісне уявлення про структуру загальної середньої освіти через *інваріантну і варіативну складові*, окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів для кожного класу, установлює кількість навчальних годин, що фінансують із бюджету.

Інваріантна складова змісту спільна для всіх загальноосвітніх навчальних закладів України і визначає її загальнодержавний компонент.

Варіативну складову змісту формує навчальний заклад, ураховуючи інтереси, здібності, життєві плани учнів. Ця складова передбачає також відображення у змісті освіти тих етнічних, історичних, економічних, природничих, соціокультурних особливостей регіону, що не увійшли до інваріантної частини, але суттєві для формування світогляду, патріотичних почуттів, неодмінні для повноцінного входження молодого покоління в життя в умовах конкретного регіону. Частина такого змісту може реалізуватися у процесі вивчення предметів і курсів з освітніх галузей загальнодержавного компонента як органічне їх доповнення. Інша частина реалізується за рахунок годин варіативної складової (наприклад, вивчення мов національних меншин, окремих спеціальних курсів тощо).

Склад інваріантної частини подано концентровано з урахуванням освітніх галузей, що дає змогу краще оцінити його з погляду потреби і

достатності. Функціональна повнота зазначеного складу зумовлена відповідністю набору освітніх галузей основним складовим духовної і матеріальної культури, які створюють змістову основу для розвитку пізнавальної, комунікативної, естетичної, трудової і фізичної сфер діяльності особистості, виховання громадянина України.

Вилучення зі складу інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей унеможливило реалізацію державних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів.

Тому Базовий навчальний план визначає обов'язкову кількість годин із кожної освітньої галузі, потрібну для опанування їх змісту на рівні вимог, визначених державним стандартом. Невиконання цього навантаження позбавляє загальноосвітній навчальний заклад права видавати відповідний документ про освіту встановленого державного зразка [143; 144; 145].

Другою важливою складовою освітньої діяльності ЗНЗ є здійснення виховної роботи. Відповідно до статті 17 Закону України «Про загальну середню освіту» визначено, що учнів (вихованців) у загальноосвітніх навчальних закладах виховують у процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи з ними. Мета виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах визначається на основі принципів, закладених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах України.

Відповідно до статей 8 і 9 Закону України «Про освіту» навчально-виховний процес у навчальних закладах вільний від втручання політичних партій, громадських і релігійних організацій. Залучення учнів (вихованців) до участі в політичних акціях і релігійних заходах під час навчально-виховного процесу не допускається.

Учні (вихованці), працівники освіти можуть створювати у навчальних закладах первинні осередки об'єднань громадян, членами яких вони є.

Навчальні заклади в Україні незалежно від форми власності відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями.

Приналежність особи до будь-якої політичної партії, громадської, релігійної організації, що діють відповідно до Конституції України, не є перешкодою для її участі в навчально-виховному процесі.

Вивчення питання *правового статусу суб'єктів загальноосвітнього процесу* варто починати з переліку учасників, якими відповідно до Розділу IV Закону України «Про загальну середню освіту» (ст.19) є: учні (вихованці), керівники, педагогічні працівники, психологи, бібліотекарі, інші спеціалісти, батьки або особи, які їх замінюють.

Відповідно до статті 20 Закону України «Про загальну середню освіту» визначено, що *учень (вихованець)* — це особа, яка навчається і

виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів. Статус учнів (вихованців) як учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, їх права та обов'язки визначаються цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Статтею 21 Закону України «Про загальну середню освіту» закріплено, що учням (вихованцям) загальноосвітніх навчальних закладів може надаватися додатково соціальна і матеріальна допомога за рахунок коштів центральних органів виконавчої влади та місцевих бюджетів, коштів юридичних і фізичних осіб України та громадян, які проживають за її межами, а також коштів фонду загальнообов'язкового навчання та за рахунок інших надходжень.

Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності мають право на пільговий проїзд міським та приміським пасажирським транспортом у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України. Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості забезпечуються транспортом до місця навчання і додому безплатно.

Діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату забезпечуються засобами індивідуальної корекції в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України. Вихованці шкіл-інтернатів усіх типів з-поміж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному державному утриманні. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які навчаються в інших загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечуються харчуванням, одягом та іншими послугами у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

Утримання вихованців, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) відбувається за рахунок держави.

Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, працевлаштовуються або продовжують навчання згідно з одержаною освітою у порядку, установленому законодавством України.

Статтею 22 Закону України «Про загальну середню освіту» закріплено, що загальноосвітній навчальний заклад забезпечує безпечні та нешкідливі умови навчання, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я, формує гігієнічні навички та засади здорового способу життя учнів (вихованців).

Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності забезпечуються медичним обслуговуванням, виконуваним медичними працівниками, які входять до штату цих закладів або відповідних закладів охорони здоров'я, у по-

рядку, установленому Кабінетом Міністрів України. Заклади охорони здоров'я разом з органами управління освітою та органами охорони здоров'я щорічно забезпечують безплатний медичний огляд учнів (вихованців), моніторинг і корекцію стану здоров'я, проведення лікувально-профілактичних заходів у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Відповідальність за організацію харчування учнів (вихованців) у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, додержання в них вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм покладається на засновників (власників), керівників цих навчальних закладів. Норми та порядок організації харчування учнів (вихованців) у загальноосвітніх навчальних закладах встановлює Кабінет Міністрів України. Контроль за охороною здоров'я та якістю харчування учнів (вихованців) покладається на органи охорони здоров'я [82].

Статтею 24 Закону України «Про загальну середню освіту» визначено, що *педагогічним працівником* загальноосвітнього навчального закладу повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, займається педагогічною діяльністю, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти [82; 155].

Перелік посад педагогічних працівників системи загальної середньої освіти встановлює Кабінет Міністрів України. Законодавством визначено такі *кваліфікаційні категорії педагогічних працівників: спеціаліст вищої категорії, спеціаліст I категорії, спеціаліст II категорії, спеціаліст*. Педагогічним працівникам за результатами атестації можуть бути присвоєні такі *педагогічні звання: викладач-методист, учитель-методист, вихователь-методист, педагог-організатор-методист, старший вожатий-методист, практичний психолог-методист, керівник гуртка-методист, старший викладач, старший учитель, старший вихователь, майстер виробничого навчання I категорії, майстер виробничого навчання II категорії*.

Частиною другою статті 24 Закону України «Про загальну середню освіту» визначено, що *посаду керівника* загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, установленому Міністерством освіти і науки України.

Необхідно охарактеризувати права, визначити обов'язки і відповідальність педагогічних працівників та інших працівників системи загальної освіти, гарантії соціального захисту учнів і педагогічних працівників; права [45; 82; 140].

Стаття 29 Закону України «Про загальну середню освіту» визначає *права та обов'язки батьків або осіб, які їх замінюють*. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право: вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей; приймати рішення щодо участі дитини в інноваційній діяльності загальноосвітнього навчального закладу; обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування загальноосвітніх навчальних закладів; звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей; захищати законні інтереси дітей. Водночас батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані: забезпечувати умови для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за будь-якої форми навчання; постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей; поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до сім'ї і старших за віком, державної і рідної мови, до народних традицій і звичаїв; виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського народу, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до України.

У разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, усупереч висновку відповідної психолого-медико-педагогічної консультації відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату), навчання дитини проводять за індивідуальною формою [82].

Останнє питання теми слід розглядати крізь призму положень Законів України «Про загальну середню освіту» та «Про позашкільну освіту». Завданнями законодавства про позашкільну освіту є: забезпечення прав громадян на здобуття позашкільної освіти; визначення основних засад державної політики щодо позашкільної освіти; створення нормативно-правової бази для подальшого розвитку позашкільної освіти; встановлення правових засад діяльності позашкільних навчальних закладів; визначення основних напрямів, змісту і форм навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах; визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про позашкільну освіту; створення умов для благодійної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою розвитку позашкільної освіти; зміст, форми і методи

позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів; регулювання відносин між органами державної влади і навчальними закладами, установами та організаціями, які визначають зміст, форми і методи позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів; створення умов для соціального захисту педагогічних працівників, вихованців, учнів і слухачів позашкільних навчальних закладів.

Позашкільна освіта — це сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законами України «Про загальну середню освіту» та «Про позашкільну освіту» і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Система позашкільної освіти є освітньою підсистемою, що включає:

- державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади;
- інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час (загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації);
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи;
- фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти;
- відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи.

Вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів. Позашкільна освіта здобувається громадянами у позаурочний та позанавчальний час у позашкільних навчальних закладах та інших навчальних закладах як центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбіна-

тах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації [247].

Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на таких *принципах*: доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак; фінансування державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їх структури; добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності; науковості, світського характеру освіти; правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів в їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

Державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на:

- створення умов для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;

- збереження та розвиток мережі державних та комунальних позашкільних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду;

- координацію зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї на подальше становлення і розвиток позашкільної освіти [172].

Під час самопідготовки потрібно окреслити структуру позашкільної освіти, основні завдання позашкільної освіти, розглянути організацію позашкільної освіти, визначити напрями освіти у позашкільних навчальних закладах, режим роботи позашкільного навчального закладу, форми організації позашкільної освіти, питання фінансово-господарської діяльності і матеріально-технічної бази дошкільного навчального закладу [5; 63; 64; 82; 94; 127].

Розділом IV Закону України «Про позашкільну освіту» також визначаються *учасники навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі*. Ними є: вихованці, учні, слухачі, директор, заступники директора позашкільного навчального закладу, педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги, бібліотекарі, спеціалісти, батьки або особи, які їх замінюють, представники організацій, які беруть участь у здійсненні навчально-виховного процесу. Закон визначає їх правовий статус, гарантії соціального захисту [127].

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Якими нормативно-правовими актами визначаються основи діяльності закладів системи загальної середньої освіти?
- 1.2. Які установи і заклади становлять систему загальної середньої освіти?
- 1.3. Що таке позашкільна освіта?
- 1.4. Які є види загальноосвітніх навчальних закладів?
- 1.5. Як здійснюється організація діяльності середніх закладів освіти?
- 1.6. Що таке Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів?
- 1.7. У чому полягає зміст навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі?
- 1.8. Що таке Державні стандарти загальної середньої освіти в Україні?
- 1.9. Як здійснюється управління загальноосвітніми та позашкільними навчальними закладами?
- 1.10. Які гарантії соціального захисту педагогічних працівників передбачені чинним українським законодавством?

2. Виконати завдання:

2.1. Заповнити порівняльну таблицю:

Таблиця 9.2

загальноосвітні навчальні заклади:	критерії для порівняння:	статус закладу	порядок його створення, реорганізації та ліквідації	особливості організації навчального процесу
школа I-III ступенів				
спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів				
гімназія				
ліцей				
колегіум				

3. Розв'язати тести:

- 3.1. Закон України «Про загальну середню освіту» прийнятий у:
- а) 1999 р.;
 - б) 2000 р.;
 - в) 2001 р.;
 - г) 2002 р.
- 3.2. Типами навчальних закладів системи загальної освіти є:
- а) міжшкільний навчально-виробничий комбінат;
 - б) загальноосвітня школа;
 - в) колегіум;
 - г) всі відповіді правильні.
- 3.3. До загальноосвітніх закладів не належить:
- а) ліцей;
 - б) вечірня (змінна) школа;
 - в) професійно-технічний навчальний заклад;
 - г) школа соціальної реабілітації.
- 3.4. Закон України «Про позашкільну освіту» прийнятий у:
- а) 1999 р.;
 - б) 2000 р.;
 - в) 2001 р.;
 - г) 2002 р.
- 3.5. Середня загальноосвітня школа може функціонувати як заклад освіти:
- а) I ступеня;
 - б) II або III ступеня;
 - в) разом або самостійно I-III ступенів;
 - г) разом або самостійно I-IV ступенів.
- 3.6. Навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за такими формами:
- а) тільки груповою;
 - б) екстернатною;
 - в) екстернатною, індивідуальною і груповою;
 - г) груповою та індивідуальною.
- 3.7. За своєю організаційно-правовою формою загальноосвітній навчальний заклад може бути:
- а) державної, комунальної та приватної форм власності;
 - б) тільки державної форми власності;
 - в) тільки комунальної форми власності;
 - г) тільки приватної форми власності.

3.8. Реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускаються:

- а) лише за згодою територіальних громад;
- б) лише за рішенням Міністерства освіти і науки України;
- в) Міністерством освіти і науки України за поданням обласного управління освіти і науки;
- г) Кабінетом Міністрів України.

3.9. Педагогічне навантаження педагогічного працівника загальноосвітнього навчального закладу становить на тиждень:

- а) 18 годин;
- б) 24 години;
- в) 30 годин;
- г) 31 година.

3.10. Керівників приватного позашкільного навчального закладу призначає на посади та звільняє з посад.:

- а) місцевий орган управління освітою;
- б) засновник (власник) приватного дошкільного навчального закладу;
- в) засновник (власник) за погодженням із відповідним центральним або місцевим органом виконавчої влади;
- г) Міністерство освіти і науки України за поданням місцевого органу управління освітою.

Література:

3; 5; 7-9; 10; 13; 14; 15; 16; 18; 21; 28; 31; 33; 37; 40; 42-46; 47; 59; 63; 64; 72; 82; 84; 94; 100; 118; 119; 125; 127; 133; 140; 141; 143-145; 148; 155; 168; 172; 182; 183; 184; 185; 187; 196; 199.

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Глосарій: професійно-технічна освіта, професійно-технічне навчання, допрофесійна підготовка, первинна професійна підготовка, перепідготовка робітників, підвищення кваліфікації робітників, професійно-технічний навчальний заклад, Державний стандарт професійно-технічної освіти, учень професійно-технічного навчального закладу, слухач професійно-технічного навчального закладу.

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України. Правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійно-технічної освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках визначені Конституцією України [21], законами України «Про освіту» [125], «Про загальну середню освіту» [82] «Про професійно-технічну освіту» [130], Постановою Верховної Ради України «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні» [132], іншими нормативно-правовими актами [174].

Метою законодавчого регулювання суспільних відносин в галузі професійно-технічної освіти, відповідно до чинного законодавства, є:

- забезпечення громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, права на здобуття професійно-технічної освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації;
- задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках;
- сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення;
- забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування [130].

Основою законодавчого регулювання відносин у галузі професійно-технічної освіти є Закон України «Про професійно-технічну освіту». Завданням цього Закону є регулювання суспільних відносин в галузі професійно-технічної освіти з метою: забезпечення громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, права на здобуття професійно-технічної

освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації; задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках; сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування.

Професійно-технічна освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації.

Професійно-технічна освіта як складова системи освіти України є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

Громадяни України мають рівні права на здобуття професійно-технічної освіти відповідно до своїх здібностей і нахилів. Обмеження допускаються за медичними та віковими показниками, а також показниками професійної придатності, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розглядаючи перше питання, варто проаналізувати *систему професійно-технічної освіти*, яку складають, відповідно до ст. 4 Закону України «Про професійно-технічну освіту» професійно-технічні навчальні заклади незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійно-технічної освіти, навчально-методичні, науково-методичні, наукові, навчально-виробничі, навчально-комерційні, видавничо-поліграфічні, культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, обчислювальні та інші підприємства, установи, організації та органи управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників. Необхідно охарактеризувати кожну складову цієї системи, виокремлюючи особливості кожного її компонента [130].

Питання управління та організації профтехосвіти регулюється Розділом II Закону України «Про професійно-технічну освіту».

До *державних органів управління професійно-технічною освітою* належать:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади;

– Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації та створені ними органи управління професійно-технічною освітою;

– міжгалузева рада з професійно-технічної освіти.

Студентам необхідно окреслити повноваження названих органів відповідно до статей 7-10 Закону України «Про професійно-технічну освіту» [130].

Також потрібно охарактеризувати *форми і ступеневість* професійно-технічної освіти. Професійно-технічна освіта здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах за такими *формами*: денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, екстернатною, з відривом і без відриву від виробництва, за індивідуальними навчальними планами.

Ступеневість професійно-технічної освіти громадян визначається у професійно-технічних навчальних закладах відповідними рівнями кваліфікації і складністю професій та освітньо-кваліфікаційним рівнем. Кожний ступінь навчання у професійно-технічному навчальному закладі має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст» згідно з набутими професійними знаннями, уміннями і навичками. Положення про ступеневу професійно-технічну освіту затверджується Кабінетом Міністрів України [61; 87].

Організаційно-правові засади діяльності професійно-технічного навчального закладу визначаються Розділом III Закону України «Про професійно-технічну освіту». Використовуючи рекомендовані нормативно-правові акти, необхідно знати визначення професійно-технічного навчального закладу та його *типів*, до яких належать:

- професійно-технічне училище відповідного профілю;
- професійне училище соціальної реабілітації;
- вище професійне училище;
- професійний ліцей;
- професійний ліцей відповідного профілю;
- професійно-художнє училище;
- художнє професійно-технічне училище;
- вище художнє професійно-технічне училище;
- училище-агрофірма;
- вище училище-агрофірма;
- училище-завод;
- центр професійно-технічної освіти;
- центр професійної освіти;

- навчально-виробничий центр;
- центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- навчально-курсний комбінат;
- навчальний центр;
- інші типи навчальних закладів, що надають професійно-технічну освіту або здійснюють професійно-технічне навчання [34; 49; 130; 154, с. 81].

Таблиця 10.1.

Професійно-технічні навчальні заклади*

Рік	Кількість закладів	Кількість учнів, тис.
1995	1179	555,2
2000	970	524,6
2001	965	512,3
2002	962	501,9
2003	953	493,1
2004	1011	507,3
2005	1023	496,6
2006	1021	473,8
2007	1022	454,4
2008	1018	443,6
2009	975	424,3
2010	976	433,5
2011	976	431,2

* Дані включають професійно-технічні навчальні заклади МОНУ та інших міністерств (відомств). Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік [196].

За часи незалежності в Україні сформована мережа професійно-технічних навчальних закладів (далі — ПТНЗ) різної форми власності, а саме: державних ПТНЗ — 991, у тому числі ПТНЗ МОНУ — 870 (з контингентом учнів 405,1 тис.); ПТНЗ в структурі ВНЗ — 46 (з контингентом учнів — 18,4 тис.); ПТНЗ в установах виконання покарань — 75 (з контингентом слухачів — 7,7 тис.); недержавної форми власності — 924 ПТНЗ (з контингентом учнів, слухачів — 89 тис.).

Мережа ПТНЗ МОН сформована за таким галузевим спрямуванням: промисловість — 309 ПТНЗ; будівництво — 177 ПТНЗ; агропромисловий комплекс — 252 ПТНЗ; сфера послуг — 132 ПТНЗ. Водночас створена мережа державних професійно-технічних навчальних закладів нового типу. Зокрема (на 01.01.2011 р.): вищих професійних училищ — 181; центрів професійно-технічної освіти — 57; професійних ліцеїв — 482 [191].

Стаття 22 Закону України «Про професійно-технічну освіту» визначає *основні повноваження та напрями діяльності професійно-технічного навчального закладу*, до яких належать:

- організація навчально-виховного процесу, вибір форм та методів навчання; навчально-виробнича, навчально-виховна, навчально-методична, фінансово-господарська та виробничо-комерційна діяльність;
- розробка робочих навчальних планів з професій та робочих навчальних програм з навчальних предметів на основі типових навчальних планів і типових навчальних програм, визначення регіонального компоненту змісту професійно-технічної освіти, які затверджуються в установленому порядку;
- розробка правил прийому учнів до навчального закладу на основі типових правил прийому;
- формування разом з органами управління професійно-технічною освітою планів прийому учнів, слухачів з урахуванням державного замовлення, потреб ринку праці та потреб громадян у професійно-технічній освіті і замовлень підприємств, установ, організацій;
- організація харчування, матеріальне забезпечення та побутове обслуговування учнів;
- атестація педагогічних працівників;
- організація стажування педагогічних працівників на підприємствах, в установах, організаціях;
- здійснення професійного навчання незайнятого населення;
- організація виробничого навчання учнів, слухачів на підприємствах, в установах та організаціях;
- забезпечення заходів з охорони праці учнів, слухачів, працівників;
- матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу;
- визначення структури і штатного розпису з урахуванням встановленого фонду заробітної плати;
- забезпечення якості професійного навчання та виховання учнів [130].

Слід зупинити свою увагу на умовах та порядку створення, *правовому статусі професійно-технічного навчального закладу*, здійсненні керівництва закладом. Професійно-технічний навчальний заклад створюється відповідно до соціально-економічних потреб держави чи окре-

мого регіону за наявності необхідної матеріально-технічної і навчально-методичної бази, відповідних педагогічних працівників. Потреба у професійно-технічних навчальних закладах визначається Кабінетом Міністрів України, а їх мережа — спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти за пропозиціями міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади. Держава в особі уповноважених органів здійснює перевірку й оцінку діяльності ПТНЗ [88].

Професійно-технічні навчальні заклади незалежно від форм власності та підпорядкування розпочинають діяльність, пов'язану з підготовкою кваліфікованих робітників та наданням інших освітніх послуг, після отримання ліцензії. Ліцензія видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Засновниками професійно-технічних навчальних закладів можуть бути: центральні та місцеві органи виконавчої влади; підприємства, установи, організації та їх об'єднання незалежно від форм власності та підпорядкування; громадяни України. Професійно-технічні навчальні заклади можуть бути засновані спільно з іноземними фірмами, установами, організаціями та іноземцями, якщо це не суперечить законодавству.

Професійно-технічний навчальний заклад, що має статус юридичної особи, діє на підставі статуту, може мати філії, відділення, навчально-виробничі, навчально-комерційні, видавничо-поліграфічні, соціально-культурні, спортивно-оздоровчі та інші підрозділи.

Статут професійно-технічного навчального закладу розробляється навчальним закладом, його засновником і затверджується: спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти стосовно підпорядкованих йому професійно-технічних навчальних закладів, заснованих на державній власності; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади, засновані на державній власності, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти; місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування стосовно професійно-технічних навчальних закладів, заснованих на інших (крім державної) формах власності, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти.

Професійно-технічні навчальні заклади можуть утворювати в установленому порядку разом з вищими навчальними закладами, підприємствами, установами, організаціями навчально-виробничі комплекси, входить до асоціацій та інших об'єднань юридичних осіб.

На основі статей 23-24 Закону України «Про професійно-технічну освіту» необхідно розглянути порядок керівництва діяльністю професійно-технічного навчального закладу [130].

Вивчення наступного питання щодо *організації навчального процесу* в професійно-технічному навчальному закладі слід здійснювати відповідно до положень Розділів IV і V Закону України «Про професійно-технічну освіту», інших рекомендованих нормативно-правових актів, у яких, зокрема, встановлені умови прийому до ПТНЗ. Прийом громадян до професійно-технічних навчальних закладів здійснюється в порядку, встановленому навчальним закладом на підставі типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти [146].

Випускнику професійно-технічного навчального закладу, який успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» з набутої професії відповідного розряду (категорії).

Випускнику, який закінчив відповідний курс навчання в акредитованому вищому професійному училищі, центрі професійно-технічної освіти певного рівня акредитації, може присвоюватись освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст». Випускнику професійно-технічного навчального закладу, якому присвоєно освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник», видається диплом, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України. Випускнику професійно-технічного навчального закладу, який здобув повну загальну середню освіту, видається відповідний документ про середню освіту встановленого зразка.

Особі, яка опанувала курс професійно-технічного навчання і успішно пройшла кваліфікаційну атестацію, видається свідоцтво про присвоєння або підвищення робітничої кваліфікації, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України.

Випускнику вищого професійного училища та центру професійно-технічної освіти, якому присвоєно кваліфікацію «молодший спеціаліст», видається диплом, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України [57].

Законодавством передбачені види контролю знань, умінь та навичок учнів, слухачів, визначається навчальний та канікулярний час учня (слухача), правила проходження навчальної і виробничої практики. Професійно-технічні навчальні заклади, органи управління освітою, засновники здійснюють поточний, тематичний, проміжний і вихідний контроль знань, умінь та навичок учнів, слухачів, їх кваліфікаційну атестацію [130].

Професійно-технічна освіта може включати природничо-математичну, гуманітарну, фізичну, загальнотехнічну, професійно-теоретичну і професійно-практичну підготовку. Природничо-математична, гуманітарна, загальнотехнічна, професійно-теоретична підготовка здійснюється в спеціалізованих навчальних кабінетах, аудиторіях, лабораторіях і провадиться у таких формах: різні типи уроків, лекція, теоретичний семінар, практичний семінар, лабораторно-практичне заняття тощо; індивідуальне заняття учнів, слухачів; виконання учнями, слухачами індивідуальних завдань (реферат, розрахункова робота, курсовий проект, випускна та проміжна етапна кваліфікаційна робота, дипломний проект); навчальна екскурсія; інші форми організації теоретичного навчання.

Професійно-практична підготовка проводиться у навчальних майстернях, на полігонах, на тренажерах, автодромах, трактородромах, у навчально-виробничих підрозділах, навчальних господарствах, а також на робочих місцях на виробництві чи в сфері послуг у таких формах: урок виробничого навчання в навчальному закладі; урок виробничого навчання на виробництві чи в сфері послуг; виробнича практика на робочих місцях на виробництві чи в сфері послуг; переддипломна (передвипускна) практика на виробництві чи в сфері послуг; інші форми професійної практичної підготовки. Професійно-практична підготовка учнів, слухачів здійснюється у тісному поєднанні з виготовленням корисної продукції, наданням послуг, що оплачуються згідно з законодавством.

Підприємства, установи, організації незалежно від форм власності зобов'язані надавати учням, слухачам професійно-технічних навчальних закладів оплачувані робочі місця або навчально-виробничі ділянки для проходження виробничого навчання чи виробничої практики. Порядок надання робочих місць визначається Кабінетом Міністрів України. Учні, слухачі професійно-технічних навчальних закладів під час виробничого навчання і виробничої практики на виробництві виконують роботи відповідно до навчальних планів і програм. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 770 внесено зміни до Порядку надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та виробничої практики, що сприятиме удосконаленню механізму проходження учнями профтехучилищ оплачуваного виробничого навчання та практики на виробництві. Зазначеними змінами передбачено конкретизацію системи оплати практики, а саме за фактично виконані обсяги робіт, також передбачено організацію та проведення виробничої практики безпосередньо у навчальних майстернях з послідуочим стажуванням на виробництві [54; 67].

Питання *правового статусу суб'єктів навчально-виховного процесу* в професійно-технічному навчальному закладі слід розглядати відпові-

дно до Розділів VI-VIII Закону України «Про професійно-технічну освіту» через висвітлення прав, обов'язків і відповідальності учнів (слухачів) і педагогічних працівників професійно-технічного навчального закладу, гарантій соціального захисту учнів, слухачів, випускників і педагогічних працівників. Слід окреслити коло осіб, які належать до числа педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти і визначити відмінність учня і слухача професійно-технічного навчального закладу. Також варто назвати категорії учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів, яким забезпечується особливий соціальний захист.

Учень, слухач професійно-технічного навчального закладу, крім прав, передбачених Законом України «Про освіту», мають право на: належні умови навчання за обраною професією; матеріальне забезпечення в період навчання на умовах і в порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України; навчання професії за індивідуальною програмою; безоплатне користування навчально-виробничою, культурно-спортивною, побутовою, оздоровчою базами навчального закладу; матеріальну допомогу; оплату праці під час виробничого навчання і практики згідно з законодавством; безоплатні медичне обслуговування, користування засобами лікування, профілактики захворювань та зміцнення здоров'я; щотижневий відпочинок і канікули протягом навчального року та після його закінчення; безоплатне оволодіння іншою професією у разі хвороби, яка не дає змоги продовжити навчання за обраною професією; пільговий проїзд у транспорті в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України тощо [81; 105].

До педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти належать викладачі, педагоги з професійного навчання, вихователі, майстри виробничого навчання, старші майстри, старші майстри виробничого навчання, інструктори виробничого навчання, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники фізичного виховання, керівники професійно-технічних навчальних закладів, науково-методичних та навчально-методичних установ, їх заступники та інші працівники, діяльність яких пов'язана з організацією і забезпеченням навчально-виховного процесу.

Педагогічною діяльністю у професійно-технічних навчальних закладах та установах професійно-технічної освіти можуть займатися особи, які мають відповідну професійну освіту та професійно-педагогічну підготовку, моральні якості і фізичний стан яких дає змогу виконувати обов'язки педагогічного працівника [41; 60; 111; 130].

Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти здійснюється у вищих навчальних закладах та на їхніх спеціалізованих факультетах, а також в індустріально-педагогічних технікумах, коледжах, інженерно-педагогічних вищих навчальних закладах. За роки незалежності створено 8 ВНЗ I-II рівнів акредитації з підготовки педагогічних кадрів для системи професійно-технічної освіти (на базі індустріально-педагогічних технікумів), а також в ряді ВНЗ III-IV рівнів акредитації створені спеціальні підрозділи з підготовки педагогічних кадрів для системи професійно-технічної освіти) [191].

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Якими нормативно-правовими актами визначаються основи функціонування і розвитку системи професійно-технічної освіти?
- 1.2. Що є метою законодавчого регулювання суспільних відносин в галузі професійно-технічної освіти?
- 1.3. Які заклади становлять систему професійно-технічної освіти?
- 1.4. Які ви знаєте типи навчальних закладів системи професійно-технічної освіти?
- 1.5. Які існують форми професійно-технічної освіти?
- 1.6. У чому полягає ступеневість професійно-технічної освіти?
- 1.7. Як законодавством регулюються фінансово-економічні відносини в галузі професійно-технічної освіти?
- 1.8. Що таке колегіальний орган громадського самоврядування професійно-технічного навчального закладу?
- 1.9. Як відбувається атестація державних професійно-технічних навчальних закладів?
- 1.10. Що таке Державний стандарт професійно-технічної освіти?

2. Виконати завдання:

- 2.1. Скласти таблицю 10.2. «Державні органи управління професійно-технічною освітою»

Таблиця 10.2.

Державні органи управління професійно-технічною освітою

Державний орган управління професійно-технічною освітою	Повноваження органу у сфері професійно-технічної освіти
спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади	
міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади	
Рада міністрів АРК, обласні, Київська і Севастопольська міські держадміністрації та створені ними органи управління професійно-технічною освітою	
міжгалузева рада з професійно-технічної освіти	

2.2. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, проаналізувати причини погіршення стану профтехосвіти в Україні наприкінці 1990-х — на початку 2000-х років і з'ясувати, які заходи застосовуються органами державної влади та самоврядування для підвищення її ролі в сучасному соціально-економічному просторі.

2.3. Підготувати електронну презентацію з розгорнутим текстовим супроводом на тему «Система професійно-технічної освіти».

2.4. Охарактеризувати процедуру атестації педагогічних працівників закладів профтехосвіти.

3. Розв'язати тести:

3.1. Закон України «Про професійно-технічну освіту» прийнятий у:

- а) 1996 р.;
- б) 1998 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 2003 р.

3.2. Типами навчальних закладів системи професійно-технічної освіти є:

- а) навчально-виробничий центр;
- б) центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- в) професійний ліцей;
- г) всі відповіді правильні.

3.3. До професійно-технічних навчальних закладів не належить:

- а) училище-агрофірма;
- б) вище училище-агрофірма;

- в) вечірня (змінна) школа;
- г) навчально-курсовий комбінат.

3.4. Порядок створення, реорганізації та ліквідації професійно-технічних навчальних закладів встановлюється:

- а) засновником;
- б) місцевим управлінням освіти і науки;
- в) Міністерством освіти і науки України;
- г) Кабінетом Міністрів України.

3.5. Професійно-технічні навчальні заклади незалежно від форм власності та підпорядкування розпочинають діяльність, пов'язану з підготовкою кваліфікованих робітників та наданням інших освітніх послуг:

- а) після розробки Статуту;
- б) після затвердження Статуту;
- в) після отримання ліцензії;
- г) за наявності кадрового і матеріально-технічного забезпечення.

3.6. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування професійно-технічного навчального закладу є:

- а) загальні збори (конференція) колективу навчального закладу;
- б) педагогічна рада навчального закладу;
- в) адміністрація навчального закладу;
- г) всі відповіді правильні.

3.7. Атестація державних професійно-технічних навчальних закладів:

- а) здійснюється планово один раз у п'ять років;
- б) здійснюється планово один раз у десять років;
- в) здійснюється за вимогою Міністерства освіти і науки України;
- г) не проводиться.

3.8. Державний стандарт професійно-технічної освіти розробляється:

- а) спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти;
- б) спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти і затверджуються Кабінетом Міністрів України;

- в) Комітетом з питань освіти і науки Верховної Ради України;
- г) Кабінетом Міністрів України.

3.9. Оновлення типових навчальних планів і типових навчальних програм професійно-технічної освіти здійснюється:

- а) не рідше ніж раз на 3 роки;
- б) не рідше ніж раз на 5 років;
- в) не рідше ніж раз на 8 років;
- г) не рідше ніж раз на 10 років.

3.10. Тривалість щорічної основної відпустки випускників професійно-технічних навчальних закладів віком до 18 років становить:

- а) 24 календарних днів;
- б) 30 календарних днів;
- в) 31 календарний день;
- г) 48 календарних днів.

Література:

21; 34; 41; 49; 54; 57; 60; 61; 67; 81; 82; 87; 88; 105; 111; 125; 130; 132; 146; 154; 174; 191; 196.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Глосарій: вища освіта; зміст вищої освіти; зміст навчання; стандарт вищої освіти; освітній рівень вищої освіти; освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти; професійна підготовка; якість вищої освіти; якість освітньої діяльності; вищий навчальний заклад; акредитований вищий навчальний заклад; ліцензування; ліцензований напрям; ліцензована спеціальність; рівень акредитації; акредитований напрям; акредитована спеціальність; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст; магістр.

Вища освіта — рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [115].

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про вищу освіту, то застосовуються правила міжнародних договорів.

Державна політика у галузі вищої освіти визначається Верховною Радою України та ґрунтується на таких *принципах*: доступності та конкурентності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

Систему вищої освіти складають вищі навчальні заклади всіх форм власності; інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти; органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти. Ви-

вчення системи вищої освіти слід розпочати зі з'ясування типів ВНЗ I-IV рівнів акредитації, якими відповідно до статті 25 Закону України «Про вищу освіту» є: *університет* — *багатoproфiльний* (класичний) або *профiльний* ВНЗ четвертого рівня акредитації (технічний, технологічний, економічний, педагогічний, медичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо), *академія* — ВНЗ четвертого рівня акредитації (є провідним центром у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва); *консерваторія* (музична академія); *інститут* — ВНЗ третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії; *коледж* — ВНЗ другого рівня акредитації або структурний підрозділ ВНЗ третього або четвертого рівня акредитації; *технікум (училище)* — ВНЗ першого рівня акредитації або структурний підрозділ ВНЗ третього або четвертого рівня акредитації [75].

При цьому важливо розуміти різницю між рівнями акредитації (I-IV) вищих навчальних закладів. *ВНЗ першого рівня акредитації* — це вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. *ВНЗ другого рівня акредитації* — це вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та за напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра. *ВНЗ третього рівня акредитації* — це вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, а також за окремими спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. *ВНЗ четвертого рівня акредитації* — вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра.

За даними Держкомстату, на початок 2011/2012 н. р. в Україні функціонувало 846 вищих навчальних заклади, в яких здобували освіту 2 млн 456 тисяч студентів [319]. При цьому 23 % від загальної кількості ВНЗ I-IV рівнів акредитації становлять університети, в яких навчається 67 % загальної кількості студентів України.

Збільшення загальної кількості ВНЗ та студентів в Україні за роки незалежності має суперечливу внутрішню структуру — скоротилась загальна кількість вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації (з 754 у 1991/92 навчальному році до 501 у 2011/2012 навчальному році) та кількості студентів, що в них навчаються (з 739,2 тис. осіб до 356,8 тис. осіб у відповідні роки). І якщо за ці роки кількість державних освітніх установ скоротилась з 731 до 501, то приватних ВНЗ I-II рівня акредитації побільшало — з 23 до 78. Та більш серйозний занепад роз-

почався після 2005 року, коли до навчання приступили дуже малі за абсолютною чисельністю вікові групи, що народжувалися у роки інфляцій і економічного регресу.

Таблиця 11.1

Вищі навчальних заклади в Україні*

	I-II рівнів акредитації			III-IV рівнів акредитації		
	1990/91	2000/01	2010/2011	1990/91	2000/01	2010/11
К-сть закладів	742	664	505	149	315	349
У них студентів, тис.	757,0	528,0	361,5	881,3	1402,9	2129,8

* Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік [196]

А кількість ВНЗ III-IV рівня акредитації має чітку тенденцію до зростання до 2008 р. і незначне зменшення до 2011 р. (з 156 у 1991/92 н.р. до 353 у 2008/09 та 345 у 2011/12 н.р.). Якщо в 1991/92 в них навчалось 876,2 тис. студентів, в 2004/2005 — більше 2 мільйонів осіб, у 2008/2009 — 2364,5, а вже у 2011/2012 — 1954,8 тис. Причому зросла кількість ВНЗ III-IV рівня акредитації як державної, так і приватної форм власності — кількість державних закладів зросла з 154 до 345, а недержавної з 2 до 107 за 1991/1992 — 2011/2012 навчальні роки. Серед них функціонувало 197 університетів, 62 академії, 102 інститути та 1 консерваторія [181, с. 88]. Цілком можливо, що через прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту» кількість закладів значно скоротиться, а контингенти студентів будуть поступово зменшуватися відповідно до демографічної ситуації, що склалась у країні [167].

Загальним для всіх типів ВНЗ є те, що вони здійснюють освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації певного освітньо-кваліфікаційного рівня, мають відповідне кадрове та матеріальне забезпечення. У зв'язку з цим студентам варто розглянути структуру вищої освіти, до якої входять освітні рівні (неповна вища освіта; базова вища освіта; повна вища освіта) та освітньо-кваліфікаційні рівні (молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст, магістр). Перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» від 27 серпня 2010 року № 787 [97].

Залежно від форми власності вищі навчальні заклади є державної, комунальної, приватної форм власності, та такі, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим.

Наступним кроком необхідно проаналізувати *правовий статус вищого навчального закладу*. Відповідно до п. 1 ст. 21 Закону України «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад є юридичною особою, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді. ВНЗ можуть створювати навчальні та навчально-науково-виробничі комплекси, які є добровільними об'єднаннями (при цьому всі учасники комплексу зберігають статус юридичних осіб).

Якщо у наведеній дефініції характеризується як публічно-правовий, так і приватноправовий статус ВНЗ, то визначені у законодавстві мета, завдання та функції ВНЗ підкреслюють його публічно-правовий статус [154, с. 92].

Публічно-правовий статус ВНЗ характеризується також тим, що МОН України та інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у встановленні нормативів матеріально-технічного, фінансового та іншого забезпечення ВНЗ (штатна чисельність співробітників, співвідношення кількості студентів і викладачів, навчальне навантаження викладачів, розміри земельних ділянок, фінансування наукових досліджень, утримання навчальних аудиторій і лабораторій, бібліотек та фондів наукової і навчальної літератури, фінансування капітального будівництва, ремонту й утримання будівель і спортивно-оздоровчих споруд, придбання технічних засобів навчання та методичного забезпечення навчального процесу тощо), диференційованих залежно від статусу, рівня акредитації, типу ВНЗ, напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців, та наукових напрямів підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації [75].

Проект Закону України «Про вищу освіту», підготовлений МОН, визначає ВНЗ як «освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми вищої освіти за певними освітньо-кваліфікаційними (освітньо-науковим) рівнями, забезпечує навчання, виховання осіб, здобуття ними кваліфікації відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність» [190].

Європейська конвенція Ради Європи про визнання кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти, в Європейському регіоні (від 11 квітня 1997 р.) визначає ВНЗ як «установу, що надає вищу освіту і визнається

повноважним органом держави як такою, що становить її систему вищої освіти» [154, с. 92].

Статус державного ВНЗ регламентовано відповідним Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів від 5 вересня 1996 року № 1074 [35]. Державному ВНЗ IV рівня акредитації відповідно до законодавства може бути надано *статус національного*. Умови та порядок надання статусу національного державному ВНЗ визначені Положенням про національний заклад (установу) України, затвердженим Указом Президента України від 16 червня 1995 року № 451 [51]. *Підставами для надання закладу (установі) України статусу національного є:* загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності закладу (установи); розроблення і практична реалізація ним найважливіших державних програм у гуманітарній сфері; наявність у закладі (установі) визнаних на загальнодержавному або світовому рівні фахівців та їх авторських шкіл чи фахівців з високим рівнем професійної кваліфікації та великим досвідом практичної роботи, що забезпечують вагомі результати в діяльності закладу, а також наявність сучасної матеріально-технічної бази; перспектива дальшого його розвитку.

Національному ВНЗ за рішенням Кабінету Міністрів України можуть надаватися *додаткові повноваження*, передбачені ст. 26 Закону України «Про вищу освіту», а саме: укладати державні контракти з виконавцями державного замовлення для потреб вищого навчального закладу; приймати рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію підприємств, установ, організацій, структурних підрозділів вищого навчального закладу; вносити пропозиції щодо передачі об'єктів вищого навчального закладу до сфери управління інших органів, уповноважених управляти державним майном, у комунальну власність та передачі об'єктів комунальної власності у державну власність і віднесення їх до майна вищого навчального закладу; виступати орендодавцем нерухомого майна, що належить вищому навчальному закладу; встановлювати і присвоювати вчені звання доцента чи професора вищого навчального закладу; визначати та встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення працівників вищого навчального закладу.

Важливе значення в опануванні методологічних засад функціонування вищих навчальних закладів матиме аналіз студентами положень статті 22 Закону України «Про вищу освіту», яка визначає мету та головні завдання діяльності ВНЗ. При цьому слід розмежовувати поняття «завдання» та «напрями діяльності (функції)» вищих навчальних закладів.

Головними завданнями вищого навчального закладу є:

- здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти;
- здійснення наукової і науково-технічної (для вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації), творчої, мистецької, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності;
- забезпечення виконання державного замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою;
- здійснення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестація в акредитованих вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації;
- вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників;
- забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України;
- підвищення освітньо-культурного рівня громадян.

Студенти мають з'ясувати *порядок створення, реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу*. Необхідно знати, що створення, реорганізація та ліквідація ВНЗ державної форми власності III-IV рівня акредитації здійснюється Кабінетом Міністрів України, ВНЗ I-II рівнів акредитації — МОН (або/та іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні ВНЗ). Створення, реорганізація та ліквідація ВНЗ, що перебувають у власності АРК, здійснюється органами влади АРК, ВНЗ комунальної форми власності — органами місцевого самоврядування, а приватної форми власності — їх власниками [75; 59]. Слід звернути увагу, що ВНЗ III-IV рівнів акредитації за статусом прирівняні до наукових установ Національної академії наук України.

Головними *структурними підрозділами* ВНЗ III-IV рівнів акредитації є: кафедра, факультет, філія, бібліотека і т. д. (ст. 30 ЗУ «Про вищу освіту»). Також у якості структурних підрозділів ВНЗ можуть створюватися навчально-наукові, навчально-науково-виробничі й науково-дослідні центри (комплекси, інститути). Для вирішення поточних питань діяльності ВНЗ створюються робочі органи (ст. 36): ректорат, деканати, приймальна комісія, компетенція яких визначається ректором відповідно до статуту ВНЗ.

Питання *управління вищим навчальним закладом* регулюється розділом VI Закону України «Про вищу освіту». Слід знати повноваження керівника ВНЗ (ректора (президента), начальника, директора), розглянути

компетенцію вченої ради та наглядової ради національного ВНЗ, визначити порядок діяльності органів громадського самоврядування, в тому числі органів студентського самоврядування.

Законом України «Про вищу освіту» передбачене право вищого навчального закладу самостійно визначати форми навчання та види організації навчально-виховного процесу, самостійно розробляти та запроваджувати власні програми наукової та науково-виробничої діяльності, удосконалювати та актуалізувати організаційну структуру, створюючи певні структурні підрозділи (інститути, коледжі, технікуми, факультети, відділення, філії тощо).

Для більш глибокого розуміння явища автономії навчального закладу студенти можуть ознайомитися із моделями останньої, проаналізованих фахівцями, зокрема Кирилових А.О. [163].

Організаційно-правові засади діяльності вищого навчального закладу визначаються Розділом VII Закону України «Про вищу освіту» та Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти та науки України від 2 червня 1993 р. [55]. Слід звернути увагу на різноманіття *форм навчання* (денна (очна); вечірня; заочна, дистанційна; екстернатна) та *форм організації навчального процесу* (навчальні заняття (лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи). Форми навчання можуть бути поєднані. Терміни навчання за відповідними формами визначаються можливостями виконання освітньо-професійних програм підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Для з'ясування механізму *екстернатної форми навчання* студентам варто ознайомитись із відповідним Положенням, затвердженим наказом МОН від 8 грудня 1995 року [53]. Слід зауважити, що до екстернату зараховуються громадяни України, які мають повну або неповну (для ВНЗ I-II рівнів акредитації) загальну середню освіту, середню професійну освіту, а також особи з незакінченою або закінченою вищою освітою без обмеження віку.

Питанню визначення правового статусу *учасників навчально-виховного процесу* присвячений розділ VIII Закону України «Про вищу освіту». Слід розрізняти посади педагогічних та науково-педагогічних працівників, знати їх права та обов'язки; розглянути категорії осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах (студенти (слухачі), курсанти, екстерни, асистенти-стажисти, інтерни, клінічні ординатори, здобувачі, аспіранти (ад'юнкти) та докторанти).

Прийом осіб на навчання до вищих навчальних закладів здійснюється на конкурсній основі відповідно до їх здібностей незалежно від

форми власності навчального закладу та джерел його фінансування. Потрібно проаналізувати умови вступу до ВНЗ [112], а також порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах [58].

Для реалізації права на освіту студенти наділені гарантованим державою правом на: вибір закладу освіти, форми навчання, освітньо-професійних та індивідуальних програм, позакласних занять; продовження освіти за професією, спеціальністю на основі одержаного освітньо-кваліфікаційного рівня, здобуття додаткової освіти; користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу освіти, доступ до інформації в усіх галузях знань тощо. Водночас, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані: додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу; виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи. Випускник вищого навчального закладу, який навчався за державним замовленням і якому присвоєно кваліфікацію фахівця з вищою освітою певного освітньо-кваліфікаційного рівня, працевлаштовується на підставі направлення на роботу відповідно до угоди, укладеної між замовником, керівником вищого навчального закладу та випускником. Якщо випускник вищого навчального закладу навчався за кошти третьої особи, його працевлаштування здійснюється відповідно до укладеної між ними угоди.

У вищих навчальних закладах створюються органи студентського самоврядування, які сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Рішення органів студентського самоврядування носять дорадчий характер. Ст. 38 Закону України «Про вищу освіту» визначає основні завдання органів студентського самоврядування. Практичне значення матиме ознайомлення студентів зі змістом Примірного положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15 листопада 2007 року [71].

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання:

- 1.1. Які Ви знаєте типи вищих навчальних закладів?
- 1.2. Якими ознаками характеризується публічно-правовий статус вищого навчального закладу?

- 1.3. Якими ознаками характеризується приватно-правовий статус вищого навчального закладу?
- 1.4. Який порядок створення, реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу?
- 1.5. Які моделі автономії навчального закладу визначають у науковій літературі?
- 1.6. Які форми навчання та форми організації навчального процесу у ВНЗ?
- 1.6. Який механізм екстернатної форми навчання студентів?
- 1.7. Які права та обов'язки студентів визначає Закон України «Про вищу освіту»?
- 1.8. Які державні гарантії реалізації права на вищу освіту?
- 1.9. Який порядок відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.
- 1.10. Які правові засади студентського самоврядування?

2. Виконати завдання:

2.3. Користуючись положеннями Закону України «Про вищу освіту», скласти таблицю «Типи ВНЗ та їх класифікаційні ознаки»

Таблиця 11.1

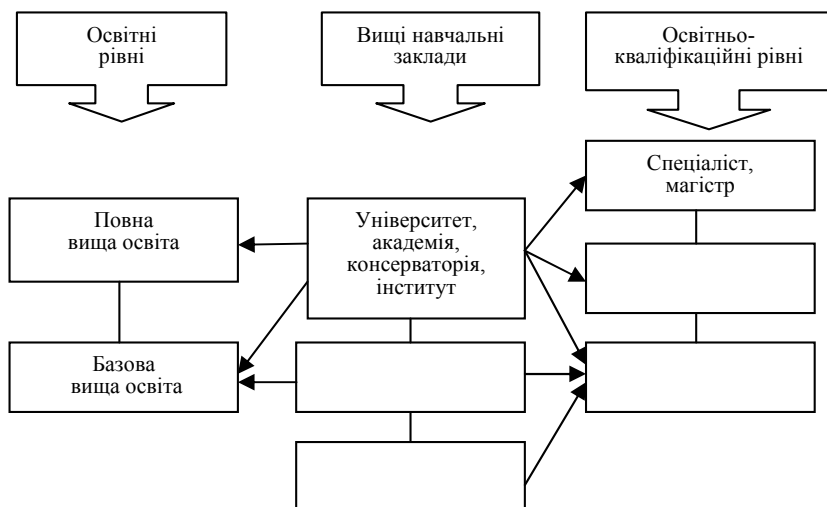
Типи ВНЗ та їх класифікаційні ознаки

Тип навчального закладу	Освітнє призначення	Додаткові чинники
Університет	Проводить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям повної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв	Є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність
Академія		
Інститут		
Консерваторія		
Коледж		
Технікум		

2.2. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, описати процес формування і здійснення державної політики в галузі вищої освіти в Україні за часів її незалежності.

2.3. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу підготувати повідомлення на тему «Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні».

2.4. Доповнити схему структури ступеневості вищої освіти України:

3. Розв'язати тести:

3.1. Закон України «Про вищу освіту» прийнятий у:

- а) 2000 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 2002 р.;
- г) 2003 р.

3.2. Типами вищих навчальних закладів є:

- а) університет;
- б) консерваторія; технікум (училище);
- г) усі відповіді правильні.

3.3. До системи вищої освіти належать:

а) вищі навчальні заклади всіх форм власності;
б) інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти;

в) органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти;
г) усі відповіді правильні.

3.4. До освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти не належать:

а) молодший спеціаліст;
б) старший спеціаліст;
в) бакалавр;
г) магістр.

3.5. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування ВНЗ є:

а) загальні збори (конференція) трудового колективу;
б) загальні збори трудового колективу;
в) конференція трудового колективу;
г) рада трудового колективу.

3.6. До осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, не належать:

а) студент (слухач);
б) асистент (стажист);
в) курсант;
г) учень.

3.7. Створення, реорганізація та ліквідація вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації державної форми власності здійснюється:

а) Міністерством освіти і науки України;
б) Кабінетом Міністрів України;
в) Верховною Радою України;
г) міністром освіти і науки України.

3.8. Створення, реорганізація та ліквідація вищих навчальних закладів першого і другого рівнів акредитації державної форми власності здійснюється:

а) спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки та іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади;

б) Кабінетом Міністрів України;

в) центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади;

г) Міністерством освіти і науки України.

3.9. Вищий навчальний заклад діє на підставі:

а) власного статуту;
б) положення;

в) установчого договору;

г) акту про заснування.

3.10. Колегіальним органом вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації є:

а) рада трудового колективу;

б) приймальна комісія;

в) вчена рада;

г) педагогічна рада.

Література:

35; 51; 53; 55; 58; 59; 71; 75; 97; 112; 154; 163; 167; 181; 190; 196.

Тема 12

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКА КАДРІВ

Глосарій: післядипломна освіта; перепідготовка; спеціалізація; розширення профілю (підвищення кваліфікації); стажування; педагогічні працівники; науково-педагогічні працівники; аспірант; докторант; здобувач; атестація педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Вивчення питання організації післядипломної освіти і підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації необхідно здійснити у розрізі стратегії неперервності і наступності освіти як базових принципів її функціонування і розвитку, забезпечення якості професійної підготовки. У цьому контексті слід звернутися до положень Указу Президента України від 30 вересня 2010 року № 926 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [114], Плану дій Міністерства освіти і науки України щодо реформування педагогічної і післядипломної освіти педагогічних працівників на 2009-2012 роки (наказ МОН № 190 від 2 березня 2009 року) [98], які надають вирішального значення питанням інноваційного розвитку післядипломної освіти як дієвого чинника формування вітчизняної системи безперервної професійної освіти кадрів, систематичного вдосконалення їх фахової підготовки і кваліфікації.

Перш ніж перейти до опанування матеріалу теми, доцільно повернутися до аналізу базових принципів функціонування системи освіти, розглянути правові засади їх практичної реалізації; потім звернутися до структурних елементів системи освіти і визначити місце післядипломної освіти у загальній схемі професійної підготовки, відзначити, що наступною ланкою професійного вдосконалення і підготовки кадрів найвищої кваліфікації служить аспірантура і докторантура, які забезпечують підготовку наукових і науково-педагогічних працівників.

Зміст післядипломної освіти визначається вимогами суспільства до кадрового забезпечення галузей господарства з урахуванням перспективи їх розвитку, сучасними вимогами до засобів, форм і методів професійної діяльності на основі освітньо-професійних та професійних програм відповідного освітнього напрямку. Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється перепідготовка фахівців, встановлюється відповідно до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими

здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб громадян у особистому та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати у виробництво нові технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства.

Державна політика в галузі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів ґрунтується на основних принципах організації післядипломної освіти в Україні, якими є: науковість, гуманізація, демократизація, єдність, комплексність, диференціація, інтеграція, безперервність, модульність, індивідуалізація, наскрізність; зв'язок з процесом ринкових перетворень; орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці; відповідність державним вимогам та освітнім стандартам [166].

У ст. 47 Закону України «Про освіту» надається базове визначення післядипломної освіти, під якою розуміється спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду [125]. У ст. 10 Закону України «Про вищу освіту» до цього визначення додається, що післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти, і надається детальніше тлумачення її окремих складових компонентів [75].

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») уточнене визначення післядипломної освіти, визначено її суспільне призначення та можливі напрями реформування. Зокрема, зазначається, що післядипломна освіта покликана забезпечувати поглиблення професійних знань, умінь за спеціальністю, здобуття нової кваліфікації, наукового ступеня або одержання нового фаху на основі наявного освітнього рівня і досвіду практичної роботи та має задовольняти інтереси громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до кон'юнктури ринку праці, виступати засобом соціального захисту; забезпечувати потреби суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях [3].

Зупинившись на питаннях організації післядипломної освіти, наперед потрібно виходити з того, що післядипломна освіта як спеціалізоване вдосконалення освіти і професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і на-

вичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду, включає декілька різноспрямованих заходів, а саме: *перепідготовку* (отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду), *спеціалізацію* (набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності), *розширення профілю / підвищення кваліфікації* (набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності) та *стажування* (набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності) [75]. Встановлення відмінностей між ними дозволить окреслити коло завдань, які вирішуються у процесі післядипломної підготовки кадрів.

Логіка подальшого викладу питання полягає у визначенні закладів післядипломної освіти, форм, термінів і змісту навчання, а також документів, що отримує особа за її результатами.

Післядипломна освіта здійснюється окремими закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації за кошти юридичних та фізичних осіб на підставі укладених договорів з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, та за державним замовленням, у випадках, передбачених чинним законодавством. Система післядипломної освіти в Україні включає, крім педагогічної, медичну, державної служби, галузей промисловості та транспорту. Зокрема, діюча в Україні система післядипломної педагогічної освіти як комплекс закладів охоплює: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 26 обласних, Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти, 19 факультетів підвищення кваліфікації в педагогічних університетах та інститутах, госпрозрахункові центри підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів. За даними Держкомстату України у сфері освіти за 2010 рік підвищили кваліфікацію 162 тисячі осіб, що становить 9,4 % до облікової кількості штатних працівників [196].

Заклади післядипломної освіти можуть працювати за очною, вечірньою, заочною формами навчання, мати філіали і вести науково-дослідну роботу.

Слід звернути увагу, що особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту. Натомість особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль, отримує відповідний документ про післядипломну освіту [75]. Зразки документів про післядипломну освіту затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Змістовно пов'язаним є питання підвищення кваліфікації і стажування науково-педагогічних працівників. При розгляді питань професійної підготовки науково-педагогічних працівників, необхідно звернути увагу на встановлені державою заходи підтримки їх професійного вдосконалення, підвищення відповідальності за якість професійної діяльності. Слід розмежовувати різні форми професійної підготовки науково-педагогічних працівників, окрему увагу зосередити на характеристичці стажування на підприємствах, в організаціях, наукових установах та навчальних закладах як однієї з основних форм вдосконалення професійної майстерності викладачів, що передбачає визначення порядку організації стажування, термінів, змісту, форм контролю та звітності за його результатами, які враховуються при атестації викладачів і проходженні ними конкурсу на заміщення посад професорсько-викладацького складу. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад забезпечує підвищення кваліфікації та стажування педагогічних та науково-педагогічних працівників не рідше ніж один раз на п'ять років із збереженням середньої заробітної плати.

Студентам варто ознайомитися зі змістом Положення про навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 [50].

Згідно п. 4 Положення на навчання та стажування направляються особи, що мають високі досягнення у навчанні, наукові здобутки, проводять на високому науковому рівні фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження та отримали рекомендацію вченої ради вищого навчального закладу або вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради науково-дослідної чи науково-технічної установи. Перелік пріоритетних напрямів освіти і науки для навчання та стажування та перелік провідних вищих навчальних закладів та наукових установ за кордоном затверджуються щороку Міністерством освіти і науки [95; 96].

Відбір осіб на навчання та стажування здійснюється конкурсною комісією, що утворюється Міністерством освіти і науки. З особами, які направляються на навчання або стажування, укладається договір про направлення їх на навчання або стажування до закордонного навчального закладу, наукової установи. МОН розробило та затвердило наказом № 1121 Примірний договір про направлення на навчання студентів, стажування аспірантів та наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації [108].

Особливу увагу варто звернути на зміст пунктів 10-11 Положення, які регламентують вимоги відповідно до студентів, аспірантів та наукових (науково-педагогічних) працівників, що претендують на проходження навчання або стажування у провідному вищому навчальному закладі за кордоном. Відповідно до п. 6 Положення строк навчання студентів не повинен перевищувати двох років, аспірантів — одного року, а строк стажування наукових і науково-педагогічних працівників — шести місяців.

За даними МОН у 2012 році планується направити на навчання або стажування у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном не менше 100 осіб кожної категорії [150].

Оскільки основними формами підготовки наукових і науково-педагогічних працівників є *аспірантура* та *докторантура*, важливою складовою вивчення матеріалу теми є з'ясування порядку регламентації діяльності у цій сфері. Якісному опрацюванню питання сприятиме складання опорної схеми основних етапів підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, включаючи зарахування до аспірантури і докторантури при вищих навчальних закладах і наукових установах, проходження навчання та його завершення з чітким визначенням змісту кожного з них, головних вимог та термінів, які повинні бути дотримані у відповідності до визначеної нормативно-правової бази.

Станом на 1 січня 2012 року в Україні нараховується 497 наукових спеціальностей, за якими здійснюється підготовка наукових кадрів, проводяться захисти їх дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук та присуджуються наукові ступені з 26 галузей науки [92].

Відправним моментом при вивченні четвертого питання теми має стати з'ясування відмінностей правового статусу аспірантів, докторантів і здобувачів наукових ступенів. Згідно ст. 53 Закону України «Про вищу освіту» *аспірантом (ад'юнктом)* є особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад'юнктурі) вищого навчального закладу або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. *Докторантом* є особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і зарахована до докторантури для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Проаналізувати права та обов'язки аспірантів та докторантів студенти зможуть, звернувшись до п. п. 15, 16 Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 [56]. Ключовими для розуміння вимог до претендентів на навчання у докторантурі та аспірантурі є відповідно п. п. 27-31 та п. п. 32-43 Положення.

Здобувачем є особа, яка прикріплена до аспірантури або докторантури вищого навчального закладу або наукової установи і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в аспірантурі, або особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук без перебування в докторантурі. Проаналізувати особливості організації самостійної роботи здобувача над дисертацією на здобуття наукового ступеня студенти зможуть, звернувшись до п.п. 44-56 Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів.

Окремого розгляду потребує *порядок створення аспірантури і докторантури* при вищих навчальних закладах і наукових установах, визначення підстав і засад їх функціонування. Аспірантура і докторантура відкривається при вищих навчальних закладах третього або четвертого рівнів акредитації і прирівняних до них закладах післядипломної освіти (далі — вищі навчальні заклади), у наукових установах, які мають висококваліфіковані науково-педагогічні та наукові кадри, сучасну науково-дослідну, експериментальну та матеріальну базу. При цьому аспірантура відкривається з відривом від виробництва та без відриву від виробництва, а докторантура — з відривом від виробництва. Відкриття і закриття аспірантури і докторантури у вищих навчальних закладах, у наукових установах (за винятком наукових установ Національної академії наук) здійснює МОН, а в наукових установах Національної академії наук — її Президія [56]. Аналіз статистичних даних за роки незалежності України свідчить, що кількість організацій, які мають аспірантуру чи докторантуру, постійно зростає.

Таблиця 12.1.

Підготовка аспірантів та докторантів у сучасній Україні*

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість організацій, що мають аспірантуру	291	374	418	479	490	496	502	507	521	525	530
Кількість аспірантів	13374	17464	23295	27106	28412	29866	31293	32497	33344	34115	34653
Кількість організацій, що мають докторантуру	93	158	209	235	246	240	241	252	249	256	263
Кількість докторантів	503	1105	1131	1220	1271	1315	1373	1418	1476	1463	1561

* Джерело: Статистичний щорічник України за 2010 рік [196].

Засвоєнню питання підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації сприятиме детальний аналіз порядку присудження наукових ступенів, отримання дипломів доктора і кандидата наук. Наукові ступені кандидата і доктора наук присуджуються рішенням спеціалізованої вченої ради за результатами прилюдного захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня осіб, які мають повну вищу освіту (для здобувачів доктора наук — науковий ступінь кандидата наук), глибокі фахові знання і значні досягнення в певній галузі науки, та затверджуються МОН з одночасною видачею відповідних дипломів, на підставі атестаційного висновку експертизи дисертаційних робіт і розгляду атестаційних справ здобувачів [107]. Зокрема, за даними Державної служби статистики України у 2011 році диплом доктора наук отримали 480 осіб, з яких 36,9% — керівники підприємств, установ, організацій, виробничих або функціональних підрозділів, 28,8% — професори кафедр, 17,5% — доценти, 13,3% — наукові співробітники [158].

Кваліфікаційною науковою працею на здобуття наукового ступеня є дисертація, що виконується особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії та містить науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати досліджень, наукові положення, а у випадку прикладних — додатково відомості і документи, що підтверджують практичне використання отриманих здобувачем результатів, сукупність яких може кваліфікуватися як нове наукове досягнення, або вирішення наукових проблем, що мають важливе соціально-культурне, господарське значення, або як науково обґрунтовані технічні, економічні чи технологічні рішення, впровадження яких вносить значний вклад у розвиток економіки України та підвищення її обороноздатності. Основні результати дисертації, підтверджуючі наукові досягнення — додаткові відомості і документи, публікуються в провідних фахових наукових журналах і виданнях. Наукова дисертація також супроводжується окремими друкованими авторефератами, де викладаються основні ідеї і висновки дисертації, зазначається внесок автора в проведене дослідження, ступінь новизни і практична значимість результатів досліджень [107].

Факультативним питанням теми є ознайомлення з регламентацією створення і діяльності *спеціалізованих вчених рад*, а також засад функціонування *Атестаційної колегії* як дорадчого органу МОН, що утворюється з метою виконання повноважень щодо підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Так, у 2011 році на засіданні атестаційної колегії МОН було розглянуто 6310 атестаційних справ, з них вчене звання професора присвоєно — 1233 науковим та науково-педагогічним працівникам, вчене звання доцента — 5075 науково-педагогічним працівникам [179].

Основною ланкою системи атестації наукових кадрів вищої кваліфікації є спеціалізовані вчені ради. На кінець 2011 року свою діяльність здійснювали: 715 докторських спецрад, з них 495 — у вищих навчальних закладах і 220 — у науково-дослідних установах; 306 — кандидатських спецрад, з них 278 — у вищих навчальних закладах і 28 — у науково-дослідних установах [179].

Підсумовуючи комплекс питань, пов'язаних з підготовкою наукових та науково-педагогічних працівників, доречним буде особливо наголосити, що відповідно до їх статусу, визначеного освітнім законодавством, вони мають як право на підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, закладів та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку, так і обов'язок постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Які основні принципи організації післядипломної освіти в Україні?
- 1.2. Що собою являє система післядипломної освіти в Україні?
- 1.3. Яка мета післядипломної освіти?
- 1.4. Якими є складові компоненти післядипломної освіти?
- 1.5. Який порядок відбору на навчання студентів та аспірантів у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном?
- 1.6. Який порядок зарахування до аспірантури і докторантури при вищих навчальних закладах і наукових установах?
- 1.7. Які відмінності правового статусу аспірантів, докторантів і здобувачів наукових ступенів?
- 1.8. Яким є порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань?
- 1.9. Який порядок створення і діяльності спеціалізованих вчених рад?
- 1.10. Які повноваження Атестаційної колегії МОН України?

2. Виконати завдання:

2.1. Скласти таблицю основних етапів підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів з позначенням змісту, базових вимог та термінів, які мають бути дотримані у їх реалізації.

2.2. Письмово порівняти особливості правового статусу аспірантів та здобувачів наукового ступеня.

2.3. Користуючись приписами п. п. 10-12 Положення про навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411, заповнити таблицю 12.2. «Вимоги до осіб, що претендують на проходження навчання або стажування у провідному вищому навчальному закладі за кордоном»

Таблиця 12.2.

Вимоги до осіб, що претендують на проходження навчання або стажування у провідному вищому навчальному закладі за кордоном

Студенти	Аспіранти	Наукові (науково-педагогічні) працівники

2.4. Користуючись приписами п. п. 15, 16 Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів: затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309, заповнити таблицю 12.3. «Права та обов'язки аспірантів і докторантів».

Таблиця 12.3.

Права та обов'язки аспірантів і докторантів

Права аспірантів та докторантів	Обов'язки аспірантів та докторантів

3. Розв'язати тести:

3.1. До закладів післядипломної освіти належать:

- інститути підвищення кваліфікації;
- підрозділи вищих навчальних закладів;
- підрозділи в організаціях та на підприємствах;
- усі відповіді правильні.

3.2. Післядипломна освіта включає:

- а) аспірантуру;
- б) спеціалізацію;
- в) атестацію;
- г) самоосвіту.

3.3. Підвищення кваліфікації — це:

- а) набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;
- б) набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності;
- в) набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки в межах спеціальності;
- г) отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

3.4. Документ про післядипломну освіту видається особі, яка успішно пройшла:

- а) перепідготовку;
- б) стажування;
- в) атестацію;
- г) тестування.

3.5. Держава забезпечує науково-педагогічним працівникам підвищення кваліфікації:

- а) не рідше одного разу на рік;
- б) не рідше одного разу на п'ять років;
- в) не рідше одного разу на сім років;
- г) не рідше одного разу на десять років.

3.6. Підготовка кандидатів і докторів наук здійснюється:

- а) вищими навчальними закладами третього і четвертого рівня акредитації;
- б) закладами післядипломної освіти;
- в) спеціалізованими вченими радами;
- г) науково-методичними центрами професійної освіти.

3.7. Диплом кандидата і доктора наук видається:

- а) Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України;
- б) Вищою атестаційною комісією;
- в) Кабінетом міністрів України;
- г) Національною академією наук.

3.8. Виконання державних вимог при атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації забезпечує:

- а) Атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України;
- б) Спеціалізована вчена рада;

- в) Академія підвищення кваліфікації;
- г) Академія педагогічних наук.

3.9. Позитивне рішення про результати стажування може стати підставою для:

- а) підвищення за посадою;
- б) присвоєння вченого звання;
- в) присудження наукового ступеня;
- г) отримання матеріального заохочення.

3.10. Термін стажування викладачів вищих навчальних закладів встановлюється:

- а) від одного до десяти днів;
- б) від одного до десяти тижнів;
- в) від одного до десяти місяців;
- г) від одного до десяти років.

Література:

3; 50; 56; 75; 92; 95; 96; 98; 107; 108; 114; 125; 150; 158; 166; 179; 196.

Тема 13

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глосарій: наукова діяльність; науково-технічна діяльність; науково-педагогічна діяльність; науково-організаційна діяльність; фундаментальні наукові дослідження; прикладні наукові дослідження; вчений; науковий працівник; науково-педагогічний працівник; науково-дослідна (науково-технічна) установа; наукова робота; науковий результат; науково-прикладний результат; інновації; інноваційна діяльність; інноваційний продукт; інноваційна продукція; інноваційний проект; інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо); інноваційна інфраструктура; пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні; інноваційний потенціал; інноваційна культура; моніторинг інноваційної діяльності; інноваційна освітня діяльність; освітні інновації; опис інновації; формувальний експеримент у системі освіти; апробація інновацій.

Обумовленість суспільного прогресу, соціальної рівноваги і гармонійного розвитку особистості рівнем розвитку освітнього і наукового потенціалу країни ставлять на порядок денний необхідність формування сучасної національної стратегії розвитку України, в якій освіта в цілому і вища освіта зокрема розглядаються як вищий національний пріоритет. Так, у Національній доктрині розвитку освіти пріоритетним напрямком визначено впровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій, а поєднання освіти і науки розглядається як умова модернізації системи освіти, головне джерело її подальшого розвитку [28].

Закони «Про освіту» (п. 1 ст. 51), «Про вищу освіту» (п. 1 ст. 54, п. 2 ст. 61) визначають такий напрям інтеграції освіти і науки, як участь викладачів, студентів, аспірантів, докторантів та інших суб'єктів навчально-виховного процесу в науково-дослідній, дослідно-конструкторській роботі, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, олімпіадах. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (ст. 23) вищому навчальному закладу надається можливість виступати засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, що займаються основними на-

прямами навчально-науково-виробничої діяльності ВНЗ. Акредитовані ВНЗ можуть створювати навчальні та навчально-науково-виробничі комплекси як добровільні об'єднання зі збереженням статусу юридичної особи всіх учасників комплексу. Серед нормативно-правових актів є ряд постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України та накази МОН України, котрі передбачають створення науково-навчальних, науково-виробничих, науково-виробничо-інноваційно-інвестиційних та інших комплексів (центрів). Так, наказ МОН «Про затвердження Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекс» від 19.01.1994 р. № 13 визначає порядок створення навчального та навчально-науково-виробничого комплексів, організацію їх навчально-виховної роботи та формування змісту освіти в системі ступеневої підготовки фахівців [49]. Затверджене МОН України Примірне положення про науково-навчальний центр університету (академії) передбачає, що завдяки організації цієї форми інтеграції більш науково поглибленою буде підготовка студентів, аспірантів і докторантів, підвищиться наукова кваліфікація викладачів ВНЗ завдяки здійсненню ними, спільно з ученими наукових установ національної та галузевих академій наук, наукових досліджень і розробок [70]. Це положення спирається на єдину державну цільову програму з питань інтеграції науки та освіти — Державну цільову науково-технічну та соціальну програму «Наука в університетах» на 2008-2012 рр. У рамках Програми, зокрема, передбачається: збільшення обсягу бюджетного фінансування наукових досліджень та модернізація матеріально-технічної бази в університетах; утворення спільно з Національною та галузевими академіями наук науково-навчальних центрів; створення нормативно-правових засад стимулювання залучення позабюджетних коштів для розвитку наукової діяльності університетів; розроблення нормативно-правових актів, які визначають порядок утворення і функціонування університетів дослідницького типу; забезпечення участі студентів у наукових дослідженнях в університетах та їх стажування у провідних наукових установах Національної та галузевих академій наук; утворення та функціонування п'яти університетів дослідницького типу на базі провідних державних університетів з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку науки. Чисельність дослідників, техніків, науково-педагогічних працівників університетів, що братимуть участь у виконанні наукових досліджень в університетах дослідницького типу, становить 3400 чол. Для проведення наукових досліджень передбачається залучити близько 1250 студентів, аспірантів та докторантів [4].

Виклад питання про правове регулювання відносин, пов'язаних з науковою та науково-педагогічною діяльністю, включає такі обов'яз-

кові елементи як визначення суб'єктів наукової і науково-педагогічної діяльності, обсягу їх прав та обов'язків; з'ясування матеріальних та моральних стимулів забезпечення престижності та пріоритетності цієї сфери діяльності, що обумовлено суспільними потребами; становлення соціальних та правових гарантій наукової діяльності, свободи наукової творчості; аналіз основних цілей, напрямів та принципів державної політики у сфері наукової діяльності та розгляд повноважень органів державної влади щодо здійснення державного регулювання та управління у сфері наукової діяльності.

Специфіка науки зумовлена тим, що наукова діяльність є одним з найбільш складних видів трудової діяльності. До факторів, які впливають на діяльність та правильність рішення науковця, можна віднести професійну підготовку, рівень освіти, творчі здібності, певні моральні якості особи, яка займається науковою та науково-педагогічною діяльністю.

Визначення *наукової діяльності* як інтелектуальної, творчої діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань, наводиться у ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Основними її формами закон визначає фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Фундаментальними науковими дослідженнями є наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку. Наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей, — це прикладне наукове дослідження.

Крім цього, зазначений закон дав визначення *науково-педагогічної діяльності* як педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації, пов'язаної з науковою та(або) науково-технічною діяльністю.

Суб'єктами відносин, які виникають у галузі наукової та науково-педагогічної діяльності, згідно зі ст. 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» є: вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські наукові організації.

Вченим цей закон визначає фізичну особу (громадянина України, іноземця або особу без громадянства), яка має повну вищу освіту та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [121] *науковим працівником* є вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту)

професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтвержену результатами атестації. Посади наукових працівників наукових установ та організацій (їх філіалів, відділень тощо) визначені в ч. 1 ст. 22-1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». У свою чергу, посади наукових працівників, які можуть викладати у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації, визначені ч. 2 ст. 48 Закону України «Про вищу освіту» [75].

Щодо науково-педагогічних працівників, то відповідно до п.10 ч.1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» *науково-педагогічним працівником* є вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти третього та четвертого рівнів акредитації. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 04.03.2004 року № 257 встановлено, що до посад наукових (науково-педагогічних працівників), які працюють у ВНЗ III-IV рівнів акредитації та наукових підрозділах в їхньому складі належать: керівник (ректор, президент, начальник тощо); заступник керівника (перший проректор, проректор, перший віце-президент, віце-президент) з науково-педагогічної, наукової роботи; декан; завідуючий кафедрою; професор; доцент; директор бібліотеки; науковий працівник бібліотеки; старший викладач; викладач; асистент; керівник (завідуючий, начальник, директор), заступник керівника (завідуючого, начальника, директора) наукового підрозділу (інституту, частини, відділу, лабораторії, сектору, бюро, групи); головний науковий співробітник; провідний науковий співробітник; старший науковий співробітник; науковий співробітник; молодший науковий співробітник, учений секретар.

Розгляд четвертого питання теми має на меті ознайомлення з *пріоритетними напрямками інноваційних перетворень* у системі вищої освіти, які на сьогодні окреслено чітко визначеною законодавчою базою: Національною доктриною розвитку освіти, Законами України «Про освіту» [125], «Про вищу освіту» [75], «Про інноваційну діяльність» [116] та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [129]. Серед стратегічних орієнтирів реформування освіти,

подолання кризових процесів, утвердження національних інтересів визначено розробку і здійснення освітніх інновацій, що покликані якісно змінити зміст, форми, методи, засоби, технології навчання, виховання і управління.

Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна серед 142 країн зайняла у 2011 році у сфері вищої освіти та професійної підготовки — 51 місце, у сфері формування факторів інноваційного розвитку — 74, за оснащеністю сучасними технологіями — 82, за показником якості освіти — 72, якості роботи науково-дослідних закладів (університетів) — 72 та в загальному рейтингу — 82, розмістившись між Тринідадом і Тобаго та Намібією, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній та національній безпеці [167].

Результати аналізу економічного зростання країн — лідерів рейтингів конкурентоспроможності Швейцарії, Сінгапуру, Швеції, Нідерландів, Данії, Японії та Великобританії — свідчать про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки. Важливою складовою такої системи має стати ефективна система вищої освіти [167].

Історичні джерела *освітніх інновацій* пов'язані з періодом зародження експериментальної педагогіки другої половини XIX ст. З 60-х років минулого століття феномен «інноваційність» став ключовим у характеристиці постіндустріальної формації — її становлення і розвитку [200].

Питання про *інноваційну освітню діяльність* має відповідним моментом визначення змісту термінів «інновація», «інноваційний проект», «інноваційна культура», «освітні інновації», «інноваційна освітня діяльність», що дозволяє встановити сутнісні особливості перебігу інноваційних процесів у системі освіти.

Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як:

- процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому;
- результат творчого пошуку оригінальних нестандартних розв'язань для різноманітних педагогічних проблем;
- актуальні, значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними в контексті еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток;

- продукти інноваційної освітньої діяльності, які характеризуються процесами створення, розповсюдження та використання нового засобу (нововведення) в галузі педагогіки та наукових досліджень;
- різні нововведення в діяльності навчально-виховних закладів, у здійсненні навчально-виховного процесу [156].

Відтак, *інновацію* варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті — у змісті, методах, прийомах і формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті та формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти, у засобах навчання і виховання та у підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу [200].

Нормативне визначення освітніх інновацій надане в Положенні «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». Ними є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [99].

Наступним кроком має стати аналіз класифікації інноваційної освітньої діяльності залежно від її змісту (розробка, розповсюдження, застосування), а також масштабності змін, які вноситимуться у систему освіти внаслідок застосування інновацій, їх реалізації на всеукраїнському, регіональному рівні та на рівні окремого навчального закладу.

Слід звернути увагу, що у нормативних актах, де наведено визначення інноваційної діяльності, остання розуміється по-різному. Так, у Законі України «Про інноваційну діяльність» вона визначена як одна з форм інвестиційної діяльності, здійснювана з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу в виробництво й соціальну сферу [116]. Закон «Про інноваційну діяльність» називає її діяльністю, спрямованою на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що обумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Згідно з «Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» такою є розробка, поширення й застосування освітніх інновацій [99].

Виділяють такі ознаки інноваційної діяльності:

1. Інноваційна діяльність — це діяльність новаторська, творча, інтелектуальна. Для ВНЗ ця діяльність може полягати в пошуку й створенні нових підходів в освіті, для чого можуть використовуватися нові методичні, дидактичні, виховні засоби (інновації). Ці засоби і є об'єктами інтелектуальної власності — інтегровані програми, концепції освіти і т. д. У результаті впровадження інновацій у навчально-виховний процес якість освіти суттєво поліпшується, і створюються нові об'єкти інтеле-

ктуальної власності (напр., наукові статті, монографії), в яких описується досвід, отриманий у ході застосування інноваційної освітньої діяльності.

2. Інноваційна діяльність є довгостроковою, оскільки результати її значно віддалені в часі від впровадження інновацій в освітній процес.

3. Інноваційна діяльність є діяльністю підвищеного ризику, тому що в процесі застосування інновацій, тобто вперше створених освітніх, дидактичних, виховних засобів, результати передбачити досить складно. Витрати на освоєння нововведення окупаються через значний проміжок часу, що погіршує поточний економічний стан експериментального навчального закладу, на базі й за рахунок коштів якого проводиться інноваційна освітня діяльність. Тобто ризиковий характер інноваційної освітньої діяльності обумовлений її новизною, творчим характером, довгостроковістю й значними матеріальними витратами. Саме тому в деяких країнах інноваційну діяльність називають венчурним (ризиковим) бізнесом [194].

Крім того, слід відзначити, що якщо при здійсненні інноваційної діяльності у сфері підприємництва пріоритетним є одержання прибутку, то головною метою інноваційної освітньої діяльності є досягнення соціального ефекту. Зазначена особливість інноваційної освітньої діяльності ще раз підтверджує той факт, що експериментальному навчальному закладу, який впроваджує інновації в навчально-виховний процес, необхідна матеріальна підтримка з боку держави [180, с. 113-114].

Колегія Міністерства освіти і науки України своїм рішенням від 29 травня 2003 р. визначила *пріоритетні напрями інноваційної діяльності* галузевого рівня у сфері освіти, а саме: інноваційні технології навчання; інтерактивні методи навчання з використанням інформаційних технологій; створення комп'ютерно-орієнтованих методів систем навчання з різних предметів і навчальних дисциплін; розроблення і впровадження новітніх дидактичних моделей та технологій профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах; розроблення програмових засобів навчального та наукового призначення, новітніх програм, підручників, посібників та методичних матеріалів нового покоління, у тому числі — електронних [109].

Важливу частину питання становить розгляд встановлених нормативно умов здійснення інноваційної освітньої діяльності, покликаних забезпечити дотримання прав та обов'язків осіб, які ведуть інноваційну освітню діяльність, учасників навчально-виховного процесу, вимог державних стандартів освіти; досягнення керованості інноваційної освітньої діяльності та стимулювання готовності керівників та працівників навчальних закладів, органів управління освітою до інноваційної

освітньої діяльності; досягнення економії ресурсів, потрібних для здобуття освіти, здійснення освітньої діяльності та управління освітою.

Безпосередню нормативну підтримку педагогічних ініціатив і реалізації інноваційних процесів забезпечує «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (Наказ МОН України від 17.11.2000 р. № 522) [99]. Положення розроблено з метою «упорядкування інноваційної освітньої діяльності в системі освіти». У документі передбачені етапи організації інноваційної діяльності, суб'єкти інноваційної ініціативи, механізми прийняття рішення з організації та проведення експерименту, порядок прийняття рішення про розширення бази, внесення змін до програми дослідно-експериментальної роботи, припинення (завершення) експерименту, розкрито механізми поширення та застосування інновацій у системі освіти, виявлено передумови апробації, механізми масового поширення інновацій у системі освіти, з'ясовано засоби зберігання інформації про інновації та їх застосування в системі освіти; передбачено джерела фінансування інноваційного пошуку.

Чинним Положенням визначено *рівні інноваційної освітньої діяльності*: всеукраїнський, регіональний, рівень окремого навчального закладу та закладу післядипломної освіти.

Згідно п. 1.7. Положення умовами здійснення інноваційної освітньої діяльності є:

- дотримання майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб, які ведуть інноваційну освітню діяльність, учасників навчально-виховного процесу, збереження їх життя і здоров'я;
- дотримання фізичними та юридичними особами, які ведуть інноваційну освітню діяльність, своїх майнових і немайнових зобов'язань, вимог державних стандартів освіти;
- керованість інноваційної освітньої діяльності;
- готовність керівників та працівників дошкільних закладів освіти, навчальних закладів, органів управління освітою до інноваційної освітньої діяльності;
- економія ресурсів, потрібних для здобуття освіти, здійснення освітньої діяльності та управління освітою.

З інноваційною ініціативою може виступити фізична або юридична особа (особи), що виявляє намір удосконалити або оновити освітню практику, експериментально перевірити продуктивність і можливість застосування нових ідей та підходів у системі освіти. Інноваційна ініціатива може виявлятися шляхом:

- погодження питань проведення експерименту в окремому вищому навчальному закладі, закладі післядипломної освіти з його керівником, органами громадського самоврядування;

– складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня та її подання до відповідного органу управління освітою. При цьому інноваційна ініціатива наукового працівника (працівників) або науково-дослідної установи Академії педагогічних наук України може виявлятися шляхом складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського рівня та її подання до Президії АПН України.

Особливо ретельно слід проаналізувати етапи реалізації інноваційної освітньої діяльності та їх правову регламентацію. Суттєво полегшити задоволення питань може складання таблиці-схеми організації інноваційної освітньої діяльності з визначенням змісту кожної складової відповідно до рівнів реалізації освітньої інновації. Необхідно мати на увазі, що розробка інновацій у системі освіти передбачає їх опис і перевірку продуктивності шляхом постановки формульованого експерименту, який включає: вияв інноваційної ініціативи; прийняття рішення про організацію експерименту на основі програми дослідно-експериментальної роботи; проведення експерименту; прийняття рішення про розширення бази, внесення змін до програми дослідно-експериментальної роботи, припинення чи завершення експерименту на підставі висновків експертизи його ходу і результатів. Черговим етапом має стати розповсюдження та застосування інновацій у системі освіти, що полягає у забезпеченні доступу до них освітян шляхом зберігання і поширення інформації про інновації, підготовки до їх застосування. Рішення про розповсюдження інновацій у системі освіти приймається за підсумками їх апробації, яка здійснюється шляхом вибіркового та керованого розповсюдження і застосування інновацій і проводиться на всеукраїнському та регіональному рівнях відповідно до встановленого порядку.

Особливості впровадження освітніх інновацій в галузі загальної середньої освіти студенти повинні простежити через призму аналізу Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад [66]. З метою активізації інноваційних процесів в галузі освіти, поширення нового педагогічного мислення, педагогічних ідей, зміни традиційної педагогічної системи, розробки моделей інноваційного навчального закладу, створення і забезпечення високої результативності навчально-виховного процесу на базі 250 загальноосвітніх навчальних закладів, які мають статус експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня, під керівництвом МОН України, за участю провідних науковців Академії педагогічних наук України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти проводиться дослідно-експериментальна робота. На регіональному рівні до цих процесів залучено педагогічні колективи 1504 загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів [200].

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. Які напрямки інтеграції освіти і науки визначені чинним освітнім законодавством?
- 1.2. Який порядок створення навчального та навчально-науково-виробничого комплексів?
- 1.3. Які мета та завдання Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2012 роки?
- 1.4. Назвіть державні гарантії наукової і науково-педагогічної діяльності.
- 1.5. Що таке освітні інновації?
- 1.6. Які умови здійснення інноваційної освітньої діяльності?
- 1.7. Що таке формувальний експеримент у системі освіти?
- 1.8. Що таке апробація інновацій?
- 1.9. На підставі чого приймається рішення про масове розповсюдження інновації у системі освіти?
- 1.10. У чому особливості правового статусу експериментального навчального закладу?

2. Виконати завдання:

2.1. Користуючись джерелами зі списку основної використаної та рекомендованої літератури для поглибленого вивчення курсу, скласти схему видів інновацій в освіті за різними критеріями.

2.2. Підготувати повідомлення на тему «Реалізація Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008-2012 роки».

2.3. Письмово порівняти правовий статус експериментального загальноосвітнього навчального закладу всеукраїнського та регіонального рівня.

2.4. Користуючись приписами Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, заповнити таблицю 13.1. «Порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності»:

Таблиця 13.1.

Порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності

№ п/п	Етапи інноваційної освітньої діяльності	Поетапний зміст та строки здійснення інноваційної освітньої діяльності
1.	Прояв інноваційної ініціативи:	- погодження питань проведення експерименту в окремому освітньому закладі; - складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня та її подання до відповідного органу управління освітою
2.	Експертиза заявки на проведення експерименту	
3.	Створення експертної комісії у новому складі для повторного розгляду відхиленої заявки	
4.	Прийняття рішення про організацію та проведення експерименту	
5.	Подання автором заявки програми дослідно-експериментальної роботи на затвердження до відповідного органу управління освітою або до Президії АПН України.	
6.	Видання відповідним органом управління освітою наказу про організацію та проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня	
7.	Надання навчальним закладам статусу експериментальних відповідного рівня.	
8.	Проведення експерименту	
9.	Прийняття рішень про розширення бази, внесення змін до програми дослідно-експериментальної роботи, припинення, завершення експерименту	
10.	Експертиза ходу і результатів експерименту	
11.	Експертиза підсумків експерименту	
12.	Повторна експертиза ходу і результатів експерименту у разі їх оскарження	
13.	Видання наказу про розширення бази, припинення, завершення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня	

Продовження табл. 13.1.

№ п/п	Етапи інноваційної освітньої діяльності	Поетапний зміст та строки здійснення інноваційної освітньої діяльності
14.	Апробація інновацій	
15.	Прийняття рішень про розширення бази, припинення апробації	
16.	Експертиза результатів апробації	
17.	Прийняття МОН України рішення про масове розповсюдження інновацій у системі освіти	

3. Розв'язати тести:

3.1. До наукових працівників належать:

а) особи, які мають науковий ступінь і працюють за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь;

б) особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю;

в) особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах першого і другого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю;

г) особи, які мають повну вищу освіту та проводять фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримують наукові та (або) науково-технічні результати.

3.2. Правовий режим наукового результату визначається:

а) Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

б) Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу»;

в) Законом України «Про інвестиційну діяльність»;

г) Законом України «Про авторське право і суміжні права».

3.3. Науковим ступенем є:

а) доктор наук;

б) доцент;

в) професор;

г) декан.

3.4. Вченим званням є:

а) старший науковий співробітник;

б) науковий співробітник;

в) науковий співробітник-консультант;

г) молодший науковий співробітник.

3.5. Атестація наукових працівників проводиться:

- а) не рідше одного разу на рік;
- б) не рідше одного разу на п'ять років;
- в) не рідше одного разу на десять років;
- г) не передбачена.

3.6. Визначення: «...– вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності» відповідає поняттю:

- а) освітні інновації;
- б) інноваційна освітня діяльність;
- в) інноваційний проект;
- г) інновація.

3.7. Свідоцтво про реєстрацію інноваційного проекту є чинним:

- а) протягом семи років від дня його видачі;
- б) протягом п'яти років від дня його видачі;
- в) протягом двох років від дня його видачі;
- г) протягом десяти років від дня його видачі.

3.8. Інноваційна освітня діяльність, що передбачає апробацію інновацій та експериментальну перевірку продуктивності і можливості застосування у системі освіти дидактичних систем, державних стандартів освіти, нормативної частини змісту вищої, післядипломної освіти може здійснюватись :

- а) на рівні окремого навчального закладу;
- б) на всеукраїнському рівні;
- в) на регіональному рівні;
- г) усі варіанти правильні.

3.9. Науково поставлене, кероване перетворення освітньої практики в умовах, спеціально створених на основі нових ідей та підходів — це:

- а) інноваційна програма;
- б) формувальний експеримент;
- в) апробація інновацій;
- г) експертиза інновацій.

3.10. Експертиза інновації, розробленої в ході експерименту в окремому вищому навчальному закладі, здійснюється:

- а) протягом трьох місяців від дати її надходження до Міністерства освіти і науки;
- б) у терміни, визначені комісією Науково-методичної ради;
- в) у двомісячний термін від початку експерименту;
- г) не передбачена.

Література:

МІЖНАРОДНЕ ОСВІТЯНСЬКЕ ПРАВО І ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВИТИ У СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Глосарій: міжнародно-освітнє право; принцип міжнародно-освітнього права; суб'єкти навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи організації навчання; Болонський процес; Болонський секретаріат; Сорбонська декларація; порівняльно-правові дослідження в області освітнього законодавства України та зарубіжних країн; модернізація освіти; інтеграція України до міжнародного освітнього простору; конвергенція; Європейська кредитно-трансферна система; зона європейської вищої освіти.

Міжнародне освітнє право є на сьогодні відносно новою підгалуззю міжнародного публічного права. На сучасному етапі розвитку міждержавних відносин на рівні міжнародних стандартів у сфері освітнього простору діють норми та принципи, що є закріпленими у відповідних міжнародно-правових актах про освіту, таких як Конвенція про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти від 14 грудня 1960 р., Декларація про свободу вираження поглядів та інформації від 29 квітня 1982 р., Сорбонська декларація від 25 травня 1998 р. та багато ін.

Необхідно відмітити той факт, що міжнародні документи про право на освіту не обмежуються його проголошенням, а встановлюють зміст даного права. Так, зміст права на освіту визначений у Загальній декларації прав людини таким чином: «Освіта має бути безкоштовною, щонайменше, в тому, що стосується початкової і загальної освіти. Початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта має бути загальнодоступною і вища освіта має бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного»; у п.2 ст.26 вказаної Декларації позначені як цілі спрямованість освіти на повний розвиток особи, пошана до прав і свобод людини. У ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права окрім простої констатації цього права в загальному вигляді формулюються завдання освіти (п.1 ст. 13), хоча і практично дублюючи положення ст. 26 Загальній декларації прав людини [11].

Більша частина міжнародно-правових документів містить формулювання принципу рівноправ'я і заборони дискримінації при здійсненні

права на освіту. Відповідно до ст. 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., держави-учасниці зобов'язалися заборонити і ліквідувати расову дискримінацію у всіх її формах, особливо відносно здійснення права на освіту і професійну підготовку [27].

Найбільш вагомими досягненнями в останній час є зрушення у системі європейського освітянського простору. Європейський процес завдяки його особливим досягненням упродовж останніх декількох років стає більш відчутною та значущою реалією для ЄС і його громадян. Перспективи розширення разом з поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ще ширших вимірів. Водночас ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби у побудові більш всеохоплюючої та спрямованої у майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу [137].

У Сорбонській декларації від 25 травня 1998 року, в основу якої покладено саме такі міркування, наголошується на провідній ролі університетів у розвитку європейського культурного простору. Група європейських держав прийняла запрошення взяти на себе зобов'язання щодо досягнення визначених у Декларації цілей, підписавши її чи висловивши принципову згоду. Зі свого боку, європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти, у тому числі виходячи з основоположних принципів Болонської університетської хартії 1988 року.

Досягнення більшої сумісності та відповідності систем вищої освіти потребує постійної рушійної сили. У зустрічі, що відбулася 18 червня 1999 року в Болоньї, взяли участь авторитетні фахівці та науковці від усіх представлених на ній держав. Було вироблено ряд корисних порад щодо кроків, які потрібно здійснити. Зокрема, необхідно зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність та ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Тому виникає потреба забезпечити існування такої системи вищої освіти в Європі, яка була б привабливою для всього світу й відповідала б особливостям європейських культурних і наукових традицій. Студенти повинні засвоїти, що «Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом

із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери. Загально визнаним є першочергове значення освіти й освітньої співпраці для розвитку та зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств, що особливо відчувається на прикладі ситуації на південному сході Європи [138].

Студентам необхідно з'ясувати, що *Болонський процес* — це процес реформування вищої освіти, спрямований на інтеграцію європейського освітнього простору з метою підвищення конкурентоздатності освітніх послуг та забезпечення нагальних потреб сучасного суспільства. У рамках Болонського процесу формується Європейський простір вищої освіти, що визначається географічними та інституційними нормами Європейської культурної конвенції. Метою Болонського процесу є структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміна освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. При цьому країни-учасниці зберігають право на самобутність та національні особливості змісту освіти. Болонський процес декларовано як добровільний, багатоваріантний, гнучкий, відкритий та поступовий. Даний процес розпочався у 1999 році з підписання Болонської декларації — документу, спрямованого на встановлення спільної для країн-учасниць системи наукових ступенів, циклів освіти, системи оцінювання та контролю знань. Підписання даної декларації також мало сприяти мобільності студентства, викладачів, науковців та адміністративних працівників системи освіти задля забезпечення їх плідної співпраці. Сьогодні Болонський процес об'єднує 46 європейських країн. Окрім країн-учасниць та Європейської комісії, у Болонському процесі в якості консультативних членів приймають участь також Рада Європи, Асоціація Європейських університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE), Національні спілки студентів Європи (ESIB), Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES), Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Освітня Міжнародна Пан-Європейська структура та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE). Дані організації забезпечують координацію впровадження Болонського процесу на міжнародному рівні [138].

Реалізацію проекту на національному рівні покликані забезпечувати уряди відповідних країн, міністри, відповідальні за вищу освіту, ректори університетських організацій, студентські спілки. Багато країн-учасниць процесу змінювали своє законодавство, щоб узгодити його з вимогами Болонського процесу.

У сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті *Європейської інтеграції* з ори-

ентацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Для України, у культурно-цивілізаційному аспекті, європейська інтеграція — це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції — це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації. Європейська інтеграція, таким чином, стає ключовою ланкою відкриття України для світу, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства.

З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі Указом Президента України затверджена «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу». Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС [110].

Згідно зі «Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу», затвердженою Указом Президента України, поряд з іншими напрямками європейської інтеграції культурно-освітній та науково-технічний напрями займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери.

Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

На інституційному рівні реформи підтримують окремі заклади вищої освіти, їхні факультети та відділення, студенти, викладацький склад тощо. Україна стала учасником Болонського процесу в 2005 році. Починаючи з травня 2005 року в системі вищої освіти України запроваджено важливі кроки з реалізації положень Болонського процесу та підготовлено План дій щодо їхнього впровадження до 2010 року. Саме цей термін був визначений всіма країнами-учасницями Болонського проце-

су як період створення Європейського простору вищої освіти і науки (далі ЄПВО) [159].

У системі вищої освіти України успішно здійснено низку важливих практичних кроків з реалізації вимог Болонського процесу та її подальшої модернізації, зокрема:

- урядом затверджено новий Перелік напрямів освіти, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, котрий адаптовано до потреб галузей економіки та до європейських вимог;

- створено модель національної системи кваліфікацій, яка в перспективі гармонізуватиме із системою кваліфікацій ЄПВО;

- запроваджено дворівневу систему підготовки фахівців (бакалавр, магістр), що дає можливість перейти найближчим часом до трьох циклової системи вищої освіти, як у ЄПВО;

- з 2006/2007 навчального року у всіх вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації навчальний процес здійснюється у відповідності з рекомендаціями Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS);

- розроблено рекомендації та здійснюються організаційні заходи щодо запровадження Додатку до диплома європейського зразка (Diploma Supplement) [126].

Студентам необхідно зважати на той факт, що Болонський процес — це процес розпізнавання однієї освітньої системи іншою в європейському просторі. Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що Болонський процес має для нас лише просвітницьке та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування. Всесвітнє визнання нашої освіти та висока якість навчання — це досягнення попередньої епохи, попередньої системи влади, попереднього покоління.

Нині можна констатувати, що незважаючи на природні досягнення освіти, які забезпечує нова соціополітична система (демократичність, гнучкість, не заідеологізованість), в масовому вимірі освіта стала менш якісною, а переважна більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) не конкурентоспроможна на європейському ринку праці. Це зобов'язує менше говорити про власні досягнення, а все більше аналізувати світові та європейські тенденції реформування освіти і відповідно до цього напружено і послідовно вдосконалювати нашу професійну сферу діяльності [157].

Водночас участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових

якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, її стан треба глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями і стандартами, та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку з суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника.

Згідно положень ст. ст. 66-67 Закону України «Про вищу освіту» держава сприяє *міжнародному співробітництву* у галузі вищої освіти і здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти в рамках двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод. Держава створює умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій та установ, які забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів управління вищою освітою, шляхом бюджетного фінансування, надання пільг по сплаті податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на митну територію України навчального, наукового та виробничого обладнання, приладдя та матеріалів, для здійснення освітньої, наукової та науково-технічної діяльності. Вищі навчальні заклади мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. *Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є:* участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; спільна видавнича діяльність; надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні; відрядження за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також прямих договорів вищих навчальних закладів з іноземними партнерами [75].

Модернізація системи вищої освіти в Україні має деякі спільні ознаки з Болонським процесом (уведення ступеневої системи освіти), але за більшістю напрямів вона йому не відповідає. Це пов'язано з тим, що

вихідні концепції такої модернізації не були зорієнтовані на інтегрування національної системи освіти в Європейський простір. Вони більшою мірою мали «внутрішній» характер і переважно зводилися до «прилаштування» системи вищої освіти до нових внутрішніх реалій. На сучасному етапі концепцію реформування вищої освіти слід докорінно переглянути і створити програму послідовного її зближення з європейським освітнім і науковим простором.

Уряд України найближчим часом має прийняти усвідомлене політичне рішення, яке б ґрунтувалося на потребі проведення зазначених реформ та було б покладено в основу рішучої зовнішньої політики держави, спрямованої на інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський простір. На цьому шляху важливо, щоб нас не спіткала небезпека. Вона в тому, аби наші перетворення не виявилися поверховими, косметичними і не звелися лише до конференцій і обговорень. Вони мають бути такими, щоб досягти бажаної мети — надати молоді можливість, співпрацюючи з Європою, розбудувати Україну і зробити усіх нас громадянами прекрасного європейського континенту.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Дати відповідь на контрольні питання.

- 1.1. У яких відомих Вам міжнародно-правових актах закріплені основні міжнародні стандарти у сфері освітнього простору?
- 1.2. Назвіть ключові положення Конвенції про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти від 14 грудня 1960 року.
- 1.3. Назвіть основні принципи навчального процесу, закріплені Болонською декларацією.
- 1.4. Яка основна мета Болонського процесу?
- 1.5. Проаналізуйте головні положення Сорбонської декларації від 25 травня 1998 р.
- 1.6. Якими є основні завдання і напрямки модернізації української освіти в контексті її інтеграції до міжнародного освітнього простору?
- 1.7. Охарактеризуйте практичні заходи з реалізації вимог Болонського процесу у системі вищої освіти сучасної України.
- 1.8. Проаналізуйте головні положення Декларації про свободу вираження поглядів та інформації, ухвалену Комітетом міністрів від 29 квітня 1982 року.

1.9. Якими є головні напрями міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів?

1.10. Назвіть етапи формування зони європейської вищої освіти.

2. Виконати завдання:

2.1. Використовуючи положення міжнародно-правових документів про стандартизацію та Розділу III Закону України «Про вищу освіту», заповнити порівняльну таблицю:

Критерії порівняння	Вимоги міжнародної стандартної класифікації освіти	Національні державні стандарти освіти України
Рівень нормативного закріплення	–	–
Суб'єкти стандартизації	–	–
Об'єкти стандартизації		
Мета і завдання стандартизації	–	–
Сутність стандарту освіти	–	–

2.2. Користуючись положеннями Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948, Конвенції про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти від 14 грудня 1960 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. та інших нормативно-правових документів, скласти структурно-логічну схему «Система міжнародно-правових стандартів у сфері освіти».

2.3. Посилаючись на чинні норми міжнародно-правової бази та вітчизняного законодавства про освіту, презентувати віртуальний проект «Міжнародний університет майбутнього», включаючи загальну характеристику усіх його найважливіших підрозділів та відділів.

3. Розв'язати тести:

3.1. Міжнародними стандартами правового регулювання у сфері освіти є:

- норми міжнародно-правових актів про освіту;
- рішення міжнародних організацій;
- принципи міжнародного освітнього права;

г) методи правового регулювання відносин, що виникають при реалізації права на освіту.

3.2. Провідною міжнародною організацією, до компетенції якої належить правове регулювання міжнародних освітніх зв'язків, є:

- а) ЮНКТАД;
- б) ЮНІДО;
- в) ЮНЕСКО;
- г) Комітет міністрів ЄС.

3.3. Першим серйозним кроком до інтернаціоналізації європейської освіти стало:

- а) визнання права на освіту невід'ємним правом людини;
- б) запровадження в 1987 р. програми ERASMUS;
- в) створення у 1992 р. Європейського Співтовариства;
- г) усі варіанти правильні.

3.4. Сорбонську (Парижську) декларацію було прийнято:

- а) 25 травня 1998 р.;
- б) 20 листопада 1989 р.;
- в) 14 грудня 1960 р.
- г) 10 грудня 1962 р.

3.5. Визначення «... — процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи» є співвідповідним поняттю:

- а) Європейський освітній простір;
- б) Болонський процес;
- в) Сорбонська декларація;
- г) інтеграція до міжнародного освітнього простору.

3.6. Згідно з цілями Болонського процесу до 2010 р. освітні системи країн-учасниць Болонського процесу повинні бути змінені, щоб сприяти:

- а) полегшеному переїзду громадян з метою подальшого навчання чи працевлаштування у Зоні європейської вищої освіти;
- б) зростанню привабливості європейської вищої освіти;
- в) розширенню Європи та забезпеченню її подальшого розвитку як стабільного, мирного, толерантного суспільства.

г) усі варіанти правильні.

3.7. Офіційне приєднання України до Болонського процесу відбулося шляхом:

а) підписання Сорбонської декларації на Бергенській конференції 19 травня 2005 р.;

б) визнання вимог Болонського процесу у системі чинного законодавства;

- в) видачі дипломів європейського зразка випускникам 2010 р.;
- г) ліквідації конституційної реформи 2004 р.

3.8. Контроль за виконанням міжнародних конвенцій про освіту в Україні покладається на:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство закордонних справ України;
- в) Міністерство освіти і науки України;
- г) Верховну Раду України.

3.9. Згідно висновків компанії СКМ («Систем Кепітал Менеджмент») станом на 2011 р. до світового рейтингу університетів потрапив український навчальний заклад:

- а) Київський національний торгово-економічний університет;
- б) Харківська національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого;
- в) Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
- г) Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана;
- д) Київський національний університет ім. Т. Шевченка.
- е) не потрапив жоден український навчальний заклад.

3.10. До послідовних ступенів, визначених в Болонському процесі за циклами, в рамках яких знаходяться всі кваліфікації європейської системи вищої освіти, належать:

- а) бакалавр;
- б) спеціаліст;
- в) магістр;
- г) доктор PhD.

Література:

11; 27; 75; 110; 126; 137; 138; 157; 159.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- Академічна година** — мінімальна облікова одиниця навчального часу. Тривалість академічної години становить, як правило, 45 хвилин. Дві академічні години утворюють пару академічних годин.
- Акредитація** — процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.
- Акредитація напрямів (спеціальностей) навчальних закладів** — це підтвердження здатності вищих навчальних закладів (ВНЗ) здійснювати підготовку фахівців на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності).
- Акредитована спеціальність** — спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.
- Акредитований вищий навчальний заклад** — вищий навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, за напрямами і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин з яких є акредитованими.
- Акредитований напрям** — напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.
- Апробація інновацій** — масова перевірка доцільності їх застосування у системі освіти, яка здійснюється шляхом вибіркового та керованого розповсюдження і застосування інновацій освітянами.
- Аспірант** — особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад'юнктурі) вищого навчального закладу або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.
- Атестація педагогічних працівників** — це визначення їх відповідності зайнятій посаді, рівню кваліфікації, залежно від якого та стажу педагогічної роботи їм встановлюється кваліфікаційна категорія, та відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати) в межах схеми посадових окладів.
- Бакалавр** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого

об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Вища освіта — рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Вищий навчальний заклад — освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Вчений — фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка має повну вищу освіту та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати. Вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності.

Державна політика у галузі освіти (державна освітня політика) — це діяльність держави щодо забезпечення функціонування та розвитку системи освіти.

Державний реєстр вищих навчальних закладів — це система збирання, накопичення, оброблення, аналізу та використання інформації про вищі навчальні заклади усіх типів і форм власності, їх відокремлені структурні підрозділи (філії, представництва тощо), створені на території України та за її межами, інших юридичних осіб, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти на підставі ліцензії, виданої Міністерством освіти і науки України.

Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави — перелік науково-дослідних, науково-технічних установ усіх форм власності та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації усіх форм власності, діяльність яких має важливе значення для розвитку науки, економіки і виробництва.

Державний стандарт вищої освіти — це сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Державний стандарт загальної середньої освіти — це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

- Державний стандарт професійно-технічної освіти** — це сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників.
- Державні стандарти освіти** — це сукупність норм, що визначають вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні.
- Доктор наук** — наукова ступінь, що присуджується спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
- Докторант** — особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і зарахована до докторантури для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.
- Доцент** — вчене звання, яке на основі рішення Вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради, яка діє в системі міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади або установи, присвоює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти і науки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
- Екстернатна форма навчання** — особлива форма навчання, що передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін, складання у вищому навчальному закладі заліків, екзаменів та проходження інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом.
- Загальна середня освіта** — цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.
- Здобувач** — особа, яка прикріплена до аспірантури або докторантури вищого навчального закладу або наукової установи і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в аспірантурі, або особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук без перебування в докторантурі.
- Зміст вищої освіти** — обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.
- Інноваційна освітня діяльність** — розробка, розповсюдження та застосування освітніх інновацій.
- Кандидат наук** — наукова ступінь, що присуджується спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

- Кафедра** — базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом.
- Кваліфікація** — ступінь та вид професійної підготовки, які необхідні для виконання певного роду роботи.
- Конвергенція** — явище, що припускає добровільне сприйняття належних дій для досягнення загальної мети. Болонський процес по суті є конвергенцією вибудовування національних систем вищої освіти в Європі.
- Ліцензійні умови** — установлений з урахуванням вимог законів вичерпний перелік організаційних, кваліфікаційних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при провадженні видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.
- Ліцензована спеціальність** — спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.
- Ліцензований напрям** — напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.
- Ліцензований обсяг навчального закладу** — максимальна кількість осіб, яким навчальний заклад спроможний одночасно надавати освітні послуги на наявній матеріально-технічній базі та за умови його кадрового забезпечення відповідно до нормативів.
- Ліцензований обсяг освітньої послуги** — максимальна кількість осіб на кожному курсі навчання, яким може надаватися освітня послуга виходячи з можливостей навчального закладу відповідно до встановлених нормативів. Якщо строк надання освітньої послуги менше року, ліцензований обсяг визначається максимальною кількістю осіб, що навчаються одночасно.
- Ліцензування** — процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.
- Ліцензування навчальних закладів** — це система державного визнання спроможності навчального закладу здійснювати освітню діяльність за заявленими обсягами підготовки відповідно до державних вимог щодо кадрового, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.
- Магістр** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу

освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Міжнародно-освітнє право — новітня підгалузь міжнародного публічного права, що регулює міжнародні відносини у сфері надання освітніх послуг згідно чинної міжнародно-правової бази.

Міністерство освіти і науки України (МОН України) — це головний орган у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності.

Молодий вчений — вчений віком до 35 років.

Молодший спеціаліст — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Науковий працівник — вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації.

Науково-дослідна (науково-технічна) установа — юридична особа незалежно від форми власності, що створена в установленому законодавством порядку, для якої наукова або науково-технічна діяльність є основною і становить понад 70 відсотків загального річного обсягу виконаних робіт.

Науково-організаційна діяльність — діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Науково-педагогічна діяльність — педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю.

Науково-педагогічні працівники — особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю.

- Національна академія наук України** — вища наукова організація України, яка організує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень в наукових установах та організаціях незалежно від форм власності.
- Неповна вища освіта** — освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.
- Освіта** — це основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України, відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.
- Освітні інновації** — вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.
- Освітній рівень вищої освіти** — характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню.
- Освітня послуга** — здійснення освітнім закладом навчання, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів або надання додаткової освітньої послуги.
- Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти** — характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності.
- Освітньо-професійна програма підготовки** — це перелік нормативних та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин, введених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.
- Педагогічні працівники** — особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах першого і другого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю.
- Післядипломна освіта** — спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.
- Порівняльно-правові дослідження у області освітнього законодавства України та зарубіжних країн** — компаративістські роботи провідних дослідників національного та міжнародного права, спрямовані на досконале вивчення та аналіз проблем адаптації міжнародно-освітніх норм та принципів до національних систем законодавства.

- Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні** — науково, економічно і соціально обґрунтовані та законодавчо визначені напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу держави.
- Професійно-технічна освіта** — це комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.
- Професійно-технічний навчальний заклад** — це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.
- Професор** — вчене звання, яке на основі рішення Вченої (наукової, науково-технічної) ради, яка діє в системі міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади або установи, присвоює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти і науки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
- Ресурс докторів наук та професорів** — це система збирання, накопичення, оброблення, аналізу та використання інформації про науково-педагогічних та педагогічних працівників вищих навчальних закладів незалежно від форми власності та підпорядкування, які мають науковий ступінь доктора наук та/або вчене звання професора.
- Рівень акредитації** — рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.
- Спеціаліст** — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.
- Стандарт вищої освіти** — сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.
- Студент (слухач)** — особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.
- Університет** — багатопрофільний вищий навчальний заклад III-IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природни-

чих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність. Можуть створюватися класичні та профільні (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети.

Учень — особа, яка навчається і виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів, а також особа, яка відвідує класи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу, навчально-виховна робота в яких організована у формі класно-урочної або іншої системи.

Якість вищої освіти — сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Якість освітньої діяльності — сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи та/або суспільства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ, ОСНОВНОЇ ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 50-51 (24.12.2010). — Ст. 572.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11 (28.03.2003). — Ст. 462.
3. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття» : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p/print1329817745039704>
4. Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008-2012 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1115 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 72 (05.10.2007). — Ст. 2708.
5. Державна цільова програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 785 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 66. — Ст. 2366.
6. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 629 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 45. — Ст. 1846.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 19 (01.02.2012).
8. Державний стандарт початкової загальної освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 468 // Урядовий кур'єр. — 2011. — № 33. — Ст. 1378.
9. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2004 р. № 848 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 27 (23.07.2004). — Ст. 1784.
10. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу : затв. постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 р. № 63 [Електронний ресурс]. — <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2407>
11. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93 (15.12.2008). — Ст. 3103.

12. Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році» : Лист МОНмолодьспорту від 20.06.13 р. № 1/9-446 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/normativno_pravova-baza/

13. Інструкція з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I — III ступенів : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 23 червня 2000 р. № 240 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS383.html

14. Інструкція про організацію та діяльність гімназії : затв. наказом Міністерства освіти України від 20 липня 1995 р. № 217 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0007-96/card6#Public>

15. Інструкція про організацію та діяльність ліцею : затв. наказом Міністерства освіти України від 20 липня 1995 р. № 217 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0008-96>

16. Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 19 червня 2003 р. № 389 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0547-03>

17. Інструкція про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 1993 р. № 102 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0056-93>.

18. Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі : затв. наказом Міністерства освіти України від 20 липня 1994 р. № 236 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1032.135.1&nobreak=1>

19. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII: офіційний текст зі змінами та доповненнями станом на 5 січня 2012 року. — К. : Форум, 2012. — 168 с.

20. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (11 квітня 1997 року) // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_308

21. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30 (23.07.96). — Ст. 141.

22. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 (у редакції наказу МОНмолодьспорту від 29 листопада 2011 р. № 1377) // Офіційний вісник України. — 2011. — № 100 (30.12.2011). — Ст. 3671.

23. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 3 (06.02.2004). — Ст. 154.

24. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 3 (06.02.2004). — Ст. 154.
25. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 3 (06.02.2004). — Ст. 154.
26. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 3 (06.02.2004). — Ст. 154.
27. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (21 грудня 1965 року) // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105
28. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 16. — Ст. 860.
29. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 : затв. наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/vb327609-10/card6#Public>.
30. Нормативи наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 11 (29.03.2002). — Ст. 532.
31. Питання юридичного ліцею Національної академії внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1392 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-97-%D0%BF>
32. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13 (08.04.2011), № 13-14, № 15-16, № 17. — Ст. 112.
33. Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу : затв. наказом Міністерства освіти України від 09.04.1997 р. № 106 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0169-97>.
34. Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 червня 2000 р. № 225 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 30 (11.08.2000). — Ст. 1293.
35. Положення про державний вищий навчальний заклад : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1074 [Електронний

ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF/card6#Public>

36. Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України : затв. Указом Президента України від 8 квітня 2011 р. № 438/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 29 (26.04.2011). — Ст. 1246.

37. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : затв. наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді від 21 вересня 2004 р. № 747/460 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 41 (29.10.2004). — Ст. 2740.

38. Положення про дошкільний навчальний заклад : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11 (28.03.2003). — Ст. 476.

39. Положення про дошкільний навчальний заклад сімейного типу : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25 листопада 2011 р. № 1368 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 100 (30.12.2011). — Ст. 3669.

40. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад : затв. наказом Міністерства освіти України від 20 лютого 2002 р. № 114 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 20 (31.05.2002). — Ст. 1006.

41. Положення про експертну кадрову комісію з розгляду питань діяльності керівників навчальних закладів, установ професійно-технічної та позашкільної освіти : наказ МОНмолодьспорту № 1511 від 23 грудня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1298-12>

42. Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 19 травня 2008 р. № 431 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 41 (17.06.2008). — Ст. 1377.

43. Положення про загальноосвітній навчальний заклад : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 65 (06.09.2010). — Ст. 229.

44. Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2002 р. № 732 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 4 (07.02.2003). — Ст. 156.

45. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 6 вересня 2000 р. № 434 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 40 (20.10.2000). — Ст. 1711.

46. Положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 1999 р. № 717 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vuzi.com.ua/content/view/1101>

47. Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 30 листопада 1993 р.

№ 430 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0177-93>

48. Положення про Міністерство освіти і науки України : затв. Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 34 (11.05.2013). — Ст. 1206.

49. Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекс : затв. наказом Міністерства освіти України від 19 січня 1994 р. № 13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://shkola.ua/document/index/page6>

50. Положення про навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 411 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 28 (22.04.2011). — Ст. 1195.

51. Положення про національний заклад (установу) України: затв. Указом Президента України від 16 червня 1995 року № 451 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/451/95>

52. Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників ВНЗ третього і четвертого рівнів акредитації : затв. наказом Міністерства освіти і науки від 24 грудня 2002 р. № 744 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 29 (01.08.2003). — Ст. 1515.

53. Положення про організацію екстернату у вищих навчальних закладах України : затв. наказом Міністерства освіти та науки України від 8 грудня 1995 р. № 340 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0001-96/card6#Public>

54. Положення про організацію навчально-виробничого процесу на виробництві : затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 27 грудня 2006 р. № 500/861 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 4 (29.01.2007). — Ст. 158.

55. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 2 червня 1993 р. № 161 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0173-93>.

56. Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 9 (19.03.1999). — Ст. 71.

57. Положення про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту : затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки від 31 грудня 1998 р. № 201/469 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 9 (19.03.1999). — Ст. 130.

58. Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти : наказ Міністерства освіти України від 15 липня 1996 р. № 245 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0427-96>.

59. Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 228 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/228-94>

60. Положення про професійно-технічний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. № 1240 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 31 (20.08.1998). — Ст. 125.

61. Положення про ступеневу професійно-технічну освіту : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 р. № 956 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 23 (25.06.1999). — Ст. 30.

62. Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій : затв. наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28 червня 1993 р. № 43 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0076-93/card6#Public>

63. Положення про центр розвитку дитини : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1124 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 82 (02.11.2009). — Ст. 2772.

64. Порядок державної атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 липня 2001 р. № 553 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 32 (23.08.2001). — Ст. 1510.

65. Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 17 червня 2008 р. № 537 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1751.

66. Порядок надання платних освітніх послуг державними та комунальними навчальними закладами : затв. наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, та Міністерства фінансів України від 23 липня 2010 року № 736/902/758 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 94 (17.12.2010). — Ст. 3367.

67. Порядок надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та виробничої практики : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 1999 р. № 992 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 23 (25.06.1999). — Ст. 159.

68. Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992 // Урядовий кур'єр. — 1996. — 10 жовтня.

69. Примірне положення про батьківські комітети (раду) дошкільного навчального закладу : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26 квітня 2011 р. № 398 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/17695/>

70. Примірне положення про науково-навчальний центр університету (академії): Наказ МОН № 978 від 27 жовтня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2435/

71. Примірне положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах України : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 15 листопада 2007 р. № 1010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3141.

72. Примірний статут загальноосвітнього навчального закладу (рекомендації) : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24 квітня 2002 р. № 284 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d106.htm>

73. Примірні Типові штатні нормативи позашкільних навчальних закладів державної та комунальної форм власності системи Міністерства освіти і науки України : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 11 березня 2010 року № 202 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.2624.0>

74. Про бюджетну класифікацію: наказ Міністерства фінансів України від 14 січня 2011 р. № 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-byudzhetnu-klasifikaciyu-doc43737.html>

75. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Офіційний вісник України. — 2002. — № 8 (07.03.2002). — Ст. 327.

76. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997 (28.01.1997). — № 2. — Ст. 4.

77. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу : Закон України від 6 липня 2010 р. № 2442-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 46. — Ст. 545.

78. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — № 30 (13.08.2004). — Том 1. — Ст. 1993.

79. Про затвердження примірних зразків документів, що додаються до заяв, для проведення ліцензування освітніх послуг у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 вересня 2012 р. № 1021 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/31131/>

80. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 49 (07.12.2001). — Ст. 259.

81. Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю : Закон України від 4 листопада 2004 року № 2150-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2 (14.01.2005). — Ст. 40.

82. Про загальну середню освіту : Закон України від 13 травня 1999 р. № 651-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 28 (16.07.1999). — Ст. 230.

83. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 серпня 2010 року № 2411-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 55. — Ст. 1840.

84. Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах : лист Міністерства освіти і науки України від 28 жовтня 2002 року № 1/9-472 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-zastosuvannja-zakonu-ukrayini-pro-zagalnu-serednyu-osvit-nor8919.html>

85. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) : наказ МОНмолодьспорту від 22 травня 2012 р. № 615 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/doshkilna-osvita/148-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/doshkilna-osvita/10023>

86. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : наказ Міністерства юстиції України від 2 червня 2004 р. № 43/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/8268>.

87. Про затвердження Комплексних заходів щодо формування ступеневої професійно-технічної освіти, спеціалізації та перепрофілювання професійно-технічних навчальних закладів : постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1998 р. № 481 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1059.393.0>

88. Про затвердження критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності професійно-технічних навчальних закладів : наказ МОНмолодьспорту № 1336 від 22 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/proftech/25971/>

89. Про затвердження критеріїв формування державного замовлення на поставку продукції для державних потреб: наказ Міністерства економіки України від 03.10.2005 р. № 314 Офіційний вісник України. — 2005. — № 42 (02.11.2005). — Ст. 2678.

90. Про затвердження Ліцензійних умов надання освітніх послуг, Порядку здійснення контролю за дотриманням Ліцензійних умов надання освітніх послуг, Положення про експертну комісію та порядок проведення ліцензійної експертизи та Типового положення про регіональну експертну раду з питань ліцензування та атестації навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2003 р. № 847 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0076-04>.

91. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ : наказ Міністерства освіти і науки МОН від 7 серпня 2002 року № 450 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 35 (13.09.2002). — Ст. 1655.

92. Про затвердження переліку наукових спеціальностей : наказ МОНмолодьспорту від 14 вересня 2011 р. № 1057// Офіційний вісник України. — 2011. — № 78 (17.10.2011). — Ст. 2893.

93. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 67 (13.09.2010). — Ст. 2410.
94. Про затвердження переліку позашкільних навчальних закладів та заходів з позашкільної роботи з дітьми, а також закладів та заходів у галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1133 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 34 (06.09.2002). — Ст. 1573.
95. Про затвердження переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році: Наказ МОНмолодьспорту від 20 березня 2012 р. № 315 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 28 (20.04.2011). — Ст. 1061.
96. Про затвердження переліку провідних вищих навчальних закладів та наукових установ за кордоном для навчання студентів і аспірантів та стажування наукових і науково-педагогічних працівників у 2012 році: Наказ МОНмолодьспорту від 20 березня 2012 р. № 314 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/28410/
97. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 // Офіційний вісник. — 2010. — № 67 (13.09.2010). — Ст. 2406.
98. Про затвердження плану дій Міністерства освіти і науки України щодо реформування педагогічної і післядипломної освіти педагогічних працівників на 2009-2012 роки: наказ МОН від 2 березня 2009 р. № 190 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3105/
99. Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : наказ Міністерства освіти і науки України від 7 листопада 2000 р. № 522 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 1 (26.01.2001). — Ст. 52.
100. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2008 р. № 34 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 9. — Ст. 231.
101. Про затвердження Порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу : наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 27.03.2006 р. № 240/165 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 15 (26.04.2006) — Ст. 1146.
102. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових кредитів для здобуття вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 25 (04.07.2003) — Ст. 1203.
103. Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закла-

дах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість : постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 116 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 12 (25.02.2011). — Ст. 518.

104. Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам: постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 16. — Ст. 73.

105. Про затвердження Порядку працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням : постанова Кабінету Міністрів України № 784 від 27 серпня 2010 р. // Офіційний вісник України. — 2010. — № 66 (10.09.2010). — Ст. 2365.

106. Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 р. № 1149 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 100 (12.01.2009). — Ст. 3339.

107. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 423 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 18 (23.03.2007). — Ст. 731.

108. Про затвердження Примірнього договору про направлення на навчання студентів, стажування аспірантів та наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації: наказ МОНмолодьспорту № 1121 від 27 вересня 2011 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/23381/

109. Про затвердження середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня у сфері освіти та в науковій і науково-технологічній сфері: Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 29 травня 2003 р. № 6/4-13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart93/idx93131.htm>

110. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 24 (02.07.1998). — Ст. 3.

111. Про затвердження Типових штатних нормативів професійно-технічних навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України № 1204 від 6 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 7 (07.02.2011). — Ст. 340.

112. Про затвердження Умов прийому до вищих навчальних закладів України в 2012 році : Наказ МОНмолодьспорту від 12 жовтня 2011 р. № 1179 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 83 (04.11.2011). — Ст. 3044.

113. Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток : постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р. № 45 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 3 (05.02.1998). — Ст. 105.

114. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 7. — Ст. 2659.

115. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2289-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 49 (09.07.2010). — Ст. 1603.

116. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Офіційний вісник України. — 2002. — № 31 (16.08.2002). — Ст. 1447.

117. Про колективні договори і угоди : Закон України від 1 липня 1993 р. № 3356-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 36 (07.09.1993). — Ст. 361.

118. Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1019 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 60 (23.08.2007). — Ст. 2379.

119. Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів : постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 1996 року № 200 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF/card6#Public>

120. Про надання відповіді : лист Державної податкової адміністрації України від 21 квітня 2011 р. № 11385/7/16-1517-26 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/1917-11385.html>

121. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12 (24.03.92). — Ст. 165.

122. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39 (28.09.1993). — Ст. 383.

123. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 17 (25.04.1995). — Ст. 121.

124. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 94. — Ст. 3334. (т. 3, 190).

125. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 34 (20.08.1991). — Ст. 451.

126. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 50 (25.12.2006). — Ст. 3333.

127. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 46 (17.11.2000). — Ст. 393.

128. Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 // Дебет-Кредит (Галицькі контракти). — 2008. — № 29 (21.07.2008). — С. 279.

129. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — № 77 (14.10.2011). — Ст. 2841.

130. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 26 (30.06.1999). — Ст. 218.

131. Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій : постанова Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1993 року № 245 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170-94-п>.

132. Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні : постанова Верховної Ради України від 3 квітня 2003 р. № 699-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 16 (30.04.2003). — Ст. 701.

133. Про створення Українського фізико-математичного ліцею Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка : постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 р. № 407 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/407-92-п>

134. Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України : наказ Міністерства освіти і науки від 20.12.1993 р. № 455 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-94>.

135. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти): справа № 5-рп/2004 від 4 березня 2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 11 (02.04.2004). — Ст. 674.

136. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): справа № 12-рп/98 від 9 липня 1998 р. // Офіційний вісник України. — 1998. — № 32 (27.08.1998). — Ст. 59.

137. Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Великобританію, Німеччину, Францію і Італію Париж (Сорбонна, 25 травня 1998 р.) // Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники : Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. — Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.

138. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (Болонья, 19 червня 1999 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_525/card6#Public

139. Типова форма контракту з працівником: затв. наказом Міністерства праці України від 15 квітня 1994 р. № 23 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0084-94/card6#Public>.

140. Типове положення про атестацію педагогічних працівників : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 6 жовтня 2010 р. № 930 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 98 (30.12.2010). — Ст. 3501.

141. Типове положення про атестацію середніх загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних закладів освіти і закладів освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації : затв. Наказом Міністерства освіти і науки України від 5 березня 1996 р. № 66 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0139-96/print1329817745039704>

142. Типовий договір про навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або про надання додаткових освітніх послуг навчальними закладами : затв. наказом Міністерства освіти і науки України № 183 від 11 березня 2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002. — № 15 (26.04.2002). — Ст. 831.

143. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15 квітня 2012 р. № 409 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28761/

144. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню : затв. наказом Міністерства освіти України від 27 серпня 2010 р. № 834 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8801/

145. Типові навчальні плани початкової школи : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10 червня 2011 р. № 572 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.3198.0>

146. Типові правила прийому до професійно-технічних навчальних закладів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2006 р. № 441 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 27 (19.07.2006). — Ст. 1983.

147. Типові штатні нормативи дошкільних навчальних закладів : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 4 листопада 2010 р. № 1055 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/11385/>

148. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 14 грудня 2005 року [справа про зменшення кількості учнів школи та визначення терміну, після якого прийом учнів до школи неможливий — РВ] // Юридична практика : судовий випуск. — 2006. — № 1 (23.05.2006).

149. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11 (28.03.2003). — Ст. 461.

150. Щодо конкурсу з відбору на навчання та стажування за кордоном: лист МОНмолодьспорту № 1/9-280 від 11 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/28889/

Основна використана література

151. Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч. : У 2 т. : Т. 2. Особлива частина. — К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. — С. 273-274.
152. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період. — К., 2006. — 324 с. (т. 5, 250)
153. Бойко М. Д. Трудовий договір: теорія і практика: Навчально-практичний посібник. — К. : Атіка, 2009. — 308 с.
154. Валєєв Р. Г. Освітнє право України : навч. посібник [Електронний ресурс] / Р. Г. Валєєв. — Луганськ, 2011. — С. 226. — Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs/edu/edu_posibnyk.pdf
155. Гловак І. Правові аспекти поняття «педагогічний працівник» [Текст] / І. Гловак // Юридичний вісник України. — 2001. — № 35 (1-7 вересня). — С. 1, 5.
156. Даниленко Л. Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. — К. : Шкільний світ, 2003. — 400 с.
157. Дем'янчук А. С. Потрібно не інтегруватися в європейський простір, а працювати у ньому / Інтерв'ю А. Дем'янчука, 9 червня 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/articles/83554>
158. Експрес-випуск Державної служби статистики України від 12.12.2011 р. № 301 «Доктори наук України у 2011 році» [Електронний ресурс] / Веб-сайт Держкомстату. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
159. Євроатлантична інтеграція: реалії та перспективи // Матеріали науково-практичної конференції. — Вінниця, 2006. — 216 с.
160. Жилєєв І. Б. Словник-довідник основних понять та визначень українського освітнього законодавства [Текст] / І. Б. Жилєєв, Б. Г. Чижевський. — К. : Нора-Друк, 2011. — 112 с.
161. Законодавство України про освіту [текст] : збірник офіційних текстів законів станом на 1 лютого 2012 р. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 274 с.
162. Інформаційно-аналітичні матеріали до початку нового 2011-2012 навчального року (дошкільна, позашкільна, загальна середня освіта): Розвиток української системи освіти (дошкільна, позашкільна, загальна середня освіта) за часи незалежності (1991-2011 pp.). — К., 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article.jsessionid=B479DEE054FEBE538F657ED52597E6E0?art_id=50890&cat_id=44731
163. Кирилловых А. А. Автономия вуза: баланс частных и публичных интересов [Электронный ресурс] / А. А. Кирилловых // Право и образование. — 2010. — № 2. — Режим доступа : <http://www.lexed.ru/pravo/journ/0210/kir.doc>.
164. Комарова І. В. Фінансування освіти в Україні з бюджетів різних рівнів // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2011. — № 2 (14). — С. 125-130.

165. Крasyюк Т. В. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 — Трудове право; право соціального забезпечення / Т. В. Крasyюк. — Х., 2008. — 19 с.
166. Крasyюк С. В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів України (1917-1995 рр.): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»; 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. В. Крasyюк. — К., 1996. — 48 с.
167. Куклін О. В. Концептуальні засади інноваційного розвитку вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / О. В. Куклін // Ефективна економіка. — 2012. — № 7. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1186>
168. Курець В. С. Планування та фінансування видатків загальноосвітніх шкіл в світлі сучасних законодавчих документів [Електронний ресурс] / В. С. Курець. — Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009new/4-kurec.htm>
169. Малишева О. П. Атестація педагогів за новим Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників [Текст] / Ольга Малишева // Вихователь — методист дошкільного закладу. — 2011. — № 2. — С. 14-15.
170. Монаенко А. Особливості фінансової діяльності вищих навчальних закладів в Україні [Текст] / А. Монаенко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 7. — С. 31-35.
171. Національний освітній глосарій: вища освіта. [Текст] / НАПН України; [авт.-уклад. : І. І. Бабин та ін.; за ред. : Д. В. Табачника, В. Г. Кременя]. — К. : Плеяда, 2011. — 100 с.
172. Науменко Р. Державне регулювання позашкільної освіти в умовах модернізації освітньої системи в Україні / Р. Науменко // Рідна школа. — 2010. — № 10. — С. 24–28.
173. Нестеренко П. В. Вищі навчальні заклади як суб'єкти майнових правовідносин : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / П. В. Нестеренко; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. — Х., 2008. — 21 с.
174. Ніколасенко С. М. Удосконалення методології формування правового поля професійно-технічної освіти в Україні / С. М. Ніколасенко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — Вип.6. — Х., 2004. — С. 7-13.
175. Олексин А. Г. Аналіз фінансування вищої освіти в Україні [Текст] / А. Г. Олексин // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2012. — № 1 (13). — С. 120-122.
176. Омеляненко Н. В. Вихователь-методист: вимоги до посади [Текст] / Ніна Омеляненко // Вихователь — методист дошкільного закладу. — 2009. — № 1. — С. 20-25.

177. Омеляненко Н. В. Права і обов'язки учасників атестаційного процесу [Текст] / Ніна Омеляненко // Вихователь — методист дошкільного закладу. — 2009. — № 9. — С. 26-30.

178. Оптиміальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку: аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень, відділ гуманітарної політики формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України [Електронний ресурс] / Здіюрук С. І., Іщенко А. Ю., Карпенко М. М. — Київ : 2011. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ Science_educational-e2f67

179. Освіта України — 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році [Електронний ресурс] / Уклад. : О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко; за заг. ред. Табачника Д. В. — К., 2012. — Режим доступу : <http://timo.com.ua/node/10040>

180. Освітнє право: навч. посіб. для студентів гуманітарних ВНЗ / [авт. кол. : В. В. Астахов, К. В. Астахова (мол.), О. Л. Войно-Данчишина та ін.]; за заг. ред. В. В. Астахова; Нар. укр. акад.; Міжнар. фонд «Відродження». — Х. : Вид-во НУА, 2011. — 188 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/89/1/osv-pravo-np.pdf>

181. Основні показники діяльності ВНЗ України на початок 2011/12 навчального року // Вища школа. — 2012. — № 5. — С. 65-117.

182. Паращенко Л. І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні : методології, стратегії, механізми [монографія] / Л. Паращенко. — К. : Видавництво Майстер книг, 2011. — 536 с.

183. Паращенко Л. І. Законодавчі перспективи реалізації державних гарантій права на освіту щодо учнів приватних шкіл / Л. І. Паращенко // Державне управління : теорія та практика. — 2009. — № 2 (10). [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Parashchenko.pdf

184. Паращенко Л. І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті національної стратегії розвитку освіти / Л. Паращенко // Електронне видання НАДУ. — 2012. — № 1. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=382>

185. Паращенко Л. І. Функції системи загальної середньої освіти в умовах соціально-економічних трансформацій в Україні / Л. І. Паращенко // Електронне видання НАДУ. — 2011. — № 12. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=375>

186. Паращенко Л. Індикатори розвитку загальної середньої освіти : підходи і моделі / Л. Паращенко // Освіта і управління (Науково-практичний журнал). — 2011. — Т. 14. — № 1. — С. 52-58.

187. Паращенко Л. Проблеми трансформації системи державного управління загальною середньою освітою в Україні (методологічний аспект) // Освіта і управління (Науково-практичний журнал). — 2010. — Т. 13. — № 1. — С. 72-81.

188. Право інтелектуальної власності : Академічний курс : Підручник для студ. вищих навч. закладів / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін. ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. — 672 с.
189. Правове регулювання трудових відносин наукових (науково-педагогічних) працівників: Монографія / Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана, А. В. Скоробагатько та ін. ; відп. ред. Н. М. Хуторян. — К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. — 240 с.
190. Про вищу освіту : проект Закону України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.mon.gov.ua/gr/obg/2010/101110.doc
191. Професійно-технічна освіта України у 1991-2011 роках (перелік головних подій розвитку, проблемні питання, інформаційно-аналітичні, статистичні матеріали) [Електронний ресурс] / Комітет з питань науки і освіти; В. П. Головінов. — К., 2011. — Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=51092&cat_id=44731
192. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти / О. Савченко // Дошкільне виховання. — 2000. — № 11. — С. 4-5.
193. Санникова Л. В. Услуги в гражданском праве России / Л. В. Санникова. — М. : Волтер Клуверс, 2006. — 160 с.
194. Симсон О. Правовая квалификация инновационной деятельности / О. Симсон // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 8. — С. 3-6.
195. Смолярова М. Л. Особливості правового регулювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] / М. Л. Смолярова. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pidu/2011_1/files/PD111_05.pdf
196. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / За редакцією О. Г. Осауленка. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. — 559 с. — Режим доступу : <http://library.oseu.edu.ua/docs/StatSchorichnyk%20Ukrainy%202010.pdf>
197. Сырых В. М. Введение в теорию образовательного права / В. М. Сырых. — М. : Центр образовательного права Минобразования, 2002. — 340 с.
198. Тамм А. Є. Державна політика і управління в освіті [Текст]: підручник / Тамм А. Є., Радченко О. В., Поступна О. В. ; Харк. регіон. ін.-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — Х. : Вид-во Асоц. д-рів наук держ. упр., 2011. — 271 с.
199. Тимченко С. Загальна середня освіта в Україні : деякі проблемні питання забезпечення конституційної рівності прав громадян у доступі до початкової освіти [Електронний ресурс] / С. Тимченко, О. Кондик. — Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>
200. Удод О. А. Інновації в освіті — основа модернізації галузі в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. А. Удод. — Режим доступу : <http://innovosvita.com.ua/index.php/uk/results/participants/24>
201. Україна-2011: Статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — К., 2011. — Режим доступу : <http://www.ck.ukrstat.gov.ua/>

202. Управління інтелектуальною власністю : монографія / П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов, В. Г. Зінов, Ю. Суїні; за заг. ред. П. М. Цибульова. — К. : «К.І.С.», 2005. — 448 с.
203. Фінансове право : навч. посіб. / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. — К. : Знання, 2011. — Книга. — 815 с.
204. Цивільне право України : навч. посіб. / Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. — К. : Правова єдність, 2009. — 536 с.
205. Цивільне право України: Академічний курс : Підруч. : У 2 х т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. : Загальна частина. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 520 с.
206. Чала Н. Д. Бюджетна система [Текст] : навч. посібник / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. — К. : Знання, 2010. — 223 с.
207. Шаповал Р. В. Освітня діяльність в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія / Р. В. Шаповал. — Х. : Золота миля, 2011. — С. 33.
208. Шкатулла В. И. Образовательное право : учебн. для вузов / В. И. Шкатулла. — М. : Изд-во НОРМА–ИНФРА-М, 2001. — 688 с.
209. Якубовський Р. Особливості бюджетного фінансування освіти / Р. Якубовський // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 11. — С. 177–180.
210. Якубовський Р. Фінансово-правові проблеми освіти в умовах Болонського процесу України [Текст] / Р. Якубовський // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 12. — С. 99-103.

Рекомендована література для поглибленого вивчення курсу

211. Боняк В. Освітнянське право: галузь права чи галузь законодавства [Текст] / В. Боняк // Підприємництво, господарство і право. — К. : Товариство з обмеженою відповідальністю «Гарантія», 2004. — № 11. — С. 69-72.
212. Вища освіта України: ліцензування та акредитація: аналіт. дослідж. / Т. В. Фініков, О. І. Шаров. — К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удоскон. менеджмент-освіти в Україні», 2003. — 68 с.
213. Волосникова Л. М. Правовой статус университетов: история и современность : учеб. пособие [Текст] / Л. М. Волосникова — М. : Норма, 2007. — 208 с.
214. Гоц О. В. Правове регулювання виникнення трудових правовідносин з науково-педагогічними працівниками [Текст] : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. ... юрид. наук за спеціальністю 12.00.05 «трудове право; право соціального забезпечення» / О. В. Гоц. — Х., 2004. — 19 с.
215. Документи міжнародного права по вопросам образования / под ред. Г. А. Лукичева и В. М. Сырых. — М. : Готика, 2003. — 560 с. — (Серия «Законодательство об образовании», Т. 1).
216. ДСТУ ISO 9000:2000. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. — К. : Держстандарт України, 2001. — 33 с.
217. ДСТУ ISO 9001:2000. Системи управління якістю. Вимоги. — К. : Держстандарт України, 2001. — 25 с.

218. ДСТУ ISO 9004:2000. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшування діяльності. — К. : Держстандарт України, 2001.
219. Європейське освітнє право: навч. посіб. / О. М. Байталюк, М. В. Ворон. — К.: Видавничий дім «Плеяда», 2010. — 59 с.
220. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні [Текст] / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Інститут вищої освіти АПН України. — К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 415 с.
221. Закон України «Про вищу освіту»: Наук.-практ. коментар [Текст] / За заг. ред. Кременя В. Г. — К., 2002. — 323 с.
222. Іванюк І. В. Освітня політика : Навч. посібник [Текст] / І. В. Іванюк. — К. : Таксон, 2006. — 226 с.
223. Конституція України : Офіц. текст : Коментар до законодавства України про права та свободи людини і громадянина : навч. посібник [Текст] / Авт. — уклад. М. І. Хавронюк. 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : А.С.К., 2003. — 536 с.
224. Купіна Л. Ф. Правове регулювання атестації педагогічних та науково-педагогічних працівників [Текст] : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. ... юрид. наук за спеціальністю 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Л. Ф. Купіна. — К., 2008. — 20 с.
225. Міжнародна стандартна класифікація освіти, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО у листопаді 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/iscd/ISCED_R.pdf
226. Ніколасенко С. Н. Освіта і наука: законодавчі та методологічні основи : навч. посіб. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. — 280 с.
227. Основи освітнього права та правове регулювання діяльності навчальних закладів в Україні: навч. посіб. / О. М. Байталюк, О. Б. Німко. — К.: Видавничий дім «Плеяди», 2010. — 71 с.
228. Права та обов'язки студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації: Збірник основних нормативних актів (станом на 2 квітня 2008 року) [Текст] / Укладачі: О. М. Ярошенко, Г. С. Гончарова, Ф. А. Цесарський та ін. — Х. : Право, 2008. — 616 с.
229. Правові основи діяльності вищих навчальних закладів: навч. посіб. / О. М. Стороженко, О. Б. Німко. — К. : Видавничий дім «Плеяди», 2010. — 50 с.
230. Правові основи управління освітньою діяльністю: навч. посіб. / О. М. Стороженко, О. Б. Німко. — К.: Видавничий дім «Плеяди», 2010. — 55 с.
231. Система высшего образования и образовательные стандарты в Украине : аналитический доклад [Текст] / МОН РФ; МОНУ; авт. Левковский К. М., Морозова Т. Ю., Петренко В. Л., Степко М. Ф. и др. — Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. — 96 с.
232. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 р. / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти / В. І. Полохало (заг. ред.), Г. О. Андрощук (авт.-упоряд.). — К. : Парламентське видавництво, 2009. — 629 с.
233. Цивільно-правові договори в сфері освіти: навч. посіб. / Н. О. Давидова, М. В. Ворон. — К. : Видавничий дім «Плеяди», 2010. — 54 с.

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Акредитація навчального закладу в цілому 12
Акредитація напрямів (спеціальностей) навчальних закладів 12
Аспірант (ад'юнкт) 151
Аспірантура 151, 152
Атестація навчальних закладів 14
Атестація педагогічних працівників 101

Б

Базове фінансування освіти 56
Базовий компонент дошкільної освіти 94
Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів 110
Болонський процес 173-175
Бюджетне фінансування закладів освіти 53, 55

В

Видатки на освіту 57
Вища освіта 134
Вищий навчальний заклад I рівня акредитації 135
Вищий навчальний заклад IV рівня акредитації 136
Вищий навчальний заклад II рівня акредитації 135
Вищий навчальний заклад III рівня акредитації 135
Вчений 160

Г

Галузеві стандарти вищої освіти 9

Д

Державна політика в галузі освіти (політика держави в сфері освіти) 6
Державний реєстр прав на нерухоме майно 50
Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти 9
Державний стандарт вищої освіти 9

Державний стандарт загальної середньої освіти 8, 107, 110

Державний стандарт початкової загальної освіти 9

Державний стандарт професійно-технічної освіти 9

Державні стандарти освіти 8

Договір на виконання науково-дослідних чи інших науково-технічних робіт 88

Договір про надання освітніх послуг 83-87

Додаткові джерела фінансування освіти 59

Докторант 151, 152

Докторантура 151

Дошкільна освіта 14, 22

Е

Екстернатна форми навчання 141

З

Завдання загальної середньої освіти 105

Загальноосвітній навчальний заклад 108

Законодавство про освіту (освітне законодавство) 19

Здобувач наукового ступеня 151

І

Інноваційна освітня діяльність 162, 163, 165

Інтеграція України до міжнародного освітнього простору 174

Інтелектуальна власність 47

К

Кваліфікаційні категорії педагогічних працівників 114

Контракт 71, 72

Л

Ліцензійні умови надання освітніх послуг 13

Ліцензування навчальних закладів 9

М

- Матеріально-технічна база навчальних закладів 44
Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу 46
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорт України) 34

Н

- Наукова діяльність 159, 160
Науковий працівник 160
Науково-педагогічна діяльність 160
Науково-педагогічний працівник 160
Національний заклад (установа) України 138

О

- Об'єкти права інтелектуальної власності 47, 48
Органи студентського самоврядування 142
Освітні інновації 162
Освітня послуга 86

П

- Педагогічна (науково-педагогічна) діяльність 69
Педагогічний працівник 113, 114, 130
Педагогічні звання 114
Перепідготовка 148
Підвищення кваліфікації 148
Платні освітні послуги 59, 60
Позашкільна освіта 24, 115
Право власності 45
Право оперативного управління 45
Правовий режим майна навчального закладу 44
Принципи освіти 8
Програмо-цільове фінансування освіти 56
Професійно-технічна освіта 25, 122, 123

Р

- Регіональна експертна рада з питань ліцензування та атестації навчальних закладів 13

С

- Самоврядування закладів освіти 38
Система вищої освіти 135
Система дошкільної освіти 97
Система загальної середньої освіти 106
Система післядипломної освіти 148, 149
Система позашкільної освіти 116
Система професійно-технічної освіти 123
Система стандартів вищої освіти 9
Систематизація національного освітнього законодавства 20
Соціально-педагогічний патронаж 38
Стажування 150
Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів 9
Суб'єкти права інтелектуальної власності 48
Сумісництво 73

Т

- Творча відпустка 7
Типи дошкільних навчальних закладів 98, 99
Типи загальноосвітніх навчальних закладів 107
Типи професійно-технічних навчальних закладів 124, 125
Трудовий договір 69

У

- Управління в галузі освіти 31
Управління системою дошкільної освіти 97
Учасники навчально-виховного процесу у сфері вищої освіти 142
Учасники навчально-виховного процесу у сфері дошкільної освіти 100
Учасники навчально-виховного процесу у сфері загальної освіти 112
Учасники навчально-виховного у сфері позашкільної освіти 117
Учень (вихованець) 112, 113

ЗМІСТ

Вступ	3
<i>Тема 1.</i> Державна політика в галузі освіти	5
<i>Тема 2.</i> Загальна характеристика освітнього законодавства України	18
<i>Тема 3.</i> Управління в галузі освіти в Україні.	30
<i>Тема 4.</i> Правове регулювання майнових відносин у галузі освіти	43
<i>Тема 5.</i> Правові засади фінансування освіти	54
<i>Тема 6.</i> Правове регулювання трудових відносин освітян	67
<i>Тема 7.</i> Договірні відносин у галузі освіти	82
<i>Тема 8.</i> Система дошкільної освіти	93
<i>Тема 9.</i> Система загальної середньої та позашкільної освіти.	103
<i>Тема 10.</i> Система професійно-технічної освіти	119
<i>Тема 11.</i> Правове регулювання вищої освіти.	132
<i>Тема 12.</i> Підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів	144
<i>Тема 13.</i> Правове регулювання наукової, науково-педагогічної та інноваційної освітньої діяльності	155
<i>Тема 14.</i> Міжнародне освітянське право і правові аспекти входження української освіти у світовий освітній простір	168
Термінологічний словник	178
Список джерел, основної використаної та рекомендованої для поглибленого вивчення курсу літератури.	186
Алфавітно-предметний покажчик	205

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Г. В. Лаврик, Г. В. Терела, Т. О. Харченко,
С. В. Машкіна, О. О. Кульчій, С. М. Ляхівненко

ДЕРЖАВНІ
СТАНДАРТИ ОСВІТИ
І НАЦІОНАЛЬНЕ ОСВІТНЄ
ЗАКОНОДАВСТВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 07.11.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 11.7. Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.